

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Monika Boušková

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBYVATELSTVA V OBCÍCH

BUKOVKA A ROHOVLÁDOVA BĚLÁ V LETECH 1861-1875

Bakalářská práce

Autor: Monika Boušková

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví – historie

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bolom-Kotari, Ph.D.

Hradec Králové 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Monika Boušková

Studium: F11208

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví - historie

Název bakalářské práce: **Demografický vývoj obyvatelstva v obcích Bukovka a Rohovládova Bělá v letech 1861-1875**

Název bakalářské práce AJ: Demographics of the population in the municipalities of Bukovka and Rohovládova Bělá between 1861 and 1875

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Metody zpracování-sběr, analýza pramenů, komparace, syntéza. Cílem této bakalářské práce bude poskytnutí základních demografických údajů, komparace porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti obyvatelstva z obou farních úřadů na podkladech matričních záznamů a jejich interpretace a srovnání v letech 1861 - 1875.

KÁRNÍKOVÁ Ludmila, Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 - 1914, Praha 1965. NEŠPOR Zdeněk R., Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století, Ústí nad Labem 2006. SOkA Pardubice, Sběrka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799 - 1949 (2011), č. AP 1137, Římskokatolická fara Rohovládova Bělá. SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587 - 1949, č. AP 8700, Fara Českobratrské církve evangelické Bukovka.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bolom Kotari, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.10.2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Demografický vývoj obyvatelstva v obcích Bukovka a Rohovládova Bělá v letech 1861–1875 vypracovala pod vedením mé vedoucí práce Mgr. Martiny Bolom-Kotari, Ph.D. samostatně. Veškeré prameny, literaturu a další zdroje, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Hradci Králové

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martině Bolom-Kotari, Ph.D, za vedení této práce, konzultace, připomínky, cenné rady, za její spolupráci při mnoha mých dotazech a především za její trpělivost při dokončování práce.

Mé poděkování patří i zaměstnancům Státního okresního archivu v Pardubicích. Řediteli Mgr. Ladislavu Hlouškovi, který mi umožnil nahlížet do sbírky druhopisů církevních matrik okresu Pardubice. Paní Mgr. Renátě Růžičkové a Mgr. Petrovi Mückemu, kteří mi vždy ochotně připravili veškerý materiál, jenž jsem požadovala k nahlížení a jeho následnému fotografování. Poděkování patří evangelickému faráři doc. Daliborovi Antalíkovi, Dr. a rodině Sirůčkové z Bukovky za přístup a nahlížení do církevního materiálu farního archivu v Bukovce. Chtěla bych také vyjádřit dík Stanislavě Štěpánové za její odpovědi na mé dotazy ohledně církevních záznamů, Ing. Vladimíru Šmakalovi za kurz výuky v počítačovém programu MS Excel.

A v poslední řadě také mé rodině za porozumění i všestrannou podporu v průběhu mého studia, bez které by tato práce nevznikla.

Anotace

Boušková Monika. Demografický vývoj obyvatelstva v obcích Bukovka a Rohovládova Bělá v letech 1861–1875. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, 2016, bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá výzkumem a statistickým zpracováním demografických jevů na základě údajů z církevních matrik. Zkoumanými lokalitami jsou dvě farnosti s odlišnou konfesí. Následně byla ke každému demografickému jevu, jako je porodnost, sňatečnost a úmrtnost, provedena komparace získaných údajů mezi oběma farnostmi. Statistika obou farností byla dále porovnána s celozemskými údaji českých zemí v daných letech. Práce v závislosti na matričních záznamech přináší spoustu cenných informací o životě lidí ze dvou rozdílných konfesionálních farností z období 2. poloviny 19. století.

Klíčová slova: matriky narozených, matriky oddaných, matriky zemřelých, porodnost, sňatečnost, úmrtnost, farnost Bukovka, farnost Rohovládova Bělá.

Abstract:

Boušková Monika, Demographics of the population in the municipalities of Bukovka and Rohovládova Bělá between 1861 and 1875, University of Hradec Králové, Philosophical Faculty, 2016, bachelor's thesis.

This thesis deals with research and statistical processing of demographic phenomena based on data from church registers. The examined localities are two parishes of different creeds. Subsequently, each demographic phenomenon, such as birth rate, marriage rate and death rate, made a comparison between both parishes. The statistical data from these two parishes were further compared with the complete countrywide data from the Czech lands in the given years. According to the registry records, this thesis brings a lot of valuable information about the life of people from two dissimilar confessional parishes from the 2nd half of the 19th century.

Keywords: birth registries, marriage registers, death registers, birth rate, marriage rate, death rate, the Parish of Bukovka, the Parish of Rohovládova Bělá, 2nd half of the 19th century.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Rozbor pramenů a literatury	4
2.1	Prameny	4
2.2	Literatura	9
2.3	Matriky	10
3	Územní obvody farností a historie obcí	13
3.1	Územní obvody farního úřadu Bukovka a Rohovládova Bělá	13
3.2	Historie obcí Bukovka a Rohovládova Bělá.....	14
3.3	Historie evangelického kostela v Bukovce.....	15
3.4	Historie katolického kostela v Rohovládově Bělé.....	16
4	Porodnost a matriky narozených.....	18
4.1	Počet narozených ve farním obvodu Bukovka	20
4.2	Počet narozených ve farním obvodu Rohovládova Bělá.....	22
4.3	Mrtvorozenost a nepokřtěné děti	24
4.4	Vícečetné porody	28
4.5	Nemanželské děti.....	31
4.6	Nejčastější křestní jména novorozenců	34
4.7	Komparace porodnosti ve farním obvodu Bukovka a Rohovládova Bělá	37
5	Matriky oddaných	39
5.1	Počet oddaných ve farním obvodu Bukovka	41
5.2	Počet oddaných ve farním obvodu Rohovládova Bělá.....	44
5.3	Věk snoubenců ve farnosti Bukovka	47
5.4	Věk snoubenců ve farnosti Rohovládova Bělá.....	48
5.5	Palingamní sňatky.....	50
5.6	Sezónnost sňatků	51
5.7	Komparace oddannosti ve farním obvodu Bukovka a Rohovládova Bělá.....	54

6	Úmrtnost a matriky zemřelých.....	58
6.1	Počet zemřelých ve farním obvodu Bukovka.....	60
6.2	Počet zemřelých ve farním obvodu Rohovládova Bělá.....	62
6.3	Kojenecká a dětská úmrtnost.....	65
6.4	Příčiny úmrtí.....	73
6.5	Komparace úmrtnosti ve farním obvodu Bukovka a Rohovládova Bělá.....	85
7	Závěr.....	89
8	Seznam použitých pramenů, literatury a zdrojů.....	91
8.1	Prameny.....	91
8.2	Literatura.....	94
8.3	Internetové zdroje.....	96
8.4	Seznam grafů a tabulek.....	98
8.5	Seznam zkratk a symbolů.....	101
9	Přílohy.....	103
9.1	Příloha grafů a tabulek.....	103
9.2	Obrazová příloha.....	130

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem na pomezí disciplín demografie a genealogie. Zkoumá demografický a genealogický vývoj obyvatelstva v daných dvou farnostech s odlišným vyznáním víry v období let 1861–1875. Uvedené časové období jsem vybrala na základě více důvodů. Prvním z nich byla dostupnost matrik. Dalším byl můj zájem dozvědět se více o mých předcích, kteří pocházeli z jedné obce zkoumané farnosti. Můj výběr dané lokality se uskutečnil i na základě různého konfesního prostředí. Členové evangelického sboru byli rozeseti po různých obcích. Rohovládova Bělá ležela ve středu své farní hranice. Farnost Rohovládova Bělá s katolickým vyznáním víry a farnost Bukovka s evangelickým vyznáním víry jsou od sebe vzdáleny pouze 2 km.¹ Historie obou obcí spolu navzájem souvisí, proto jsem se rozhodla zařadit obě obce do jedné z podkapitol (3.2) Po Tolerančním patentu v roce 1781 měli čeští evangelíci povoleno přihlásit se pouze k helvetskému nebo augsburskému vyznání.² Řada sborů si vybrala helvetskou konfesi. Mezi ně patřila i farnost Bukovka.³ Začátkem dubna roku 1861 byl vydán Protestantský patent, který změnil postavení protestantů v českých zemích.⁴ Jeho cílem bylo zrovnoprávnění evangelické církve s církví římskokatolickou. Skutečná náboženská svoboda nastala až po vydání prosincové ústavy v roce 1867. O pár měsíců později v roce 1868 tzv. „Květnové zákony“ obnovovaly platnost manželského práva občanského zákoníku pro katolíky a ve vztahu k manželskému právu upravovaly otázky související se vztahy smíšených manželství.⁵

Můj výběr tohoto časového úseku souvisel i s významnou historickou událostí, která se odehrála nedaleko zkoumané lokality, ta ovlivnila obyvatelstvo obou farností. V roce 1866 byla u Chlumu nedaleko Hradce Králové svedena bitva mezi pruskou a rakouskou armádou, která rozhodla o vítězství Pruska ve válce s Rakouskem. Tyto události ovlivnily i zasáhly do života obyvatelstva obou lokalit, neboť tudy procházelo pochodující saské vojsko, a to nejen

¹ V této studii jsem pro obec Rohovládova Bělá použila dvou názvů (Rohovládova Bělá a Bělá). „*Prívlastek Rohovládova se užívá teprve od roku 1923*“. Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Pardubice, *fond Archiv obce (dále jen AO) Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, díl I, 1931–1936*, inv. č. 1, kn.1, s. 12.

² MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ Eva, *Patent zvaný Toleranční*, Neratovice 2013, s. 44.

³ V roce 1918 se sbory helvetského vyznání spojily s augsburskými sbory do nově vzniklé Českobratrské církve evangelické. VOJTÍŠEK Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, Praha 2004, s. 69–70.

⁴ „*Evangelíci augsburského i helvetského vyznání mají právo, záležitosti své církevní samostatně pořádati, spravovati a řídit. Úplná svoboda evangelického vyznání víry, jakož i právo společného veřejného vykonávání náboženství jsou jim po všechny časy od nás pojištěny. Za příčinou tou se všechna bývalá omezení, co se dotýče zakládání kostelův s věžmi i zvony a bez nich, odbývání všelikých slavností náboženských, s učením víry jejich se srovnávajících, vykonávání správy duchovní, pokud by omezení taková posavad v obyčeji byla, tímto mocí a působností zbavují se a za neplatná a nijaká se prohlašují.*“ Vit Machálek, *Habsburská monarchie a náboženská tolerance (část V.)*. Dostupné z: <http://vit-machalek.spqr.cz>, cit. 11. března 2016.

⁵ KLABOUCH Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962, s. 140.

do bitvy, ale i z bitvy u Hradce Králové. Po skončené bitvě se zde na nějaký čas usadila část pruského vojska. Obyvatelstvo v té době postihla cholera, která se rozšířila od vojska, v určitých lokalitách způsobila epidemii a zapříčinila velkou úmrtnost zdejšího obyvatelstva.⁶

Cílem této bakalářské práce je statistické zmapování základních demografických procesů obou farností v patnáctiletém období. Pozornost je věnována porodnosti, sňatečnosti, úmrtnosti a s nimi souvisejícím jevům jako mrtvorozenosti, smíšeným sňatkům evangelíků a katolíků, palingamním sňatkům atd.⁷ Dále následuje vyhodnocení demografických procesů v obou farnostech, jejich komparace, poté porovnání zjištěných údajů s celozemskými údaji v českých zemích.

V kapitolách 4. porodnost, 5. sňatečnost a 6. úmrtnost jsou tyto ukazatele demografického procesu vypočítány a porovnány vždy v pětiletém a desetiletém průměru. Statistické zpracování hrubých měr výše uvedených demografických jevů nám udává počet živě narozených, počet uzavřených sňatků a počet zemřelých. Výpočty hrubých měr v daném roce jsou vždy udávány na 1000 (promile) obyvatel středního stavu obyvatelstva.⁸ Ludmila Kárníková v celozemských údajích pro 19. století zpracovala pětileté průměry těchto základních demografických jevů.⁹ Pro sledované období jsem potřebovala zjistit k výpočtu hrubých měr porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti střední stav obyvatelstva obou farností. K farnosti Bukovka bylo možné dohledat údaje o počtu obyvatel jen za tři roky a k farnosti Bělá za čtyři roky. Po prostudování veškerých materiálů, které jsem měla k dispozici, jsem dosáhla těchto výsledků: počty katolického obyvatelstva zjištěny pro léta 1861, 1873, 1874, 1875.¹⁰ Počty evangelického obyvatelstva zjištěny pro léta: 1861, 1865, 1866.¹¹ Pro výpočet hrubé míry porodnosti, hrubé míry sňatečnosti a hrubé míry úmrtnosti byly pro farnost Bukovka vytvořeny následující průměry (dále jen Ø). Pro rok 1861 byl použit pětiletý Ø z let 1861–1865, pro desetiletý Ø použit Ø z let 1861–1870. 1865 pětiletý Ø 1862–1866 a desetiletý Ø 1862–1871. Rok 1866 pětiletý Ø 1864–1868 a desetiletému Ø 1864–1873. Pro farnost Bělá byly vytvořeny následující průměry k výpočtu hrubé míry porodnosti, sňatečnosti

⁶ SOkA Pardubice, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, díl II*, inv. č. 2, kn.2., s. 406.

⁷ Palingamní sňatkem se rozumí, kdy alespoň jeden z partnerů uzavírá sňatek podruhé.

⁸ Střední stav obyvatelstva je počet obyvatel daného území v okamžiku, který byl zvolen za střed sledovaného období. VESELÁ Jana, *Úvod do demografie, díl II*, Pardubice, 2001, s. 13, s. 42, s. 67.

⁹ Pro průměr v této bakalářské práci bylo použito symbolu Ø.

¹⁰ Zdroje získané k počtu obyvatelstva z let 1861, 1873, 1874, 1875, SOkA Pardubice, *fond Farní úřad Rohovládova Bělá, AP 758, soupisy duší (Status Animarum) obcí farnosti Bělá*, inv. č. 30, inv. č. 31, inv. č. 32, inv. č. 33, inv. č. 34, inv. č. 35, inv. č. 36, inv. č. 37.

¹¹ Zdroje získané k počtu obyvatelstva z let 1861, 1865 a 1866, *Farní úřad Československé církve evangelické (dále jen ČCE) Bukovka, Seznam rodů a duší evangelického kostela v Bukovce*, balík R. 7, sign. R-III-D-3, rok 1861, počet obyvatel pro rok 1865 a 1866 *Knihy zápisných hlášení 1839–1919*, sign. R-III-B-17/1.

a úmrtnosti: Rok 1861, do pětiletého Ø započítány léta 1861–1865, do desetiletého Ø 1861-1870. Rok 1873 je počítán z pětiletého Ø let 1869–1873, desetiletý Ø je počítán z let 1864–1873. Rok 1874 je počítán z pětiletého Ø let 1870–1874, desetiletý Ø je počítán z let 1865–1874. Rok 1875 je počítán z pětiletého Ø let 1871–1875, desetiletý Ø je počítán z let 1866–1875.

Tato práce se zabývá pouze dvěma konfesemi, ale ve sledovaném období jsem se setkala v evangelických i katolických záznamech s další konfesní skupinou, kterou byli židé. Ve všech nalezených případech se jednalo o přestup židů ke katolíkům či evangelíkům. Ve farnosti bukovské jsem našla zápisy o změně vyznání.¹² Ve farnosti bělské jsem usuzovala na změnu konfese dle údajů z matričních záznamů. Jednalo se o případy, kdy u ženicha či nevěsty byl záznam o jejich židovských rodičích.

¹² Farní úřad ČCE Bukovka, *Knihá zápisných hlášení 1839–1919*, sign.R-III-B-17/1.

2 Rozbor pramenů a literatury

2.1 Prameny

Nejdůležitějším pramenem pro tuto bakalářskou práci jsou církevní matriky. Při přípravě této bakalářské práce jsem přepsala 1158 stran katolických matričních záznamů a 452 stran evangelických matričních záznamů.

Pro katolické obyvatelstvo jsem vycházela z druhopisů matrik uložených v SOkA Pardubice a z prvopisů uložených v SOA Zámorsk. Pro evangelické obyvatelstvo jsem vycházela z digitalizovaných matrik na webových stránkách SOA Zámorsk a z farního sboru ČCE v Bukovce.

Zápisy katolických matrik byly psány česky. Během přepisu matričních záznamů za celé patnáctileté období jsem identifikovala čtyři pisáře. V tomto období sloužili tři faráři. U druhého z farářů někdy pověřil provedením zápisu kaplana. Písmo bylo vesměs úhledné, s výjimkou druhého faráře Antonína Novotného, který měl nepřehledné písmo s kurentními prvky a používal zkratky (např. Frtšk. zkratka pro Františka). Zkratky používal jen u jmen svědků či u rodičů. Dalším jeho nedostatkem byly samotné nepřesnosti v zápisech. Několikrát chybělo v zápise číslo domu nebo neodpovídal věk zemřelého. Např. v matrice oddaných (dále jen MO): „1867 Marie Beranová vdova po zemřelém Janu Beranovi, mlynáři v Žáravici č. 19, manželská dcera zemřelého Jana Svatoně rolníka v Žáravici č. 2.“¹³ Marie Beranová se po smrti manžela znovu provdala. Farář při jejím druhém sňatku v roce 1867 zapsal její věk na 56 let, ale ona byla narozena 1806, tudíž její věk měl být uveden 61 let. V Knize ohlášek snoubenců F.Ú. Rohovládova Bělá z roku 1826 je zápis následující: „Nevěsto, jak se jmenujete, odkud jste, jak stará a jakého náboženství? Marie, dcera Jana Svatoně z Žáravice, 20 let stará, katolického náboženství.“¹⁴ Také v poznamenání duší z obce Žáravice (1854) je věk Marie uveden 46 let.¹⁵ Její skutečný věk by měl být 48 let. Této skutečnosti jsem si všimla pouhou náhodou, když jsem se více zaměřila na Marii, jelikož Marie je můj přímý předek v 7. linii.

Největším problémem, na který jsem narazila u katolického faráře Novotného, bylo nezapisování krátce po porodu zemřelých dětí do matrik narozených. Eduard Maur uvádí, že vynechání zápisu v zásadě mohlo být trojího druhu:

¹³ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice, Římskokatolická fara Rohovládova Bělá*, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1867*, sign. 187, inv. č. 4904.

¹⁴ Tamtéž, *Farní úřad Rohovládova Bělá, Kniha ohlášek snoubenců 1822–1829*, AP 758, inv. č. 52.

¹⁵ Tamtéž, *Soupis duší Žáravice. 1854*, AP 758, inv. č. 9.

- 1.) „Náhodné vynechání způsobeno nejrůznějšími příčinami, jako nemocí faráře, případně válečnou událostí ap.“
- 2.) „Zvyklost zapisovat do matrik s delším časovým odstupem na základě konceptních lístků, které se mohly ztratit. Výběrové vynechání postihovalo hlavně časně zemřelé děti, žebráky a tuláky ap.“
- 3.) „Někdy bývají tyto kategorie vynechávány systematicky (např. děti zemřelé bez křtu).“¹⁶

I když Eduard Maur uvádí, že se jedná převážně o matriky staršího data. „Nepřesnost registrace trvá i později, zvláště u mrtvorozených a časně zemřelých dětí.¹⁷ Velmi pracná kontrola spočívá v tom, že rekonstruujeme na základě matrik jednotlivé rodiny a pak doplňujeme chybějící údaje z jiných pramenů (soupisů) nebo na podkladě sekundárních dat matrik (např. chybějící údaj o narození doplníme z matriky zemřelých)“.¹⁸

Nezapsaných dětí z tohoto období bylo relativně mnoho. Konkrétně se jednalo o 141 dětí. Převážná část zemřelých a nezapsaných dětí v matrikách narozených byla ve věku od narození do jednoho měsíce věku, menší část nezapsaných dětí byla od narození do jednoho roku jejich života. Tato závažná chyba faráře znevěrohodnila veškerá již zpracovaná data, jelikož jsem zpětně dohledávala údaje a zápisy dětí z matrik zemřelých a následně je porovnávala s údaji a zápisy v matrikách narozených. Také jsem prostudovala prvopis matriky z roku 1860, který nebyl předmětem této práce. V roce 1860 byl v bělské farnosti farářem Václav Vambera, od roku 1861 jej vystřídal farář Antonín Novotný. Podle výskytu „nového“ písma v matričních záznamech usuzuji, že farář Antonín Novotný nastoupil do bělské farnosti v září 1861. Bylo pro mě překvapením, že děti zemřelé na začátku roku 1861 nebyly zapsány v matrice narozených pro rok 1860, kdy ještě sloužil farář Václav Vambera. Zajímavostí jsou i zápisy v prvopisech matrik narozených a uložených v SOA Zámrsku. Nově nastupující farář v září 1861 zapisoval od tohoto data, ale druhopisy matrik tohoto celého roku 1861 uložené v SOkA v Pardubicích jsou již psány Antonínem Novotným, novým farářem. Zde je příklad toho, že celoroční události se přepisovaly do druhopisů matrik až na konci roku. Důvody nezapisování dětí do matrik narozených si vysvětlují následujícím způsobem. Farář si celoročně zapisoval matriční údaje na konceptní lístky, tudíž nezapisoval do matriky

¹⁶ MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1978, s. 72.

¹⁷ Tamtéž s. 73.

¹⁸ Tamtéž s. 74.

ihned každou událost. Zápisy v matrice doplňoval zpravidla jednou za rok a zřejmě někdy i v průběhu roku. V zimě za dlouhých večerů zřejmě začal přepisovat do matričních knih ze svých konceptních lístků. Mohlo se stát, že některé z těchto lístků ztratil anebo nepokládal za důležité zapsat narozené dítě, které žilo jen krátce, do matriky narozených (dále jen MN). Zřejmě bylo důležitější zapsat dítě pouze do matriky zemřelých (dále jen MZ). Na tuto skutečnost jsem přišla náhodou kvůli úmrtí dvojčat. V MZ z roku 1869 v *Dolních Kasalících* (v zápisech uváděny také jako *Kasaličky*), byly dvě děti zapsány v MZ pod sebou, měly uvedeny stejného otce, souhlasilo i číslo domu. Nevybavovala jsem si z přepisu MN, že by se ten rok, v té samé vesnici narodila dvojčata, proto jsem pečlivěji prostudovala MN a zjistila jsem skutečnost, že farář do MN zapsal pouze jedno z dvojčat. Srovnala jsem údaje jednoho z dětí, které bylo zapsáno jak v MN, tak v MZ. Datum narození v MN souhlasilo s věkem uváděným v MZ. Došlo tedy k tomu, že děti byly vlastně dvojčata a zapsané v MN je pouze jedno z nich. „MZ 1869 Kasaličky 22. května, † Anna m. dcera Matěje Březiny, chalupníka v Kasaličkách č. d. 21, věk 2 měsíce, příčina úmrtí psotník a zápis níže byl následující: 6. července, † Marie m. dcera Matěje Březiny, chalupníka v Kasaličkách č. d 21, věk 4 měsíce, příčina úmrtí psotník.”¹⁹ Tímto objevem jsem se více začala soustřeďovat na zemřelé děti. Moje očekávání se potvrdilo: většina krátce žijících dětí nebyla do MN zapsána a údaje o nich nalezneme jen v MZ. Celkem jsem z rozmezí let 1861–1870 do celkové statistiky narozených musela doplnit 71 chlapců a 70 děvčat. S pomocnými zápisky neboli zápisky na „nečisto”, jsem se setkala osobně na faře evangelického archivu. Farář je po zápisu do matrik nezničil, ale uchovával si je. Byly vloženy v různých zápisných knihách. Rozdílnost mezi prvopisy a druhopisy katolických matrik byla taková, že prvopis matriky pro každou obec z farnosti vedl farář samostatně. Do druhopisu matrik v daném roce zapisoval všechny obce z farnosti, které od sebe oddělil.

Evangelický farář se v matričních zápisech nedopouštěl tak závažných chyb, jako katolický farář Antonín Novotný.²⁰ Evangelický farář byl za celé sledované období jeden a zapisoval jak v českém, tak v německém jazyce, jeho písmo bylo kuretní. Ve většině případů do matrik oddaných a zemřelých nezapisoval skutečný věk dané osoby, ale zápis prováděl s datem narození zapisované osoby, tudíž veškerá data věku osob jsou dopočítána.

¹⁹ SOKA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice, Římskokatolická fara Rohovládova Bělá*, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1869*, sign. 187, inv. č. 4906.

²⁰ V matričních knihách evangelické farnosti se neúplnosti zápisu vyskytovaly výjimečně. Jednalo se o vynechání zápisu věku zemřelého nebo příčiny úmrtí.

K archivním materiálům farnosti evangelické jsem se dostala na základě návštěvy nynějšího evangelického faráře Dalibora Antalíka, který mi umožnil přístup do evangelického archivu v Bukovce.

Ke statistickému zpracování hrubé míry porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti jsem potřebovala k výpočtům pro daný rok celkový počet obyvatelstva dané konfese. Zásadním problémem bylo, že se pro dané období nedochovaly všechny soupisy duší (Status Animarum). V pardubickém archivu ve fondu farního úřadu Rohovládova Bělá pro toto období jsem našla pouze počet obyvatelstva pro čtyři léta sledovaného období.²¹ Ve fondu Českobratrské církve Bukovka jsem nenalezla žádnou archiválii o počtu duší pro toto období.²² Záznam o počtu duší evangelíků pro bukovskou farnost jsem objevila na tamní faře v jejím archivu. Počty duší byly zachovány pro tři léta sledovaného období. Z toho dva roky byly zaznamenány v knize Zápisných hlášení, kde byl pro daný rok uveden zápis 540 duší.²³ Toto číslo je však zavádějící, neboť uvedený počet duší se mohl pohybovat od stavu 540 do 549 duší. Usuzuji tak podle následujícího zápisu z knihy Zápisných hlášení, kde ostatní farnosti byly zapsány podle počtu duší chronologicky za sebou. Je zde očividné vynechání posledního čísla²⁴ „*Výroční zpráva, z celých Čech. Nyní čítáme v Čechách církví evangelicky reformovaných 40, poněvadž se nové s pomocí Boží utvořili v Chocni a Opatově. Počet duší 62968, nejvíce v Krouně (4444), nejméně v Chocni (211).*

Dle počtu duší mají se církve k sobě v následujícím pořádku.

a) Pod tisíc duší: 1. Choceň (211), 2. Losice (439), 3. Bukovka (54.) 4. Opatov (562) 5. Sázava s filiálkou Krupa (797) 6. Lysá (844) 7. Libštát (963) 8. Soběslav (846) 9. Vtelno (923) 10. Borová (955).”²⁵

Dalším přínosným a cenným archivním pramenem k této práci pro mě byla Pamětní kniha Rohovládkové Bělé, sepsaná učitelem na zdejší škole Josefem Šíchou. Josef Šícha nastoupil jako učitel do školy v roce 1919.²⁶ Šíchovy Pamětní knihy přinášejí spoustu cenných historických informací. V jejich záznamech jsou přepisy z urbářů, berní ruly,

²¹ SOkA Pardubice, *fond Farní úřad Rohovládova Bělá*, AP 758, *soupisy duší (Status Animarum) obcí farnosti Bělá*, inv. č. 30, inv. č. 31, inv. č. 32, inv. č. 33, inv. č. 34, inv. č. 35, inv. č. 36, inv. č. 37.

²² Tamtéž, *fond Českobratrská církev Bukovka 1859–1949*, AP 69.

²³ Kniha zápisných hlášení také obsahuje soupisy oddaných, narozených, počet přestoupených katolíků k evangelické církvi, úvahy faráře atd. Kniha je vedena v letech 1839–1867, bohužel, zde chybí z těchto let záznamy o počtu duší, kromě roku 1865 a 1866. Mohu se pouze domnívat, že pro soupis duší byla vedena jiná kniha, která se nedochovala.

²⁴ Viz podkapitola 9.2 *Obrazová příloha*, obrázek č. 13.

²⁵ Farní úřad ČCE Bukovka, *Knihy zápisných hlášení 1839–1919*, sign.R-III-B-17/1.

²⁶ Josef Šícha je autorem dvou Pamětních knih Rohovládova Bělá. Pamětní kniha prvního dílu je podepsána T. G. Masarykem. „*Podpis prvního našeho presidenta-Osvoboditele, T. G. Masaryka, při projíždění naší dědinou.*” SOkA Pardubice, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha obce Rohovládova Bělá, I. a II. díl, 1931–1935 (1936)* inv. č. 1, inv. č. 2.

gruntovních knih, opisy svatebních smluv, paměti starších občanů atd. V době, kdy Josef Šícha sepisoval Pamětní knihu, žila stále ještě část obyvatel, která prožila popisované období. Kniha je též obohacena o ilustraci a fotografie Jen o pamětních záznamech z Bělé, z roku 1866 týkajících se usazení pruského vojska v Bělé bylo sepsáno 21 stran záznamu.²⁷

V roce 1886 na školu nastoupil učitel František Rosůlek, který byl velmi literárně činný, jeho životním dílem byla monografie Pardubicko, Přeloučsko, Holicko z níž jsem také čerpala.²⁸

V Pamětní knize prvního dílu je na poslední straně zápis: „*Se zájmem a uznáním prohlédl Josef Lédr okresní školský inspektor, 25/11/36.*”²⁹. Za zmínku stojí také informace, že v letech 1871 zde vyučuje Ignác Škroup z nedalekých Osic.³⁰

Snažila jsem se ověřit věrohodnost zápisů z Pamětní knihy Rohovládova Bělá. Sháněla jsem sebemenší informaci o použitých zdrojích. Zda Josef Šícha navazoval na nějakou předchozí práci, například někoho z okruhu učitelského sboru, případně na svého předchůdce Josefa Lédra, který se věnoval mimo jiné spisovatelské činnosti a historii. Mohu se jen domnívat, zda existovala předchozí pamětní kniha.

Setkala jsem se s bývalým starostou obce Rohovládova Bělá panem Petrem Černým, který má všechny díly pamětních knih pečlivě prostudovány. Pořádal a doposud pořádá přednášky pro místní obyvatele z pamětních knih. Bohužel, ani on si nedovede vysvětlit původ zdrojů Josefa Šíchy a sám nezpochybňuje pravdivost tohoto pramene.³¹

²⁷ Tamtéž, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha obce Rohovládova Bělá, II. díl, 1931–1935, inv. č. 2, kn. 2, s. 392–413.*

²⁸ Tamtéž, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha obce Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 317.*

²⁹ Josef Lédr vyučoval na zdejší škole a byl vynikající spisovatel. Publikoval historické, bibliografické a pedagogické články. Byl členem archeologického spolku Vocel. Jako učitel do zdejší školy nastoupil v roce 1906 a v roce 1926 se stává tajemníkem okresního školského výboru. SOKA Pardubice, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha obce Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 320.*

³⁰ František Škroup složil hudbu k české státní hymně. Tamtéž, s. 311.

³¹ Ani já nezpochybňuji pravdivost pramenů sepsaných Josefem Šíchou. Mohu jen dodat, že Josef Šícha byl velmi vzdělaný učitel na vesnické škole a jeho Pamětní knihy nemají konkurenci, co se týče jejich vynikajícího zpracování. Mohu pouze potvrdit, že Josef Šícha nashromáždil dokumenty k sepsání kroniky okolní vesnice Voleč. Jeho přeložením v roce 1938 byly písemnosti zapomenuty a k realizaci sepsání kroniky obce Voleč nedošlo. Materiál k sepsání kroniky obce Voleč byl nalezen v padesátých letech 20. století ve sběru. Místní občan z obce Voleč materiály vyzvedl ze sběru a uložil je do včelína, kde ležely dalších 20 let. Jednalo se o opisy urbářů, kupních, převodních či svatebních smluv ap. KRATOCHVÍLOVÁ Jana, *Obec Voleč 1398-1998, Pardubice 1998, s. 3.*

2.2 Literatura

Základní literaturou k této studii je práce Ludmily Kárníkové, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, v níž autorka pracovala se statistickými celozemskými údaji z let uvedených v názvu knihy, které jsou základem pro komparaci hrubých měr porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti v této práci.³² Dalším důležitým zdrojem je kniha Eduarda Maura, *Základy historické demografie*, která vysvětluje nejen pojmy z oblasti demografie, ale zodpovídá rovněž otázky, jež souvisejí s demografií.³³ Držela jsem se zásady, kterou doporučuje Eduard Maur při prepisování veškerých matričních údajů, týkajících se křtěných, oddávaných a zemřelých.³⁴ Při prepisu matričních záznamů jsem vynechala pouze zápisy svědků, křtů a porodních bab, až na pár výjimek, pokud se vyskytly u těchto zápisů zvláštnosti či jiné odchylky od normálu. Například pokud nebyla u mrtvorozeného dítěte zapsána porodní bába nebo dítě nebylo pokřtěné atd. Osobně jsem v této literatuře našla spoustu odpovědí na mé otázky a na nečekané problémy při zpracovávání statistických údajů z matričních zápisů, jako již výše uvedeno v kapitole 2.1 (vynechání zápisu narozených dětí do matriky narozených, ale jejich zapsání pouze do matrik zemřelých).

Z literatury, která se zabývá demografií, byla použita skripta vydaná Univerzitou Pardubice, *Úvod do demografie II díl*.³⁵ Tento díl je zaměřen na stav a strukturu obyvatelstva podle jednotlivých charakteristik. *Základy Demografie II díl*.³⁶ Tento díl je zaměřený na procesy přirozené reprodukce, které tato práce sledovala: porodnost, sňatečnost a úmrtnost. Dále uvádím publikaci *Demografie (nejen) pro demografy*.³⁷ Publikace vysvětluje, jak demografie navazuje na další obory a zahrnuje veškeré pojmy demografie. V základě vysvětluje, jak ukazatelé demografie jako porodnost, sňatečnost a úmrtnost souvisejí s jevy, jakými jsou porod, smrt a sňatek.

Dále byla použita rozsáhlá literatura týkající se náboženství.

Knihou *Náboženství na prahu nové doby (Česká lidová zbožnost 18. a 19. století)* od Zdeňka R. Nešpora napomáhá historickému pochopení utváření protestantských sborů v době

³² KÁRNÍKOVÁ Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.

³³ MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1978.

³⁴ Tamtéž, s. 79.

³⁵ VESELÁ Jana, *Úvod do demografie (Pohyb obyvatelstva - demografická dynamika II. díl, Pardubice 2001*.

³⁶ VESELÁ Jana, *Základy demografie (Stav a struktura obyvatelstva - demografická statika) II. díl, Pardubice 1997*.

³⁷ KALIBOVÁ Květa, PAVLÍK Zdeněk a VODÁKOVÁ Alena, *Demografie (nejen) pro demografy*, Praha 2009.

po Tolerančním patentu.³⁸ Kniha přispívá k rozboru lidského vnímání náboženství pod vlivem historických událostí (osvícenské reformy, revoluce 1848 atd.) v 18. a 19. století. Sleduje, které z těchto událostí ovlivnily lid a pochopení víry z hlediska sociologie evangelíků.

Kniha *Encyklopedie náboženských směrů v České republice* popisuje vznik náboženství, církví, sekt a duchovních společenství.³⁹ Jmenovaná kniha byla použita k vyhledávání základních informací, které se týkají dvou různých konfesijních skupin v této bakalářské práci.

Další výraznou - a pro tuto práci přínosnou - byla studie Vandy Marešové - *Sonda do problematiky nemanželských dětí na základě výzkumu církevních matrik v letech 1785–1873 na panství Kostelec nad Černými Lesy*.⁴⁰

Vynikající příručkou, která mi při této práci velmi pomohla, byla kniha *Cesta k rodinným kořenům*.⁴¹ Jedná se o praktickou příručku občanské genealogie. Příručka je výborně zpracována, co se týče přehlednosti informací k předtištěným rubrikám matričních záznamů. Podává cenné informace týkající se právnických a kanonických záležitostí a je obohacena o slovník příčin úmrtí a některých chorob, slovník zkratk, které se často vyskytují v pramenech a slovník povolání, řemesel, hodností ap.

Cennou literaturou, která se věnuje celému 19. století v oblasti těhotenství, babického umění, porodu a následného období dětských let, byla kniha *Radostné dětství? (Dítě v Čechách 19. století)*.⁴²

2.3 Matriky

Samotné matriky jsou hlavním pramenem, který nám dává možnost poznat životní příběhy našich předků. Křesťanská církev evidovala svátost křtu již ve 4. století, dochované nejstarší matriky pocházejí z románských zemí ze 13. století.⁴³

³⁸ NEŠPOR Zdeněk R., *Náboženství na prahu nové doby (Česká lidová zbožnost 18. a 19. století)*, Ústí nad Labem 2006.

³⁹ VOJTÍŠEK Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice (náboženství, církve, sekty, duchovní společenství)*, Praha 2004.

⁴⁰ MAREŠOVÁ Vanda, *Sonda do problematiky nemanželských dětí na základě výzkumu církevních matrik v letech 1785- 1873 na panství Kostelec nad Černými Lesy*. In: *Pontes ad fontes dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*, Eds. Martina Bolom-Kotari, Věra Němečková, Hradec Králové 2011.

⁴¹ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům (Praktická příručka občanské genealogie)*, Praha 2006.

⁴² LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství? (dítě v Čechách devatenáctého století)*, Praha 2006

⁴³ KALIBOVÁ Květa, PAVLÍK Zdeněk a VODÁKOVÁ Alena, *Demografie nejen pro demografy*, Praha 2009, s. 64.

Povinnost vést matriky v katolických zemích zavedl Tridentský koncil v polovině 16. století. Rozhodnutí vést matriky na Moravě bylo dáno olomouckou synodou z roku 1591 a v Čechách pražskou synodou roku 1605. K zápisům o křtech a sňatcích přibýly ještě podle nařízení římského rituálu z roku 1614 zápisy o úmrtí. Nejstarší matriky na území Čech pocházejí z první poloviny 16. století z luterského Krušnohoří, kde se vyvíjely shodně s matrikami v sousedním Sasku. Nejstarší matrikou je Jáchymovská matrika z roku 1531. Pro druhou polovinu 16. století je dochována řada matrik ze severních a západních Čech. O něco méně ze středních Čech. Z východních a jižních Čech z tohoto období se dochovaly matriky výjimečně.⁴⁴ Nejstarší protestantská matrika se dochovala na území Moravy a Slezska pro Razovou u Bruntálu z roku 1571. Za úřední činnosti pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu v letech 1623–1627 vedla již matriky naprostá většina farností.⁴⁵

Zápisy do matrik byly nedokonalé, provedeny s různou péčí, obsah zápisu byl stručný, informoval pouze o dané události. Jazyk zápisů nebyl jednotný, vedly se v češtině, latině i němčině. Hodnota zápisu závisela na matrikáři (faráři). Další obtíž při statistickém zpracování starších matrik spočívá v tom, že zápisy dané farnosti nebyly vedeny odděleně pro jednotlivé obce a stávalo se také, že se měnily hranice farnosti. Roku 1760 zavedla konzistoř pražské diecéze jednotnou latinskou formulí. Zásahem do vedení katolických matrik byl dekret z roku 1770, kdy se upravuje záznam nemanželských dětí a bezplatný zápis křtu. Po vydání Tolerančního patentu roku 1781 mohli vést matriky také evangelíci, ale pouze pro svoji soukromou potřebu.⁴⁶ Důležitým mezníkem se stal patent z roku 1784, kdy došlo k úpravě matrik zavedením předtištěných formulářů s předtištěnými rubrikami. Téhož roku byly matriky uznány veřejnými listinami a byly vedeny v německém jazyce, a to až do druhé poloviny 19. století. Od té doby záleželo na rozhodnutí faráře, zda si opatří české nebo německé formuláře. Roku 1800 bylo nařízeno vést duplikát matrik pro konzistoř.⁴⁷

Evangelíci získali úplné oprávnění vést matriky až v roce 1829. Josef Peterka uvádí, že se vyskytly případy, kdy ještě do roku 1849 vedli matriky pro evangelické obyvatelstvo katoličtí faráři (evangelíci jim museli zasílat opisy). „*Chybí-li tedy v některé evangelické faře*

⁴⁴ MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha, 1978, s. 52.

⁴⁵ Tamtéž, s. 53.

⁴⁶ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 43.

⁴⁷ ŠEBÁNEK Jindřich, FIALA Zdeněk, HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984, s. 273.

nejstarší matriky, najdeme zápisy v katolických matrikách té fary, kam náleželi katolíci z příslušné obce (katolické a evangelické matriční obvody se ovšem lišily).’’⁴⁸

Poslední podrobné předpisy o vedení matrik byly vydány v roce 1860 a 1873, až v roce 1890 došlo k sjednocení zápisů všech matričních zápisů v českých zemích.

⁴⁸ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 43.

3 Územní obvody farností a historie obcí

V následující podkapitole nastiňuji územní obvody obou farností v letech 1861–1875. Farnost Bělá měla po celou dobu této studie stálý farní obvod a zahrnovala do svého obvodu 10 obcí, včetně obce Rohovládova Bělá. Bukovská farnost měla rozsáhlý územní obvod. Většina obcí z Bukovské farnosti by se dala nazvat obcemi stálými, ale v matričních zápisech se objevovaly i „cizí“ obce, které byly více vzdáleny od centra svého působení. V rámci farního obvodu Bukovky byla nejvzdálenější obcí ves *Voldřetice*.⁴⁹ Vzdálenost mezi obcemi je 50 km.

Ve sledovaném období bylo správní rozdělení obou obcí v Chrudimském kraji a hejtmanství Pardubickém.

3.1 Územní obvody farního úřadu Bukovka a Rohovládova Bělá

Územní obvod farnosti Bukovka, který je jednotně zaznamenán pro léta 1831–1909 na webu SOA Zámrsk je následující:

*Barchůvek, Boharyně, Bohdaneč, Brloh, Brozany, Břehy, Bukovka, Čeperka, Černá za Bory, Dědek, Dobřenice, Dolany, Dražkovice, Habřinka, Holice, Hrádek, Chlumec nad/Cidlinou, Chvaletice, Chýšť, Kasalice, Kratonohy, Křičeň, Křižanov, Lhota pod Libčany, Lohenice, Mělice, Mnětice, Nerad, Neratov, Němčice, Obědovice, Obora, Ohrazenice, Osičky, Ostrov, Pardubice, Plch, Pravy, Přelovice, Ráby, Rohovládova Bělá, Rohoznice, Rosice, Roudnice, Sopřeč, Srch, Staré Ždánice, Staročernsko, Syrovátka, Trnová, Uhlířská Lhota, Valy, Vlčkovice, Voleč, Vyšehněvice, Zádolí, Žaravice, Živanice.*⁵⁰

Obce územního obvodu bukovské farnosti z matričních záznamů let 1861–1875 byly následující:⁵¹

Bílé Vchynice (Chynice), Boharyně (Bohárna), Bohdaneč, Bukovka, Čeperka, Dědek, Dolany, Habrkovice, Habřinka, Kasalice, Komárov, Kratonohy, Krakovany, Křičeň, Lhota pod Libčany, Lohenice, Mělice, Mýtka (dnes patří k obci Mladoňovice), Němčice, Nerad, Neratov, Novinsko (dnešní část obce Neratov), Oldřetice (Voldřetice), Osičky (Vosičky), Ostrov, Pardubice, Podhořany, Přelovice, Ráby, Rohovládova Bělá (Bělá), Rohoznice,

⁴⁹ Oldřetice byly v roce 1869–1880 vedeny pod názvem Voldřetice. Byly osadou obce Račice v okrese Vysoké Mýto. RŮŽKOVÁ Jiřina, ŠKRABAL Josef, *Lexikon obcí České republiky 1869–2005, díl II (abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1869–2005)*, Praha, 2006, s. 370.

⁵⁰ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Zámrsk, *Inventář Sbírký matrik Východočeského kraje 1587–1949, Fara Českobratrské církve evangelické Bukovka*. Dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 11. března 2016.

⁵¹ V závorkách jsou uvedeny dřívější názvy obcí z matričních záznamů, z let 1861–1875.

Rosice, Semtěš, Sopřeč (Soprč), Sovolusky, Voleč, Tetov (Tetava), Uhlířská Lhota, Vyšehněvice (Višňovice), Živanice.

Územní obvod farnosti Rohovládova Bělá v období této studie byl následující:

*Rohovládova Bělá, Bukovka, Habřinka, Vlčí Habřina, Kasalice, Kasaličky, Sopřeč, Voleč, Vyšehněvice, Žáravice.*⁵²

V matričních záznamech měly některé z obcí bělské farnosti pozměněný název oproti dnešnímu názvu obce.

Rohovládoval Bělá byla v matričních záznamech zapisována Bělá. Vlčí Habřina jako Habřina nebo též Habřina Vlčí. Kasalice byly uváděny v některých zápisech Kasalice Horní a v matričních záznamech v roce 1874 jsem se setkala s názvem Kasalice Velké. Kasaličky byly pod názvem Malé Kasalice nebo Kasalice Dolní. Vyšehněvice byly pod názvem Višnějovice nebo Višeňovice. Sopřeč byla zapisována Soprč.⁵³

Habřinka byla osadou, která náležela k obci Bukovka.⁵⁴ Kasaličky byly osadou obce Kasalice.⁵⁵ Žáravice byly osadou příslušnou k obci Sopřeč.⁵⁶

Dodnes rodáci v místní řeči používají dřívější názvy zdejších obcí. Rohovládova Bělá – *Bělá*, Vyšehněvice – *Višeňovice*, Sopřeč – *Soprč*, Vlčí Habřina – *Habřina*.

3.2 Historie obcí Bukovka a Rohovládova Bělá

Dnes se obec Rohovládova Bělá a Bukovka nacházejí při hlavním tahu silnice I/36 z Pardubic na Prahu, na území Pardubického kraje. Rohovládova Bělá asi 15 km západně od centra Pardubic a Bukovka 13 km západně od centra Pardubic.

Rohovládova Bělá se rozkládá na mírném návrší. Obec Bukovka je obklopena z jižní a východní strany lesy a rybníky.

„Osada Bělá, zdá se být již takovouto osadou podružnou, filiální, příslušnou k osadě základní, Bukovce. Však o vzniku Bukovky nic nevíme, V roce 1086 stály již Opatovice jako sídlo opatství. K němu náležely již mnohé obce krajiny zdejší a též části ještě lesem porostlé nebo pusté. Ale území Bukovky ani Bělé s částmi zboží klášterního nestaly snad z příčiny jejich více okrajové polohy, spíše však proto, že Bukovka byla již v rukou zemana a území Bělé příslušelo Bukovce. V Bukovce stával poplužní dvůr a pozdější tvrz, to bývají zpravidla znaky osad základních. Též v Bělé uvádí se, vedle statků v kmetcích, též poplužní, tj. panský

⁵² SOKA Pardubice, *Inventář Sbirky druhopisů matrik okresu Pardubice 1799-1949* (2011), č. AP 1137, 2011.

⁵³ RŮŽKOVÁ Jiřina, ŠKRABAL Josef *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, díl II.*, Praha 2006, s. 448.

⁵⁴ Tamtéž, s. 137.

⁵⁵ Tamtéž, s. 223.

⁵⁶ Tamtéž, s. 615.

dvůr. Ten byl asi založen, až po rozdělení zboží Bukůvského, když Bělá byla od zboží pro Rohovláda z Bukůvky oddělena. Dobu založení Bělé ani Bukůvky nelze přesně stanovit. Je možno se ale domnívat, že Bukovka jako ústředí samostatného zboží v roce 1086 již stála a Bělá snad též, nebo je o něco mladší.”⁵⁷

První písemná zmínka o Bělé je v listině z roku 1282 a týká se založení dřevěné kaple svatého Jiří majiteli tvrze z Bukůvky.⁵⁸ Osadu Bělou vlastnili bratři z Bukovky neboli páni z Bukůvky (Rohovlád, Bohuněk, Beneš, Mikuláš a Jan). Ti se roku 1373 rozdělili a Rohovlád obdržel Bělou.⁵⁹ „Roku 1384 hradecké děkanství vykupuje bělskou faru s půlročním desátkem 15 gr. Mikuláš Rohovlád z Bělé přichází roku 1515 ve smlouvách při městě Chrudimi, an tu byl usedlý neb tu měl dům.”⁶⁰

Prívlastek Rohovládova se užívá teprve od roku 1923. Samotný název Rohovládova pochází od zdejšího majitele. „Bělá byla původně posvátný les zasvěcený smrti víle Bílé.”⁶¹

3.3 Historie evangelického kostela v Bukovce

Bukovka se nachází 5 km západně od města Lázně Bohdaneč.

V Bukovce a jejím okolí tajní nekatolíci přečkali období protireformace. Po vyhlášení Tolerančního patentu většina přihlášených evangelíků helvétského vyznání rychle vytvořila v roce 1783 reformovaný sbor, který se po vzniku Československa stal součástí Českobratrské církve evangelické.⁶²

Sbor se scházel v Salavcově stodole, kde vykonával bohoslužby kazatel Jan Kazaj, který zřídil také soukromou školu.

Materiál na stavbu Toleranční modlitebny věnoval Josef II. Modlitebna byla dřevěná a posvěcena v roce 1785. Ze zbylého materiálu byla postavena fara. V letech 1805–1820 působil ve sboru bukovském duchovní Štěpán Gaal, původem z Uher. Jeho nevhodné působení zde ve sboru přineslo zkázu. Z 23 vesnic, které příslušely k bukovskému sboru, zbylo pouze devět vesnic o 62 rodinách.⁶³ Nepříznivá finanční situace bukovské farnosti zapříčinila spojení se sborem v Krakovanech. K opětovnému osamocení farnosti došlo v roce

⁵⁷ SOKA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, díl I, inv. č. 1, kn. 1, s. 212.

⁵⁸ Tamtéž, s. 211.

⁵⁹ ROSŮLEK František K., *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*, Pardubice, 1909, s. 6.

⁶⁰ Původně bylo v Bělé jen pět statků. Jsou to nynější čísla 8, 9, 13, 23, 25 a dále mlýn č. 14 a stará fara č. 33. Tamtéž, s. 6.

⁶¹ SOKA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, inv. č. 1, kn. 1, s. 12.

⁶² NEŠPOR Zdeněk R., *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, Praha, 2009, s. 91.

⁶³ SOKA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 292.

1823. Následující farář Josef Bory to neměl jednoduché, jelikož nastalo rozdvojení plánů se stavbou a novým chrámem.⁶⁴

Započatá přestavba stávající dřevěné fary na zděnou farnost byla proto dokončena, kvůli nedostatku finančních prostředků, až v roce 1848.⁶⁵

Roku 1851 nastupuje nový duchovní Jan Skalák, který přinesl sboru zcela nový řád. V roce 1858 přišel nový farář Josef Dobiáš, který pokračoval v díle svého předchůdce Jana Skaláka. Bukovka zůstala jeho působištěm po celý život a Dobiáš si „odsud“ odnesl nové jméno jako Josef Dobiáš Bukovský. Uskutečnil dlouho připravovanou stavbu kostela, v roce 1861 byl nový kostel posvěcen.⁶⁶ K evangelickému kostelu náleží i evangelický hřbitov, který se nachází 10 minut chůze jižně od kostela v lese nad rybníkem Trhoňka.

Cílem této práce není hodnotit práci faráře Josefa Dobiáše. Dovolím si ale připomenout mé seznámení s jeho spisy v archivu na evangelické faře v Bukovce, s jeho matričními zápisy a následně s jeho životopisem. Životopis sepsal náhodně, když se probíral pozůstalostí po evangelickém faráři Janu Kupkovi, Prof. ThDr. Rudolf Říčan, jelikož byl nadšen jeho celoživotními pracemi. Josef Dobiáš byl velkou osobností, která se zasloužila o rozkvět evangelické církve, a to nejen v Bukovce. Ještě připomenu, že vyšel jen malý zlomek jeho historických a literárních prací.⁶⁷

3.4 Historie katolického kostela v Rohovládově Bělé

Roku 1282 byla majiteli tvrze v Bukovce postavena v Bělé první dřevěná kaple svatého Jiří. Mše v této kapli sloužili benediktinští řeholníci z kláštera v Opatovicích pod správou biskupa pražského a po roce 1344 pod vrchní pravomocí biskupa litomyšlského.⁶⁸ *„Bohoslužby byly konány dle ritu římsko-katolického. Benediktini rozsévají mimo slova Božího též obecné vzdělání a starali se o hospodářské povznesení. Kaple užívali vsi: Bělá, Habřina Vlčí, Habřinka, Kasalice, Kasaličky, Sopřeč, Vyšehněvice a Žáravice. Při kostele,*

⁶⁴ „Od roku 1836 pečovali Bukovští znovu o zdvižení kamenné modlitebny. Nastalo rozdvojení, když někteří chtěli faru a nový chrám postaviti v Bohdanči na spáleništi kasáren. Strana, stojící proti faráři Jos. Borovi, vedená rychtářem a starším církve Matějem Salavcem se potom pobožnostem vyhýbala a Matěj Salavec s rodinou vrátil se k římsko-katolické církvi, následuje příkladu Václava Černíka, švakra svého a bohatého sedláka z Bělé.” SOKA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931-1936, inv. č. 1, kn. 1, SOKA Pardubice, s. 292.

⁶⁵ NEŠPOR Zdeněk R *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, Praha, 2009, s. 91.

⁶⁶ ŘÍČAN Rudolf, *Josef Dobiáš Bukovský evangelický farář historik*, zvláštní výtisk ročenky Husovy fakulty 1929-1939, s. 75.

⁶⁷ U literatury, která byla použita při sepisování této práce, jsem zjistila, že vysokoškolský pedagog Zdeněk R. Nešpor ve svých monografiích např. *Náboženství na prahu nové doby* nebo *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska* pracoval s fakty odborných článků od výše zmiňovaného evangelického faráře Josefa Dobiáše.

⁶⁸ SOKA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931-1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 272.

*který byl dřevěný, stála oddělená od něho zvonice, taktéž dřevěná. Fara byla tam, co dnes č. 33 (Balánovo). Vše lehlo r. 1751 popelem při požáru, když celá ves byla zachvácená ohněm.*⁶⁹

Nynější podoba zděného kostela svatého Petra a Pavla pochází z roku 1768. Hřbitov býval dříve kolem kostela. Roku 1842 byl zrušen, dodnes se v těchto místech při kopání nacházejí pozůstatky koster. V tom samém roce byl zřízen nový hřbitov na konci vesnice po pravé straně směrem na Chlumec nad Cidlinou.⁷⁰

Římskokatolická farnost Rohovládova Bělá spadá pod vikariát Pardubice. V diecézi Litomyšlské do roku 1684, poté Královéhradecké.⁷¹

Farářem v bělské farnosti v letech 1853–1861 byl Václav Vambera, kaplany František Cham a Josef Jakl, administrátorem Jan Šádek. Zřejmě od září roku 1861 byl farářem Antonín Novotný, který zde setrval do roku 1874 a za něhož bylo v roce 1869 na faře vystavěno první poschodí. Kaplany byli v letech 1861–1874 Josef Cvrk a Josef Sedláček.⁷² V matričních záznamech v roce 1870 se zápisů ujal kaplan Josef Cvrk, i když nadále farářem zůstává Antonín Novotný. Zápisy od Josefa Cvrka jsou přehlednější a bez chyb. Domnívám se, že kaplan Cvrk zapisoval místo Novotného - z jeho zdravotních důvodů. Farář Antonín Novotný zemřel v roce 1874.

V letech 1874–1879 byl farářem Josef Svoboda, za něhož kaplanovali František Tauchman, Josef Chocholka a Jan Hofman.⁷³

⁶⁹ SOKA Pardubice, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 272–273.*

⁷⁰ Tamtéž, s. 275.

⁷¹ Tamtéž, s. 358.

⁷² Tamtéž, s. 289.

⁷³ Tamtéž, s. 289.

4 Porodnost a matriky narozených

Událostí s velkým společenským dopadem je porod. Ten je sice velkou rodinnou událostí, ale i ukazatelem společenského vývoje populace.

Až v osvícenecké době se začal odvíjet zájem o porodnictví jako o medicínskou vědu. V Evropě začaly vznikat školy pro porodní asistentky, katedry porodnictví na lékařských fakultách a také první veřejné porodnické kliniky.⁷⁴ Tento velký pokrok byl dán novými vynálezy, k nimž náleželo objevení nových chirurgických nástrojů (např. porodnické kleště), šíření anatomických a porodnických spisů a v neposlední řadě utváření profesionální identity, jejímž výsledkem bylo vylučování neprofesionálních osob z procesu zdravotnické péče. Rozvoj porodnictví neznamenal samozřejmou přítomnost lékaře u porodu. To si mohly dovolit jen zámožné rodiny, kde u rodičky byl přítomen rodinný lékař. Lékař ale mohl být také přivolán, pokud byla nezbytnost chirurgického zásahu u porodu, kdy šlo o život rodiče, případně dítěti.⁷⁵ Mezi neprofesionální osoby byly zařazeny hlavně porodní báby, jejichž řemeslo se nazývalo babictvím.⁷⁶ Roku 1773 byl pro celou monarchii vydán Zdravotní řád, který platil následujících 100 let.⁷⁷ Zdravotní řád kladl na porodní báby určité požadavky. Mezi něž patřilo zajištění nouzového křtu dítěte v případě, že by hrozila blízká smrt.⁷⁸ Důvodem byla obava, že dítě je „slabé“ nebo trpí nějakou anomálií, že se nedožije křtu od faráře. Další nařízení z roku 1775 stanovilo, že nesměly provozovat svoji „pracovní“ činnost nevyučené a nezkoušené porodní báby. O rok později zaváděly kvalifikační kurzy pro porodní báby krajské úřady v jednotlivých oblastech.⁷⁹ Bohužel nezkoušených bab v porodním oboru bylo stále ještě mnoho. Do babického oboru nezkoušených bab zasáhlo ministerské nařízení z roku 1857 zákazem nedovoleného provozování babictví. „*Trestem byla peněžitá pokuta, až 100 zlatých, složených do chudinského fondu obce, popřípadě vězením od šesti hodin do 14 dnů.*“⁸⁰

Křtiny představovaly důležitou součást společenského a křesťanského života. Byly nejpozději provedeny farářem do týdne života dítěte. V matričních záznamech jsem narazila na situaci, že dítě křtila porodní bába. Děti, které zemřely dříve a nebyly pokřtěny, byly vyloučeny z pohřbení prostoru hřbitova. Tento zákaz byl často obcházen a děti byly

⁷⁴ TINKOVÁ Daniela, *Tělo, věda a stát*, Praha, 2010, s. 516.

⁷⁵ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha, 2006, s. 85.

⁷⁶ TINKOVÁ Daniela, *Tělo, věda a stát*, Praha, 2010, s. 517.

⁷⁷ LENDEROVÁ Milena, JIRÁNEK Tomáš, DOUŠOVÁ Hana, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století*, Pardubice 2001, s. 101.

⁷⁸ TINKOVÁ Daniela, *Tělo, věda a stát*, Praha 2010, s. 307.

⁷⁹ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 23–24.

⁸⁰ Tamtéž, s. 64.

pohřbívány na rozhraní hřbitova nebo přímo ve výklenku hřbitovní zdi.⁸¹ Jejich kmotry bývali nejbližší příbuzní, kteří si tuto službu navzájem opláceli. Odmítnutí kmotrovství bylo považováno za velkou urážku rodiny dítěte.⁸²

Celá staletí byl porod pouze záležitostí ženy a porodních bab. Riziko smrti v období těhotenství, porodu a poporodního období bylo velmi vysoké. K těmto nebezpečím přispívala špatná hygiena, nevzdělanost porodních bab i samotných rodiček, nedokonalá a také neuskutečňovaná lékařská péče při komplikacích souvisejících s těhotenstvím a následným porodem. Samozřejmě porodit dítě v porodnici se stalo skutečností až v polovině 19. století. První porodnice v Čechách byla soukromá, založená roku 1787 lékařem Měličem, který pocházel ze zámožné rodiny a mohl si dovolit provozovat tuto službu soukromě. Najal porodní báby a lékaře a svůj ústav pro těhotné a rodičky nazval „*Privatenbindungsanstalt*“.⁸³ O dva roky později na Novém Městě pražském se užívala jako porodnice a nalezinec nadační budova duchovních u Apolináře. Oficiální název porodnická klinika získala až v roce 1803.⁸⁴ Chirurgické operativní zákroky se prováděly v okresních nemocnicích až na přelomu 19. a 20. století, patologické porody mohla přijmout jen pražská porodnice.⁸⁵

Katolické MN z let 1861–1870 farnosti Bělá měly předtištěny formuláře v českém a německém jazyce. Od roku 1870 do 1875 byly formuláře předtištěny pouze v českém jazyce. Za celé sledované období byly veškeré zápisy MN provedeny pouze v českém jazyce. Obsahovaly tyto dvojjazyčné údaje: „18(..), *Monat-Měsíc, Haus-Nro.-Číslo domu, Des Kindes, Name-Jméno dítěte, Religion-Náboženství*, které bylo rozděleno do sloupců *katholisch-katolického, protestantisch-nekatolického, Geflecht-Pohlaví*, které je opět rozděleno do sloupců *männlich-mužského a weiblich-ženského*, dále *ehelich-manželského a unehelich-nemanželského*, dále *Eltern-Rodiče*, opět rozděleno na *Vater-Otec a Mutter-Matka, Pathen-Kmotři*, opět rozdělení na *Namen-Jméno a Stand-stav*“.⁸⁶ Prvopisy MN bělské farnosti uložené v SOA Zámrsku byly odlišné oproti předtištěným formulářům druhopisů MN téže farnosti. Předtištěny byly pouze některé rubriky, zbytek rubrik si vytvářel sám farář.

⁸¹ LAŠTOVICOVÁ Iveta, bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta ústav religionistiky, vedoucí práce PhDr. David Zbiral, Ph.D., 2009.

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/105273/ff_b/Bakalarska_prace_Lastovicova.txt, cit. 11. března 2016.

⁸² SOKA Pardubice, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936*, inv. č. 1, kn. 1, s. 51.

⁸³ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 80.

⁸⁴ Tamtéž, s. 81.

⁸⁵ Tamtéž, s. 87–88.

⁸⁶ SOKA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011), Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, druhopis matrik NOZ 1861–1875, sign. 187*, inv. č. 4898, inv. č. 4899, inv. č. 4900, inv. č. 4901, inv. č. 4902, inv. č. 4903, inv. č. 4904, inv. č. 4905, inv. č. 4906, inv. č. 4907, inv. č. 4908, 4909, inv. č. 4910, inv. č. 4911, inv. č. 4912, inv. č. 4913, inv. č. 4914.

Předtištění základních údajů bylo v českém jazyce. Z prvoepisů MN byly dva druhy knih pro obce z farnosti Bělá. Odlišné byly pouze několika detailech a v zápisu předtištění jako: *Knih narozených* a *Knih pokřtěných*.

Evangelické matriky pro farnost Bukovka se lišily oproti katolickým MN pouze rubrikami, vesměs měly stejné požadavky na zápis. Formuláře byly předtištěny pouze v českém jazyce, ale zápisy farář prováděl jak v českém, tak v německém jazyce. Předtištěné údaje vypadaly následovně: „*Číslo popisné, jméno křtícího, rok - rozděleno na měsíc a den narození a křtu, místo zrození a číslo domu a místo pokřtění, křestní jméno, pohlaví - mužské a ženské, které má rubriky manželské a nemanželské, rodičové: rozdělení na otec a máteř: Jméno křestní a rodu, stav, místo zrození* (a údaje o jejich rodičích) a samozřejmě u obou rodičů kolonka *náboženství, kmotři - jméno křestní a rodu, stav, obydlí*, předposlední rubrika byla pro zápis *mrtvě narozeno* a poslední pro *poznamenání*.⁸⁷ Do poznamenání farář uváděl různé poznámky jako prvorozené dítě, dvojčata atd. Farář údaje o porodní bábě zapisoval napříč rubrikami, kde byl rok, místo zrození a pokřtění.

4.1 Počet narozených ve farním obvodu Bukovka

Ve farnosti Bukovka bylo za celé patnáctileté období narozeno celkem 321 dětí. Do počtu narozených dětí jsem započítala jedno nepokřtěné dítě z roku 1873, u kterého je v MN uvedeno, že se narodilo jako mrtvorozené. V MZ bylo zapsáno jako *nekřtěné dítě Františka Danielky*, jeho věk byl uveden *šest hodin* a jako příčina úmrtí byl zapsán *psotník*.

Dále byla dopsána do statistického zpracování počtu narozených jedna dívka. Narozena roku 1865 z obce Sopřeč, pocházející z dvojčat. Na tuto skutečnost, že se jedná o dvojčata jsem narazila až v MZ, kde byli zapsáni oba sourozenci. V MN bylo zapsáno pouze jedno dítě z níže uvedených dvojčat „*Anna zemřela 15. ledna. 1866, uvedený věk 2 měsíce 8 dní, Václav zemřel 17. ledna. 1866, uvedený věk 2 měsíce 10 dní, otcem je František Danielka ze Soprče 36, matkou dětí je Máří Majdalena Kučera*”.⁸⁸

⁸⁷ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, matrika N 1857–1875*. Dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

⁸⁸ Tamtéž.

Léta	Chlapec	Dívka	Celkem
1861	8	5	13
1862	14	4	18
1863	11	9	20
1864	12	6	18
1865	11	14	25
1866	16	13	29
1867	6	5	11
1868	13	9	22
1869	13	10	23
1870	10	11	21
1871	17	8	25
1872	10	14	24
1873	10	11	21
1874	10	19	29
1875	10	12	22
Celkem	171	150	321

Tabulka č. 1: Počet narozených ve farnosti Bukovka (1861–1875)

Léta	Počet evangelického obyvatelstva	Průměr desetiletého období narozených	HMP desetiletého období	Průměr pětiletého období narozených	HMP pětiletého období	HMP v českých zemích
1861	492	20	40,6	18,8	38,2	37,0
1865	540	21,2	39,2	22	40,7	38,9
1866	550	21,9	39,8	21	38,1	39,5

Tabulka č. 2: Hrubá míra porodnosti farnost Bukovka a české země (1861, 1865, 1866)

HMP ve farnosti Bukovka v porovnání pětiletého období s českými zeměmi byla v roce 1861 a 1865 vyšší pouze o jedno narozené dítě připadající na 1000 obyvatel. HMP farnosti Bukovka v roce 1865 v porovnání s HMP v českých zemích je nižší o dva narozené připadající na 1000 obyvatel.

4.2 Počet narozených ve farním obvodu Rohovládova Bělá

V bělské farnosti ve sledovaném období bylo celkem 1734 porodů. Do statistiky porodnosti jsem dále přidala děti nepokřtěné a děti nezapsané v MN, které byly zapsány pouze v MZ.⁸⁹ Děti mrtvorozené byly většinou zapisovány do MN, a to do roku 1870. Od roku 1871 byly mrtvorozené děti zapisovány do MZ a od roku 1874 byly zapisovány jak do MN, tak do MZ. Mrtvorozené děti jsem do statistiky porodnosti nezapočítávala.⁹⁰

Do statistiky porodnosti jsem dále přidala nepokřtěné děti, u kterých byl záznam, že žily ještě krátce po porodu. Nedovedu si vysvětlit, z jakého důvodu nebyl proveden nouzový křest, který mohla provést i porodní bába, případně každý jiný člověk, pokud dodržel správnou formu při křtu.⁹¹

přidané děti do statistiky porodnosti	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873
nepokřtění chlapci	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	1
nepokřtěné dívky	0	0	1	1	1	2	1	0	0	0	2	0	3
chlapci nezapsaní v MN	9	5	7	3	1	8	7	9	10	10	0	0	0
dívky nezapsané v MN	5	2	7	15	4	2	6	9	9	13	0	0	0

Tabulka č. 3: Přidané děti do statistiky porodnosti

Z výše uvedeného počtu nezapsaných dětí v MN se jednalo také o šest dětí z vícečetných porodů. (1869 chlapec a dívka, 1869 dvě dívky a 1873 dva chlapi).

⁸⁹ Více o dětech nepokřtěných a nezapsaných dětech do MN je popsáno v kapitole 2.1 a 4.3.

⁹⁰ Kárníková Ludmila nezapočítávala mrtvorozené děti do své studie porodnosti z celozemských údajů. KÁRNÍKOVÁ Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965, s. 33.

⁹¹ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 102.

HMP pětiletého období v roce 1861 farnosti Bělá se liší oproti českým zemím o jednoho narozeného více (v přepočtu na 1000 obyvatel). HMP farnosti bělské z let 1873, 1874 a 1875 zřetelně zaostává za českými zeměmi. V roce 1873 má o 11 narozených méně, v roce 1874 o osm narozených méně a v roce 1875 o sedm narozených méně. Ve všech příkladech jde o narozené na 1000 obyvatel. Rok 1873 je počítán z pětiletého průměru (\bar{O}), ve kterém je zahrnut rok 1869. V roce 1869 značně klesla porodnost. Do roku 1874 je též v pětiletém \bar{O} zahrnut rok s malou porodností (1872). Tyto faktory ovlivnily celkový stav HMP ve farnosti Bělá.

Léta	Chlapec	Dívka	Celkem
1861	52	50	102
1862	53	35	88
1863	66	67	133
1864	63	53	116
1865	49	69	118
1866	78	51	129
1867	61	55	116
1868	79	69	148
1869	48	44	92
1870	59	70	129
1871	65	42	107
1872	40	41	81
1873	63	65	128
1874	68	58	126
1875	57	64	121
Celkem	901	833	1734

Tabulka č. 4: Počet narozených ve farnosti Bělá (1861–1875)

Léta	Počet katolického obyvatelstva	Průměr desetiletého období narozených	HMP desetiletého období	Průměr pětiletého období narozených	HMP pětiletého období	HMP české země
1861	2961	117,1	39,5	111,4	37,6	37,0
1873	3555	116,4	32,7	107,4	30,2	40,6
1874	3542	117,4	33,1	114,2	32,2	40,2
1875	3570	117,7	32,96	112,6	31,5	38,9

Tabulka č. 5: Hrubá míra porodnosti farnost Bělá a české země (1861, 1873–1875)

4.3 Mrtvorozenost a nepokřtěné děti

V období let 1861–1875 se ve farnosti Rohovládova Bělá narodilo 31 mrtvých dětí a 18 nepokřtěných dětí. Jednou z povinností porodní báby bylo provedení nouzového křtu, pokud ihned po porodu zjistila, že dítě není životaschopné. „*Po celé 19. století zůstávala nádobka se svěcenou vodou nezbytnou součástí bábina „bolestného kufříku“ a nouzový křest se připouštěl rovněž v případě, kdy dítě dosud vězelo v lůně matky - k aplikaci svěcené vody posloužil irigátor.*”⁹²

Ze zdejších matričních zápisů bělské farnosti je patrné, že nouzový křest porodní báby nevykonávaly vždy. Z 18 nepokřtěných novorozenců se jednalo o děti žijící v rozmezí „*1/2 hod–0,5 dne.*”⁹³ Jako příčina úmrtí je v 15 případech uvedena slabost. Jeden nepokřtěný chlapec má následující záznam. MZ rok 1872: „*Zemřelo - neví se, 30. června č. d. 8, N. syn Barbory Vondrákové podruhyň ve Višňovicích, náboženství katolického, pohlaví mužského, stáří - neuvedeno, pochoval Václav Kohoutek hrobník, příčina úmrtí zavražděn č. 45.*”⁹⁴

S projevem záměrného a vědomého zabití dítěte se lidská společnost setkávala již od svého vzniku. Potridentská zbožnost chápala tento druh zabití (*infanticidium*) jako dvojitý zločin: usmrcení a znemožnění křestu.⁹⁵ V 19. stol. již tohoto druhu vraždy ubylo, ale bylo stále přísně trestáno. Rakouský trestní zákoník z roku 1852 zohledňoval zavraždění dítěte s ohledem na laktační psychózu matky, která zmenšovala její trestní odpovědnost. Jinak ale trestal matku, která měla dítě manželského nebo nemanželského původu. Pokud matka usmrtila záměrně své dítě manželského původu, většinou ji čekal doživotní žalář. Pokud se jednalo o dítě nemanželského původu, matka odešla s trestem 10–15 let v žaláři. Pokud zahynulo zanedbáním péče, dostala matka 5–10 let v žaláři.⁹⁶

V dalším případě ve vesnici Voleč byl nepokřtěný chlapec, narozen v září 1870, příčina úmrtí byla uvedena „*následkem těžkého porodu.*”

Do roku 1870 farář Antonín Novotný zapisoval mrtvorozené děti do MZ, tudíž nelze zjistit porodní bábu u porodu, která se zapisovala pouze do MN. Od roku 1871 zapisoval mrtvorozené děti do MN kaplan Josef Cvrk a od roku 1874 farář bělské farnosti Josef Svoboda. U mrtvorozených dětí, zapsaných v MN, lze zjistit, v kolika případech byla porodní bába u porodu.

⁹² LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 90.

⁹³ Jedná se o doslovný zápis z MN.

⁹⁴ SOKA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ, pro rok 1872*, sign. 187, inv. č. 4909.

⁹⁵ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 283.

⁹⁶ Tamtéž, s. 283

Příkladem je zápis z roku 1875, z obce Sopřeč: „20. ledna † mrtvá narozena, otcem je *Kopáč Václav, katolík, domkář v Sopřeči č. 57, matka Barbara katolička, dcera † Václava Černého domkáře ze Sopřeče č. 57.*”⁹⁷ V tom samém roce 21. prosince se těmto rodičům narodilo opět mrtvorozené dítě (chlapec), porodní bába byla přítomna u porodu.

Dalším příkladem je záznam z obce Voleč. „1874 8. červenec, dítě mrtvě narozené (neuvedeno pohlaví), otec *Balada Josef, katolík, rolník ve Volči č. 21, matka Kateřina katolička, vdova po zemřelém Panchártkovi Frant. chalupníku z Volče č. 21.*”⁹⁸ O rok později v dubnu těm samým rodičům se narodil mrtvý chlapec a u obou porodů nebyla přítomna porodní bába. Zde u těchto případů se domnívám, že žena měla průběh porodu velmi rychlý, proto ani porodní bába nestihla dorazit včas. U všech ostatních porodů mrtvorozených dětí, které byly zapisovány do matrik narozených, je uvedena porodní bába.

1861–1865	Mrtvorozené děti			Nepokřtěné děti	
	Chlapec	Dívka	Bez uvedeného pohlaví	Chlapec	Dívka
Součet	12	18	1	7	11

Tabulka č. 6: Mrtvorozené a nepokřtěné děti farnost Bělá (1861–1875)

Měsíc porodu mrtvorozenosti 1861–1865	Měsíce											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Součet	5	3	3	4	0	1	5	2	1	4	0	2

Tabulka č. 7: Měsíc porodu mrtvorozených dětí farnost Bělá

Další ze záznamů v MN je jedna dívka z vícečetného porodu. „*Habřina Vlčí 1867 1. září, křtil Ant. Novotný, porodní bába Anna Škroup z Bělý 2, Barbora a N. N. †, náboženství katolického, pohlaví ženského (zapsáno 2x), otec Josef Pokorný domkář v Habřině č. d. 53.*”⁹⁹ V MZ pro stejný rok a obec je následující zápis. „*1. září N. manželská dcera Josefa Pokorného domkáře v Habřině č. 53, stáří 1/2 h, příčina úmrtí na slabost.*”¹⁰⁰ Její sestra Barbora zemřela za 21 dní od porodu. K tomuto záznamu nemám vysvětlení.

⁹⁷SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1875*, sign. 187, inv. č. 4914.

⁹⁸Tamtéž, *druhopis matriky NOZ pro rok 1874*, sign. 187, inv. č. 4913.

⁹⁹Tamtéž, *druhopis matriky NOZ pro rok 1867*, sign. 187, inv. č. 4904.

¹⁰⁰Tamtéž.

Z matričního záznamu vyplývá, že druhou dívenku krátce žijící nestihla porodní bába pokřtít (v MZ nemá uvedeno jméno, pouze narozená manželská dcera), ale je zvláštní, proč v zápisu MN proběhly dva křty, jeden od porodní báby a jeden od faráře.

Z následující tabulky je patrné, že nejsilnějšími měsíci porodu, kdy na svět přicházely nepokřtěné děti, je březen a říjen.

Měsíc porodu nepokřtěných dětí 1861–1865	Měsíce											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Součet	2	1	3	1	0	2	1	0	2	3	1	1

Tabulka č. 8: Měsíc porodu nepokřtěných dětí farnost Bělá

Farnost Bukovka za sledované období čítá devět mrtvorozených dětí, z toho jedno nepokřtěné dítě je z roku 1873, které je uvedeno v MN jako mrtvorozené. Oproti zápisu v MZ je to samé dítě zapsáno jako *nekřtěné dítě Františka Danielky*, žilo 6 hodin a způsob smrti byl uveden psotník. Tento chlapec byl zapsán do statistiky narozených dětí.

V evangelických matrikách byly v některých případech mrtvorozené děti zapisovány do MN i do MZ. Překvapily mě matriční záznamy mrtvě narozených dětí od jedné matky z obce Nerad 29, které se narodily v období tří let tři mrtvorozené děti. V roce 1865 v MN je uvedeno následující. „† narozený mrtvý plod Anny Šprincové svobodné dcery Jiřího Šprince.“¹⁰¹ U porodu nebyla přítomna porodní bába. V roce 1866 té samé ženě se opět narodil mrtvě narozený plod, stále uvedena jako svobodná dcera Jiřího Šprince. U tohoto porodu byla již přítomna porodní bába. V roce 1868 opět mrtvě narozený plod Anny Šprincové, ale porod již zapsán v obci Křičeň, kde byla služebnou. U tohoto porodu byla také přítomna porodní bába. Je zajímavé, že jen u této ženy byly mrtvorozené děti zapisovány jako plody, jinde jsem se s tímto zápisem nesetkala, i když dítě bylo mrtvorozené. Domnívám se, že žena vždy předčasně porodila nedonošené dítě, otázkou je, zda ze zdravotních důvodů či za tím byl úmysl předčasně ukončit těhotenství. Z matričních záznamů lze vyčíst, že žena byla svobodná, samozřejmě narozené dítě nikdy nemělo v matričních záznamech uvedeného otce. Za celé období let 1861–1875 jsem nezaznamenala, že by daná žena porodila další dítě, případně živě narozené. Další možností je, že se odstěhovala z obvodu farnosti.

¹⁰¹ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MN 1857–1875*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

V roce 1861, 1870 u dvou děvčat není uveden v evangelických MN měsíc porodu. Celkově v letech 1861–1875 měsíce mrtvorozenosti byly následující měsíce: květen dvě děti, červen jedno dítě, červenec dvě děti, srpen jedno dítě, listopad jedno dítě. Nepokřtěný chlapec se narodil v měsíci květnu.

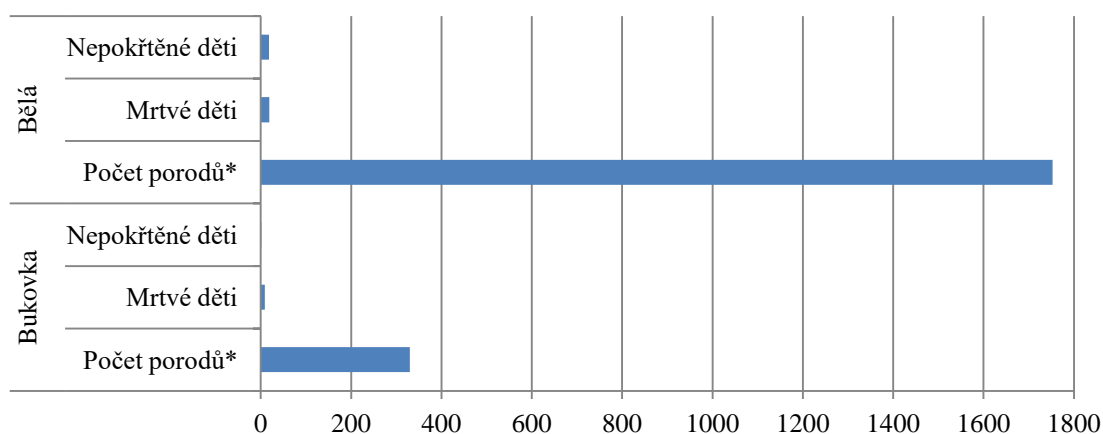
Mrtvorozenost v českých zemích byla počítána z Ø let 1860–1864 (Ø 23,1), 1865-1869 (Ø 23,3), 1870–1874 (Ø 25,2).¹⁰²

farnost Bukovka	mrtvorozené děti		nepokřtěné děti	
	chlapec	dívka	chlapec	dívka
Součet	6	3	1	0

Tabulka č. 9: Mrtvorozené a nepokřtěné děti farnost Bukovka (1861–1875)

farnost Bukovka 1861–1875			farnost Bělá 1861–1875			české země
živě narození	mrtvě narození	počet mrtvě narozených na 1000 porodů	živě narození	mrtvě narození	počet mrtvě narozených na 1000 porodů	počet mrtvě narozených na 1000 porodů
321	9	28	1734	19	11	23,9

Tabulka č. 10: Komparace mrtvorozenosti v letech 1861–1875 (Bělá, Bukovka a české země)



Graf č. 1: Komparace mrtvorozených a nepokřtěných dětí 1861–1875 ve farnostech Bělá a Bukovka

¹⁰² KÁRNÍKOVÁ Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965, tabulka č. 4. s. 338.

4.4 Vícečetné porody

Ve farnosti Rohovládova Bělá bylo za celé patnáctileté období 19 vícečetných porodů. Z toho 34 manželských dětí (17 porodů) a čtyři děti nemanželské (dva porody).

V roce 1861 se narodily dvě nemanželské dívky „*Anně katoličce, vdově po Františkovi Stodolovi, chalupníku z Kasaliček č. d. 24.*”¹⁰³ V roce 1875 ve Vlčí Habřině narozeny též dvě nemanželské dívky „*Mrštkové Barboře, katoličce, dcery Josefa Mrštika, baráčníka v Habřině č. 48, okresu přeloučského.*”¹⁰⁴

Z celkového počtu 38 dětí zemřelo v kojeneckém věku 19 dětí. Tedy polovina všech narozených dětí z vícečetných porodů. U všech dětí byla uvedena příčina úmrtí psotník, kromě jedné dívky z Vlčí Habřiny *Marie Pokorné*, která zemřela na slabost.¹⁰⁵

Záznamy o úmrtnosti dětí z vícečetných porodů jsou následující: 12 dětí zemřelo do jednoho měsíce od narození, šest dětí do jednoho roku od narození a jedno dítě do dvou let od narození.

Byly dopsány tři vícečetné porody: dva porody z roku 1869 a jeden porod z roku 1873. Tyto děti nebyly zapsány v MN, ale pouze v MZ. Chlapec a dívka z roku 1869 z obce Vyšehněvice žili šest dní. Dívky z roku 1869 z obce Kasaličky žily následovně: Anna dva měsíce a Marie čtyři měsíce. Chlapci z roku 1873 z obce Vyšehněvice žili 14 dní. Všechny výše uvedené a dopsané děti z MZ měly uvedenou příčinu úmrtí psotník.

vícečetné porody farnost Bělá	chlapec-chlapec	dívka-dívka	chlapec-dívka
Bělá	0	0	2
Bukovka	0	0	1
Habřinka	0	0	0
Habřina Vlčí	0	2	1
Kasaličky	0	2	0
Kasalice	0	0	0
Sopřeč	0	0	3
Voleč	1	0	3
Vyšehněvice	1	1	1
Žáravice	0	0	1
Součet	2	5	12

Tabulka č. 11: Vícečetné porody farnost Bělá (1861–1875)

¹⁰³ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, druhopis matriky NOZ pro rok 1861, sign. 187, inv. č. 4998.*

¹⁰⁴ Tamtéž, *druhopis matriky NOZ pro rok 1875, sign. 187, inv. č. 4914.*

¹⁰⁵ Více o této dívce je napsáno v kapitole 4.3.

Ve farnosti Bukovka byly za celé období pouze čtyři vícečetné porody a jednalo se vždy o děti manželské. Ve třech případech se jednalo o kombinaci chlapec - dívka a v druhém případě dívka - dívka (obec Mělice). V jednom případě byl zápis u vícečetného porodu proveden chybně. Jednalo se o dívku a chlapce narozené v roce 1865: chlapec je zapsán v matrice narozených a zemřelých, ale dívka jen v matrice zemřelých.

Z dvojčat narozených v letech 1865 se dožily pouze kojeneckého věku následující děti. Jedna z dívek zemřela na sedmi měsících a 15 dnech, druhá z dívek zemřela po osmi měsících a 17 dnech a třetí dívka ve dvou měsících. Dvojčata z obce Mělice narozena v roce 1870 se nedožila ani půl roku: dívka zemřela za čtyři neděle od narození a chlapec za pět měsíců a jeden den. Všechny děti měly stejnou příčinu úmrtí: psotník. O dvojčatech z obce Živanice jsem v matrikách do roku 1875 nenalezla další záznam. Vysvětlením může být, že nepotkala smrt v nízkém věku jako většinu narozených dvojčat, anebo se nabízí vysvětlení, že se rodiče přestěhovali.

Dalo by se říci, že ještě v 19. století byl každý porod rizikový, obzvláště pokud se jednalo o vícečetné těhotenství. V této době bylo ještě velmi málo možností, jak sledovat vývoj a stav plodu v děloze matky. Z dochovaných knížek porodních bab je doloženo, že i porodní bába dokázala zvládnout vícečetný porod.¹⁰⁶ Zápisy z babického deníku (vedeného v roce 1879) porodní báby *Marie Vondráčkové* z obce Choltice uvádějí záznamy pěti porodů narození dvojčat a poznámku, že žádné z narozených dvojčat nepřežilo kojenecký věk.¹⁰⁷

¹⁰⁶ U takového porodu bylo takřka pravidlem, že se vyskytly porodní či poporodní komplikace. LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 50–51.

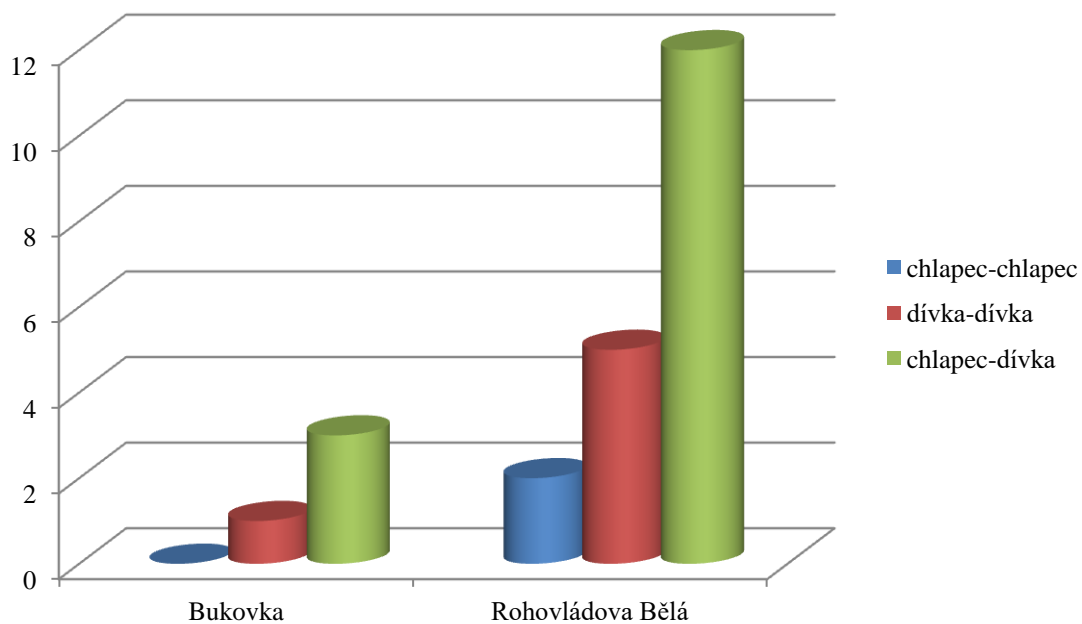
¹⁰⁷ Tamtéž, s. 69.

vícečetné porody farnost Bukovka	chlapec-chlapec	dívka-dívka	chlapec-dívka
1861	0	0	0
1862	0	0	0
1863	0	0	0
1864	0	0	0
1865	0	1	1
1866	0	0	0
1867	0	0	0
1868	0	0	1
1869	0	0	0
1870	0	0	1
1871	0	0	0
1872	0	0	0
1873	0	0	0
1874	0	0	0
1875	0	0	0
Celkem	0	1	3

Tabulka č. 12: Vícečetné porody farnost Bukovka (1861–1875)

1861–1865	chlapec -chlapec	dívka-dívka	chlapec-dívka	celkem
Bukovka	0	1	3	4
Rohovládova Bělá	2	5	12	19

Tabulka č. 13: Komparace vícečetných porodů farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)



Graf č. 2: Komparace pohlaví vícečetných porodů farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

4.5 Nemanželské děti

Důležitým po dlouhá staletí byl manželský původ, který byl vyžadován z hlediska cti a váženosti ve společnosti. Především mít legitimní původ bylo předpokladem pro případné studium (přijetí do učení, církevní a úřednická kariéra, atd.). Josef II se snažil toto postavení zlepšit vydáním manželského patentu v roce 1787, který zrovnoprávňoval manželské a nemanželské děti. Praxe za teorií pokulhávala ještě celé 19. století.¹⁰⁸ Existovalo více modelových skupin, za jakých poměrů se žena ocitla svobodnou matkou. Samozřejmě nebylo jednoduché pro dítě vyrůstat pouze s matkou, a to z logických důvodů, kterými jsou nedostatečné materiální podmínky a chybějící úloha ve výchově muže jako otce. Nejčastějším důvodem zůstat svobodnou matkou byla vojenská služba partnera. Ještě v roce 1811 byla vojenská služba na 14 let. V roce 1845 byla zkrácena na osm let, zůstaly zachovány dlouhodobé dovolené a odvody se stávaly častější záležitostí. V roce 1858 byla zavedena všeobecná branná povinnost, bylo možno za sebe poslat náhradníka nebo zaplatit osvobozovací poplatek.¹⁰⁹ Platilo, že žádný muž, který ještě neodsloužil brannou povinnost nebo nebyl u odvodu třikrát odmítnut pro neschopnost, se nesměl oženit bez speciálního povolení, jelikož stát se snažil mít na vojně pouze svobodné mladíky.¹¹⁰ Rokem 1868 byla mnohá osvobození zrušena, vojenská služba v českých zemích se týkala většiny mužské populace. Služba byla ustanovena na tři roky prezenčně, u námořnictva na čtyři. Potom následovalo sedm let zálohy a dva roky u domobrany.¹¹¹

Stávalo se, že mezi mužem a ženou nebylo uzavřeno manželství ze sociálních důvodů. Nejčastěji se jednalo o nejnižší sociální vrstvu a žena s mužem žili spolu i bez svatebního aktu.¹¹² Dalším důvodem, že žena zůstala sama s dítětem beze sňatku s otcem dítěte, mohla být skutečnost, že se jednalo o muže ženaté, muže zavázané celibátem či muže, kteří byli nadřízenými dívek a nebyli ochotni vzít na sebe odpovědnost za své skutky. Jednalo se o muže, kteří se do bydliště dívky dostali na krátkou dobu jako vojáci, mladíci na zkušené, potulní umělci atd.¹¹³ Dále to byly ženy, které se staly obětí znásilnění, případně rozhodnutím zůstat svobodnou matkou byl incest. Mnohá nemanželská početí byla i naplánována, když se jednalo o snahu mladých lidí zrealizovat sňatek, který nebyl žádoucí jejich rodinami. Římský

¹⁰⁸ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, 2006, s. 267.

¹⁰⁹ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 38.

¹¹⁰ KLABOUCH Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962, s. 189.

¹¹¹ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 38.

¹¹² MAREŠOVÁ Vanda, *Sonda do problematiky nemanželských dětí na základě výzkumu církevních matrik v letech 1785–1873 na panství Kostelec nad Černými Lesy*. In: *Pontes ad fontes dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*, Eds. Martina Bolom-Kotari, Věra Němečková, Hradec Králové 2011, s. 224.

¹¹³ Tamtéž, s. 225.

rituál z roku 1614 zakazoval psát otce nemanželského dítěte, ale toto nařízení nebylo vždy dodržováno. Zapisování otce nemanželského dítěte do MN bylo bez jeho souhlasu zakázáno v roce 1756.¹¹⁴ Rokem 1787 mohl otec toužící po legitimitě svého dítěte, případně svých dětí, se nechat zapsat do MN a vlastnoručně podepsat, že je uznává za vlastní, a to i když byl ženatý s jinou ženou.¹¹⁵ V některých případech žena porodila nemanželské dítě z vypočítavosti. Jednalo se o ženy z chudých poměrů, které si chtěly zajistit porodem dítěte, například selskému synkovi nebo bohatému vdovci, hmotné zabezpečení a sobě vyšší společenské postavení.¹¹⁶

Vanda Marešová uvádí ve své studii, že v záznamech pozemkových knih byly svobodné matky označovány písmenem Ω (omega). Takto označená žena byla společností opovrhována a písmeno Ω bylo důkazem, že spadla až na samotné dno.¹¹⁷ Se zápisem *padlá dcera* jsem se setkala pouze jednou, a to v evangelické matrice zemřelých. Zápis je z roku 1873. „ 9. říjen 1873, pochoval Josef Dobiáš evang. farář h. v. v Bukovce dne 11. října 1873 na evang. hřbitově v Bukovce, Višeňovice č. 5., Marie Lexová svobodná a padlá dcera, manžel. dcera Petra Lexy kováře a obyvatele ve Višeňovicích, narozená ve Višeňovicích č. 31 v kovárně, ev. h. v., pohlaví ženského, věku 57 r. a narozena 1815, příčina úmrtí tuberkule.“¹¹⁸

Dle zákona z roku 1834 dostávaly nemanželské děti místo křestního listu vysvědčení o křtu, kde nemělo být o jejich legitimitě nic zapsáno. V první polovině 19. století bylo třeba k uzavření sňatků spousta různých povolení. Tudiž se v některých případech stávalo, že rodiče dítěte (případně více dětí) se mohli vzít také až za 15 či 20 let.¹¹⁹

Legitimační řízení probíhalo dotazy na otce dítěte, zda je jeho otec, zda není přesvědčen od matky dítěte, aby jej uznal za vlastní. Praxe byla zcela odlišná, jelikož údajný otec také lhal a přiznal se k dítěti, které nebylo jeho. Stávalo se, že i muž někdy krátce po svatbě odešel neznámo kam a žena měla děti s někým jiným, ale faráři zapisovali manžela ženy. „Přitom církevní právo uznávalo, že nepřítomný otec nemůže být otcem dítěte.“¹²⁰

¹¹⁴ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 95.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 97.

¹¹⁶ MAREŠOVÁ Vanda, *Sonda do problematiky nemanželských dětí na základě výzkumu církevních matrik v letech 1785–1873 na panství Kostelec nad Černými Lesy*. In: *Pontes ad fontes dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*, Eds. Martina Bolom-Kotari, Věra Němečková, Hradec Králové 2011, s. 225.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 225.

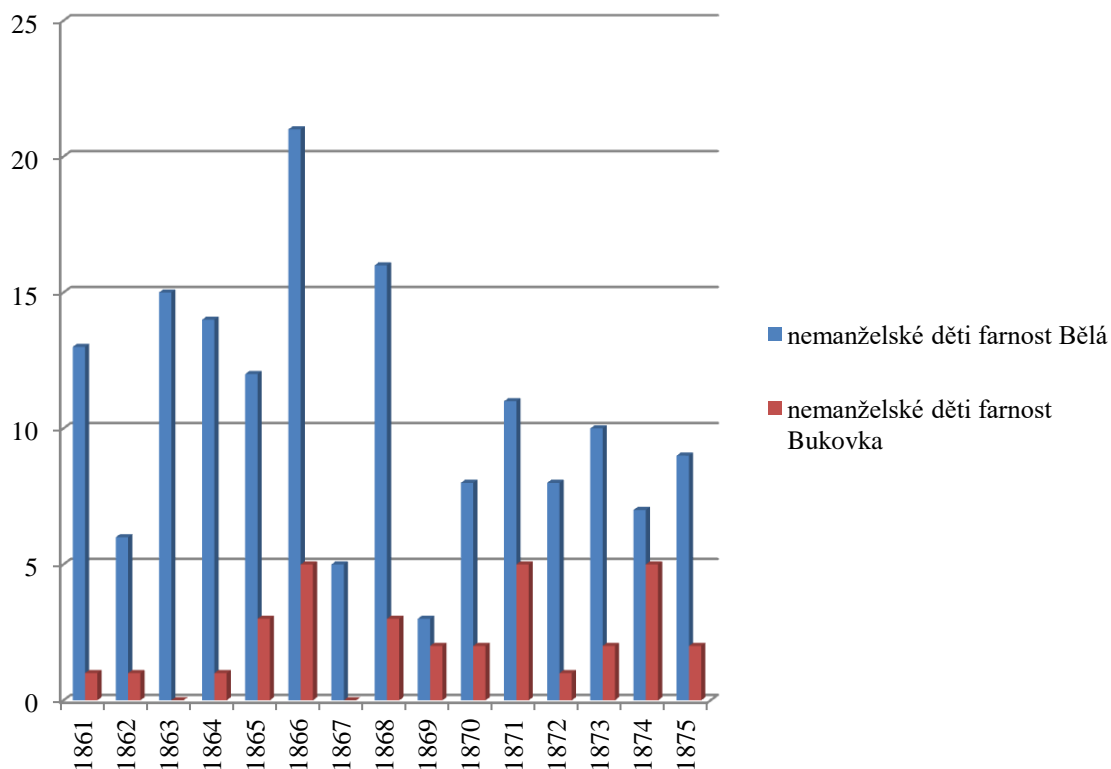
¹¹⁸ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MN 1857-1875*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

¹¹⁹ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 97.

¹²⁰ Tamtéž, s. 98.

léta	farnost Bělá			farnost Bukovka		
	otec		celkem	otec		celkem
	neuveden	legitimo -váno		neuveden	legitimo -váno	
1861	10	3	13	1	0	1
1862	6	0	6	0	1	1
1863	15	0	15	0	0	0
1864	14	0	14	1	0	1
1865	9	3	12	2	1	3
1866	21	0	21	2	3	5
1867	4	1	5	0	0	0
1868	14	2	16	2	1	3
1869	3	0	3	1	1	2
1870	7	1	8	1	1	2
1871	11	0	11	3	2	5
1872	7	1	8	1	0	1
1873	8	2	10	0	2	2
1874	6	1	7	2	3	5
1875	9	0	9	1	1	2
Součet	144	14	158	17	16	33

Tabulka č. 14: Komparace nemanželských dětí farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)



Graf č. 3: Nemanželské děti farnosti Bělá a Bukovka v letech 1861–1875

4.6 Nejčastější křestní jména novorozenců

Záměrem této podkapitoly je komparace nejčastějších křestních jmen dětí v obou farnostech za celé patnáctileté období.¹²¹ V některých letech ze zkoumaného období se umístilo na prvním místě i více křestních jmen.

V křesťanském společenství byl jedním z důležitých rituálů křest, který je spojený s narozením a považovaný za první nejpotřebnější svátost, kdy se dítě stává dcerou či synem Kristovým.¹²² Ustanovením katolické církve bylo, že křestním jménem má být jméno nějakého světce, aby křtěnec měl patrona jako svůj vzor. Někdy dítě dostávalo více jmen, jelikož se patron považoval za křtěncova ochránce. Pravidlem se stávalo, že čím bohatší rodiče, tím jejich dítě mělo více jmen.¹²³ Po roce 1860 se vedle jmen světců začínala objevovat i jména národní (Jaroslav, Bohumil, Růžena). Oblíbenosti se těšila i jména podle členů císařské rodiny: Rudolf, Leopold a zvláště oblíbenosti si vedlo jméno Josef. Největší vzestup tohoto jména nastal až po panování „selského“ císaře Josefa II.¹²⁴ Začínají převažovat i jména přechýlená: Josefa, Františka, Antonie.¹²⁵

Ve farnosti bělské, v mužských jménech, bylo nejoblíbenějším křestním jménem Václav. Za ním následoval František, na třetím místě Josef a na čtvrtém jméno Jan. V ženských jménech udílených při křtu vedlo jednoznačně jméno Anna, na druhém místě bylo jméno Marie.

Ve farnosti bukovské v mužských jménech byl nejčastěji zastoupen Josef, pak František, za ním Václav a poté Jan. V ženských jménech se na prvním místě umístila se stejným počtem Anna a Marie, následovala Kateřina, dále Františka a pak Emilie.

Z let 1861–1875 stojí za zmínku udílení jmen při křtu, kdy rodiče dítěte často vybírali jméno světce či svěťce, podle kterého bylo dítě pojmenováno. Pokud porovnáím matriční zápisy evangelíků a katolíků, co se týče udávání křestního jména, je zde znatelný rozdíl.

V zápisech katolické farnosti v matrikách křtěných se nejčastěji jednalo o tyto jména světců: Jan Nepomucký, František z Pauli, František Serafinský, František Xaverius (někdy uváděno v zápisech xaverský), Antonín Paduánský, František Sevillský a Jan Evangelista.

¹²¹ V tabulce č. 15 jsou uvedena nejčastější křestní jména. V Příloze grafů a tabulek 9.1 - příloha č. 5 jsou uvedena veškerá křestní jména udílena při křtu v letech 1861–1875.

¹²² LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 95–96.

¹²³ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 82.

¹²⁴ Tamtéž, s. 84.

¹²⁵ Tamtéž, s. 85.

Jeden chlapec v roce 1871 z obce Habřina Vlčí byl pokřtěn následovně: *Leopold Václav (Větrovský)*. V roce 1875 se objevuje u *Jana Krejčího z Habřiny* křestní jméno *Jan Zlatoústý*.¹²⁶ U ženských jmen bylo nejčastějším křestním jménem Antonie Anna, Marie Magdalena, Františka Marie. Magdalena byla v matrice katolickým farářem pro rok 1861-1871 zapisována jako Majdalena a v roce 1874 zapisoval farář jméno Václav jako Vacslav, Vincenc jako Vincens a v roce 1875 nastává v zápise změna u Marie, zapisuje se jako Maria. V roce 1872 v matrice křtěných ve vsi Horní Kasalice bylo zapsáno dítě mužského pohlaví, které bylo pojmenováno *Karel V. Jan Nepomucký Emanuel*. Na zdejší oblast a poměry bylo toto zapsání jména v matrice ojedinělé a podivuhodné. V takových případech se většinou jednalo o rodiče, kteří nebyli místní, ale přistěhovalci.

U evangelické církve jsem se za celé období setkala s křestním jménem *Máří Magdalena* pouze v pěti případech a pouze jednou se jménem *Josef Antonín*. Zajímavým poznatkem je, že děti evangelických farářů a rodiče dětí, jež byli cizinci, případně jeden z rodičů byl cizinec, měly též více křestních jmen, které ne vždy souvisely se světci. Předchůdce faráře Dobiáše, *Eduard Bory* se svojí ženou *Annou Klempířovou* měli dceru (narozenu v roce 1864) jménem *Emilie Henrietta*. V roce 1866 měli syna jménem *Robert* (na zdejší poměry neobvyklé jméno v matričních záznamech).

„*Wolf Hans Kurt Heldreich (C. K. nadporučík u 1. regimentu jezdeckva císaře Františka Josefa č. 1, umístěného v Bohdanči č. 104) se svojí ženou (Maria Julia Schuster).*“¹²⁷ Měli dceru narozenu v roce 1868 jménem *Emilie Marie Alice*, v roce 1874 se jim narodila druhá dcera jménem *Blanka Emilie Marie Terezie Anna*. *Wilhelm Klinger* a jeho žena *Louise Paulin Engelfried* měli syna, narozeného v roce 1871 a pokřtěného jménem *Vilhelm Johann Josef*. Farář *Josef Dobiáš* měl ve sledovaném patnáctiletém období se svojí ženou *Emilií Amálií Hermine Karafiátovou* šest dětí. V roce 1863 měli syna jménem *Josef Emil*, 1864 dceru *Idelette Kornelie Marie*, 1866 syna *Bohdan Jan*, 1868 syna *Emil Václav*, 1870 syna *Bohumil Jan* a v roce 1874 syna *Jaroslav Vilém*.¹²⁸

¹²⁶ Toto jméno bych spíše očekávala u pravoslavné církve, jelikož Jan Zlatoústý byl konstantinopolský biskup. Římskokatolická církev ho řadí mezi učitele církve a pravoslavná církev mezi tři svaté hierarchie v církvi. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>, cit. 12. března 2016.

¹²⁷ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MN 1857–1875*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

¹²⁸ „*Idelette po Kalvínově choti nazvaná*“. ŘÍČAN Rudolf, *Josef Dobiáš Bukovský, zvláštní otisk z Ročenky Husovy fakulty 1929–1939*, Praha, s. 78.

léta	nejčastější křestní jméno farnost Bělá				nejčastější křestní jméno farnost Bukovka			
	chlapec	v %	dívka	v %	chlapec	v %	dívka	v %
1861	Jan	30,8	Marie	32	Josef František	37,5	Anna Marie	40
1862	Josef	26,4	Anna	22,9	Josef	35,7	Anna Františka Kateřina Marie	100
1863	František	19,7	Anna	22,4	Josef	54,5	Marie	44,4
1864	Václav	34,9	Anna	30,2	Josef	41,7	Kateřina	2 33,3%
1865	František Josef Václav	24,5	Anna	30,4	Josef	36,4	Marie	35,7
1866	Václav Josef	20,5%	Anna	15 29,4%	Josef	31,3	Anna	46,2
1867	František Václav	19,7%	Anna	25,5	Josef Václav	33,3	Františka Kateřina	40
1868	František	22,8%	Anna	24,6	František	46,2	Anna Emílie Kateřina	22,2
1869	František Josef Václav	20,8	Marie	31,8	Jan	38,5	Anna	30
1870	Josef Václav	26,3	Marie	27,1	František	40	Anna	54,5
1871	František Václav	26,6	Marie	38,1	František	35,3	Marie	37,5
1872	František	32,4	Marie	26,8	Václav	40	Anna	42,9
1873	Václav	27,4	Anna	32,3	František Josef	30	Marie	36,4
1874	Václav	26,5	Anna	36,2	Josef	40%	Anna Marie	36,8
1875	Josef	24,6	Anna	42,2	Josef	40	Marie	33,3

Tabulka č. 15: Nejčastější křestní jména farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

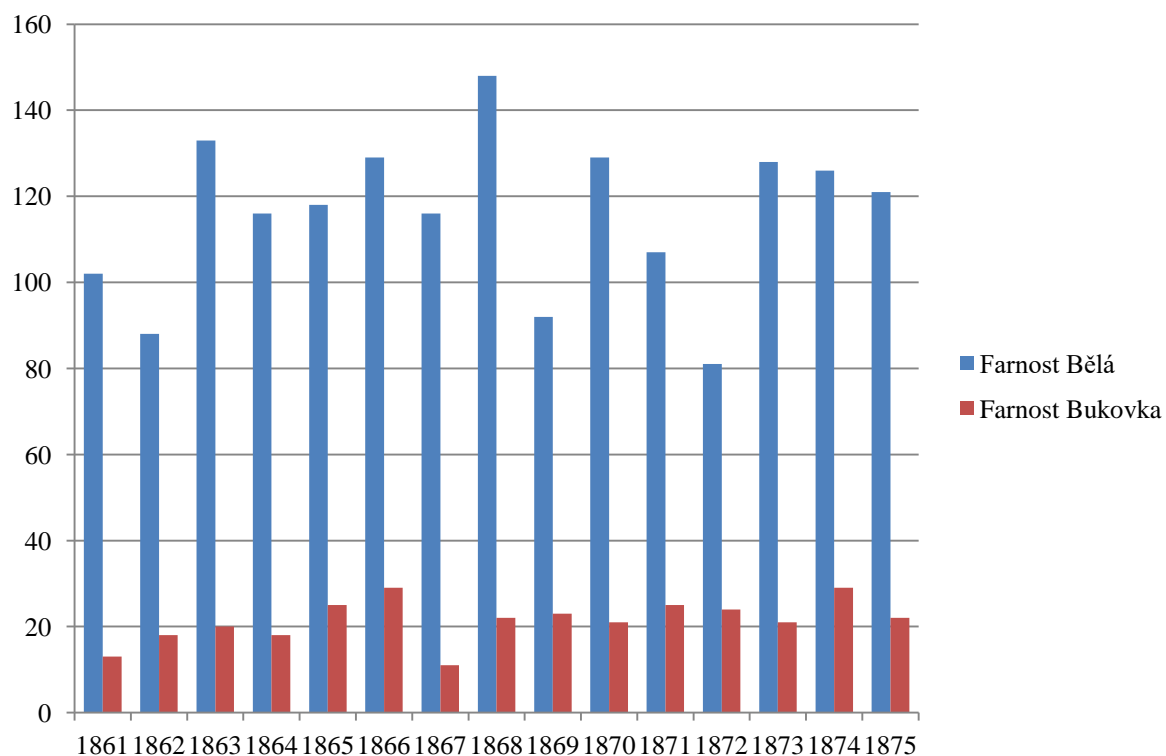
4.7 Komparace porodnosti ve farním obvodu Bukovka a Rohovládova Bělá

V období let 1861–1875 se ve farnosti Bělá narodilo celkem 1734 dětí a ve farnosti Bukovka 321 dětí. Do statistiky porodnosti obou farností nebyly zapsány mrtvorozené děti, pouze živě narozené.

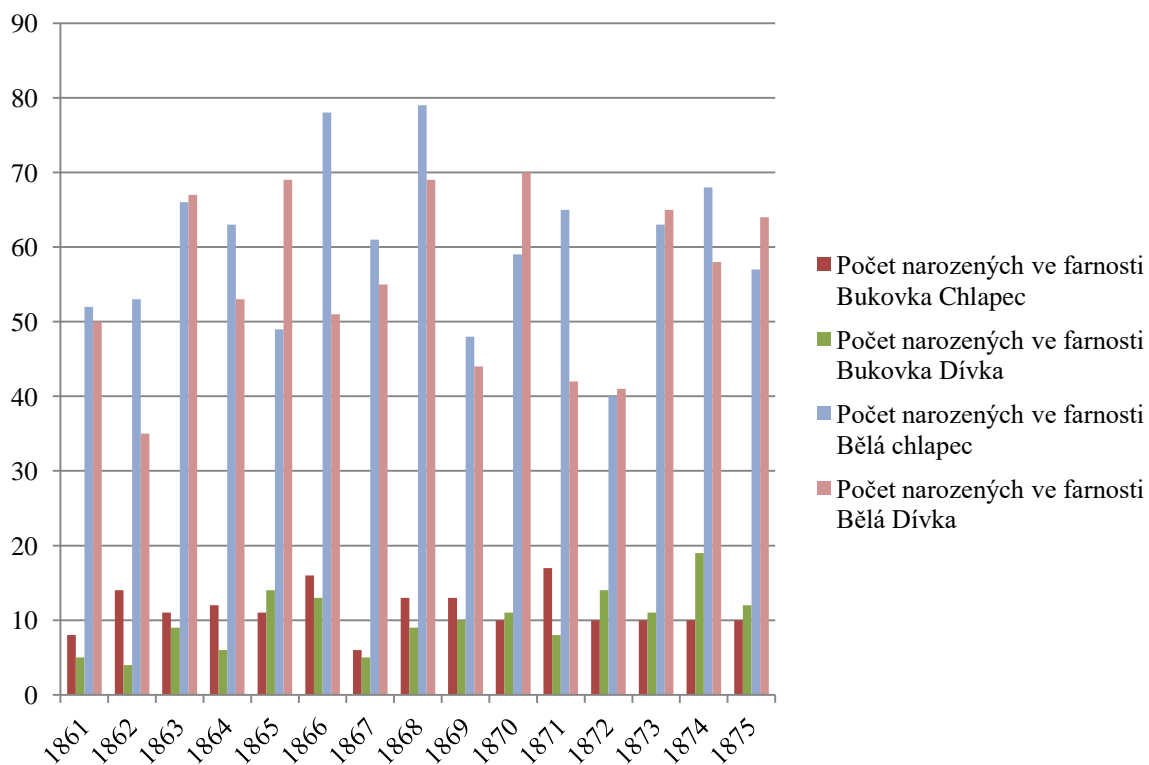
Nejvyšší porodnost ve farnosti Bělá byla v roce 1868, kdy se narodilo 148 dětí. Návaznost na tento demografický proces měla sňatečnost, kdy byl zaznamenán v roce 1867 a 1868 nejvyšší počet uzavřených sňatků (především palingamních). Vysoká sňatečnost v těchto výše uvedených letech byla ovlivněna vysokou úmrtností z roku 1866. Na počátku roku 1867 jsem v této farnosti zaznamenala vyšší počet tzv. pohrobků, to jest dětí, které se narodily už jako poloviční sirotci, neboť jejich otec zemřel ještě před jejich narozením. V Bělé byl na druhém místě v počtu narozených rok 1866 a 1870 s počtem 129 dětí, rok 1863 čítal 133 dětí. Ve farnosti bukovské byla zaznamenána nejvyšší porodnost v roce 1866 a 1874 s celkovým počtem 29 dětí. Následoval rok 1865 a 1871 se stejným počtem 25 dětí, v roce 1872 jsem zaznamenala 24 narozených dětí.

V grafu č. 5 je patrné, že podle pohlaví narozených dětí v obou farnostech převládali chlapci. Za celé patnáctileté období se ve farnosti Bělá narodilo 901 chlapců a 833 děvčat. Ve farnosti Bukovka se ve stejném období narodilo 171 chlapců a 150 děvčat.

Hrubá míra porodnosti v obou farnostech a v českých zemích pro rok 1861 je vyrovnaná. Bukovská farnost má 38,2 porodů, bělská farnost 37,6 porodů a české země 37 porodů na 1000 obyvatel.



Graf č. 4: Komparace porodnosti farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)



Graf č. 5: Komparace narozených podle pohlaví ve farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

5 Matriky oddaných

Sňatek je důležitou demografickou událostí a jeho formálním aktem vzniká manželství, kterým bylo třeba dodržovat mnoho pravidel v dané společnosti.¹²⁹ V minulosti výběr partnera pro uzavření manželství záležel vždy na mnoha faktorech, které byly požadovány danou společností a dobou. Velkou roli hrál sociální, náboženský a kulturní původ a samozřejmě důležitý byl ekonomický faktor, který byl přínosem pro postavení budoucí rodiny. V této práci jsem se sice nevěnovala sociálnímu postavení ženicha a nevěsty, ale při prepisech matričních záznamů jsem jim též věnovala pozornost. Mohu konstatovat, že ve většině případů záležel sňatek na výše uvedených aspektech, zejména na ekonomickém. Z matričních záznamů lze vyčíst spoustu informací. Mezi ně patří také sociální postavení novomanželů, které ve většině případech odpovídalo zásadě, že ženich a nevěsta si byli rovni v sociálním postavení. Vydáním tolerančního patentu na našem území v roce 1781 Josefem II. znamenalo změnu ve vztazích mezi katolickými, protestantskými a ortodoxními církvemi. Patent nepotvrzoval úplnou rovnoprávnost protestantů s katolíky, spíše jim otevřel toleranční cestu v oblasti náboženského života a jejich zapojení se do veřejného života.¹³⁰ Nejdůležitějším bodem bylo respektování smíšených manželství. V praxi to vypadalo následovně: pokud byl otec katolík, musely být všechny děti vychovávány v katolické víře. Jestliže byl otcem protestant a matka katolička, synové museli být vychováni v protestantské víře a dcery v katolické víře.¹³¹ Právo manželské se řídilo Všeobecným občanským zákoníkem (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch), který vešel v platnost roku 1812.¹³²

K podstatným změnám došlo v roce 1855 po uzavření konkordátu mezi habsburskou monarchií a papežským stolcem, který přenechával manželské záležitosti katolíků katolické církvi, bez omezování státem.¹³³ To znamenalo obnovení pravomoci církevního soudu v manželských otázkách, tudíž občanský zákoník přestal platit pro katolíky a vešlo pro ně v platnost kanonické právo. Stát tedy ustoupil od plnoprávnosti občanského sňatku. Katolická církev získala velký podíl na organizaci života občanů. Způsob uvedení konkordátu do praxe

¹²⁹ KALIBOVÁ Květa, PAVLÍK Zdeněk a VODÁKOVÁ Alena, *Demografie (nejen) pro nedemografy*, Praha 2009, s. 124.

¹³⁰ „Výrazná omezení pro nekatolíky byla, že nesměli vykonávat veřejně bohoslužby, jejich sakrální stavby nesměli vypadat zvenku jako kostely, nemohly mít zvony a nesměli stát přímo v ulicích.” Dostupné z: <http://www.christnet.cz>, cit. 12. března 2016.

¹³¹ KAŠNÝ Jiří, *Manželství v západní tradici (soubor kanonických studií)*, České Budějovice 2006, s. 72.

¹³² MALÝ Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995, s. 165.

¹³³ Vít Machálek, *Habsburská monarchie a náboženská tolerance*. Dostupné z: <http://vit-machalek.spqr.cz>, cit. 11. března 2016.

závisel na interpretaci kněžími a na jejich toleranci a rozvaze. V dalších letech byla velká snaha o reformu manželského práva, vydáním májových zákonů v roce 1868 nastalo nařízení vést matriky civilní, čímž byly povoleny občanské sňatky a tím aktem se fakticky rušil konkordát. K oficiálnímu zrušení konkordátu došlo až v roce 1870, kdy Rakousko jednostranně vypovědělo konkordát.¹³⁴ Květnovými zákony se obnovovala platnost manželského práva občanského zákoníku pro katolíky, ale i pro nekatolíky. Tato obnova přinesla podstatnou změnu ve smíšených manželstvích. Chlapci měli následovat v oblasti náboženství otce a děvčata matku.¹³⁵

Hranice plnoletosti byla od roku 1753 do roku 1919 stanovena od 24 let. Osobám mladšího věku, které chtěly uzavřít sňatek, musel dát souhlas zákonný zástupce. U nezletilých nemanželských dětí dával souhlas se svatbou poručník a úřad. Kanonické právo vyžadovalo minimální věk pro vstup do manželství pro ženu 12 let a pro muže 14 let.¹³⁶ Josef Peterka ve své příručce *Cesta k rodinným kořenům* uvádí, že rakouské právo hranici kanonického věku sjednotilo na 14 let u obou pohlaví.¹³⁷

Matriky oddaných pro katolíky měly předtištěné údaje dvojjazyčně. „*Jahr-Rok, Monat und Tag-Měsíc a den, Bräutigam-Ženich a Braut-Nevěsta* měli rubriku zcela stejnou: *Haus Nr.-Číslo domu, Namen-jméno, Religion-Náboženství, katolisch-katolického, proteftant.-nekatolick., Altersjahre-léta či stáří, unverehelicht-swobodný(á), Witwe(r)-vdovec(a), Beiſtand-Svědkův*, rozděleno na: *Namen-jméno a Stand-stav.*“¹³⁸

Matriky pro evangelíky měly předtištěné údaje v českém jazyce „*N^{ro}. I, Kniha oddaných A 18., Měſýce, Nro. domu, Ženicha-Newěsty*, pro oba stejné podkolonky: *gméno, wjry-katolické, proteftant., wěku, swobodný(á), wdowec(a), Svědkůw-gméno a ſtav.*“¹³⁹

¹³⁴ Vít Machálek, *Habsburská monarchie a náboženská tolerance*. Dostupné z: <http://vit-machalek.spqr.cz>, cit. 11. března 2016.

¹³⁵ KLABOUCH Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962, s. 140.

¹³⁶ Tento minimální věk pro vstup do manželství platil, až do roku 1918. KAŠNÝ Jiří, *Manželství v západní tradici, (soubor kanonických studií)*, České Budějovice 2006, s. 45.

¹³⁷ Bohužel jsem nenalezla literaturu, která by mi potvrdila skutečnost, kdy tato změna nastala. PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 114.

¹³⁸ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011), Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá*, č. AP 1137, *druhopis matrik NOZ 1861–1875*, sign., 187, inv. č. 4898, inv. č. 4899, inv. č. 4900, inv. č. 4901, inv. č. 4902, inv. č. 4903, inv. č. 4904, inv. č. 4905, inv. č. 4906, inv. č. 4907, inv. č. 4908, inv. č. 4909, inv. č. 4910, inv. č. 4911, inv. č. 4912, inv. č. 4913, inv. č. 4914.

¹³⁹ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MO 1831–1909*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

5.1 Počet oddaných ve farním obvodu Bukovka

Ve farnosti Bukovka se uskutečnilo v období let 1861–1875 celkem 63 sňatků. Výjimečně jsem narazila na neúplnost zápisů, kdy nebyl zapsán věk, případně stav náboženství nebo stav osoby vstupujícího do manželství, jako vdovec/vdova nebo svobodný/svobodná. Ten se dal většinou odvodit ze zápisu.

V roce 1865 u *Jana Pavelky* ze Živanic není uvedeno následující: stav náboženství (katolík či evangelík) a zda je svobodný či vdovec. Uveden je pouze věk. O jeho evangelickém stavu jsem nabyla přesvědčení, když jsem v evangelické matrice křtěných z roku 1866 našla jeho syna Josefa, jehož měl se svojí ženou evangeličkou *Marií Pavelkovou, roz. Kučerovou*. Podle kanonického práva měl být syn otce (evangelíka) veden ve stejné víře.

V roce 1867 nebylo uvedeno u nevěsty *Mariany dcery po † Matějovi Panchártkovi z Bukovky č. 21*, jakého je vyznání, ani stav, zda je svobodná či vdova. Pouze byl uveden věk. Matriky uváděly u všech zápisů, že žena byla manželská dcera otce či nemanželská dcera matky či vdova po † muži. Díky těmto skutečnostem vyplývajícím z matričních záznamů se dalo určit, zda nevěsta byla svobodná či vdova. Na další případ jsem narazila v roce 1868 u *Majdaleny Hronový*, kde není v rubrice uvedeno, zda je svobodná nebo vdova. Její zápis zní následovně: „*Majdalena Hronová nemanželská dcera Anny Hron ze Soprče č. d. 36.*“¹⁴⁰ V roce 1871 byla další nevěstou „*Anna dcera Janka Ráliše, bednáře z Přelovic č. d. 31.*“¹⁴¹ Poté se ještě vyskytly další zápisy s neúplností zápisu. Rok 1869: „*Kateřina dcera Františka Moravce z Báně č. 19.*“¹⁴² Rok 1874: „*Máří Majdalena dcera po † Matějovi Pavelkovi ze Živanic č. d. 60.*“¹⁴³

V roce 1875 u ženicha *Josefa Dmejchala obuvníka v Živanicích, syna Matěje Dmejchala ze Živanic č. d. 9* není uveden věk.

V roce 1870 proběhly dva sňatky v jedné rodině, kdy otec *Jan Pavelka ze Soprče č. d. 22* provdal dvě dcery *Annu 22let* a *Kateřinu 21 let*.

Zajímavostí v MO pro farnost Bukovka z roku 1873 byl zápis v Horních Uhrách: *Ženich Sigmund Melfelber advokát v Turótz Szt. Márton v Horních Uhrách.*¹⁴⁴ Ženich byl synem evangelického faráře s augsburským vyznáním. Novomanžele oddával farář v Turci

¹⁴⁰ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MO 1831-1909*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

v Uhrách.¹⁴⁵ Farnost Bukovka byla helvétského vyznání. Nevěsta byla katolička a dcera statkáře z Nového města u Chlumce, které je od Bukovky vzdáleno 12 km. Tento zápis jsem nedokázala zdůvodnit, proč byl zapsán v MO bukovské farnosti. Od data tohoto sňatku jsem již nenarazila v evangelických matričních zápisech na tyto dva novomanželé a jejich případné děti (pokud by se jim narodil chlapec, byl by zapsán podle víry otce v MN bukovské farnosti, pokud dívka, byla by zapsána podle víry matky v MN chlumecké farnosti). Vysvětlení je jediné. V době sňatku žili manželé v místě bydliště nevěsty, které spadalo do územního obvodu Bukovky. Do roku 1875 neměli děti ani nezemřeli, proto jsem o nich již nenašla žádný záznam.

HMS ve farnosti Bukovka pro rok 1861 v porovnání s českými zeměmi je nižší o tři sňatky na 1000 obyvatel. HMS pro rok 1865 a 1866 je pro bukovskou farnost nižší o čtyři sňatky oproti českým zemím.

¹⁴⁵ „Martin (do roku 1950 Turčiansky Svätý Martin, maďarsky Turócszentmárton, německy Turz – Sankt Martin a latinsky Sanctus Martinus (Martinopolis) je okresní město s 55 484 obyvateli v Žilinském kraji na severozápadě Slovenska.” Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>, cit. 11. března 2016.

sňatky	vdovec	vdova	katolické. vyznání		ženich nezletilost		nevěsta nezletilost		počet sňatků
			ženich	nevěsta	uvedeno	neuvedeno	uvedeno	neuvedeno	
1861	1	1	0	0	0	1	2	1	3
1862	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1863	1	0	0	0	0	0	1	0	4
1864	0	0	0	0	2	0	2	0	2
1865	1	1	0	1	1	0	2	0	3
1866	1	1	0	0	0	0	1	0	3
1867	1	0	0	1	0	0	1	0	3
1868	0	0	0	0	0	0	1	0	2
1869	0	1	0	0	3	0	6	0	7
1870	1	0	1	1	1	0	3	0	5
1871	1	0	1	0	1	0	2	0	4
1872	1	1	1	1	0	0	2	1	5
1873	0	0	1	0	2	1	5	0	8
1874	0	0	1	1	2	0	2	0	4
1875	2	1	0	0	0	1	5	0	8
Celkem	10	6	5	5	12	3	35	2	63

Tabulka č. 16: Druhy sňatků farnosti Bukovka (1861–1875)

léta	počet evangelického obyvatelstva	průměr desetiletého období evangelických sňatků	HMS desetiletého období	průměr pětiletého období evangelických sňatků	HMS pětiletého období*	HMS v českých zemích
1861	492	3,4	6,9	2,8	5,7	8,5
1865	540	3,5	6,4	2,8	5,1	8,9
1866	550	4,2	7,6	2,6	4,7	8,9

Tabulka č. 17: Hrubá míra sňatečnosti farnost Bukovka a české země (1861, 1865, 1866)

5.2 Počet oddaných ve farním obvodu Rohovládova Bělá

Ve farnosti bělské bylo v rozmezí let 1861–1875 uskutečněno 443 sňatků.

„Staří pamětníci určují jako nejslavnější svatbu, sňatek, kopulaci, veselost r. 1869 u Březinů č. 20. Tam trvalo svatební veselí po 3 dny. Zvát chodil družba, Sůra z Habřiny, který tlampoval.¹⁴⁶ Den před svatbou přišel tento družba s hudbou a družičkou do domů, aby zvláštní řeči pozval všechny domácí k svatbě. Po něm zvala též družička. Když byli všichni hosté pozváni, odebral se průvod do č. 20 k panně nevěstě, kde vyřídil družba od pozvaných hostů pěkný pozdrav a vzkaz, že pozvání přijímají.“¹⁴⁷ V Pamětní knize Rohovládové Bělé je záznam o samotném aktu svatby s veškerými jejími povinnostmi a zvyky, a těch opravdu nebylo málo. Lze usoudit, že svatební záležitost byla pro rodinu značně finančně nákladná. Nakolik bude svatba honosná, bylo určeno sociálním postavením rodiny nevěsty. Již jsem zmiňovala, že v této době se sňatky novomanželů konaly mezi sobě si rovnými v sociálním postavení. Pamětní kniha uvádí tento sňatek v roce 1869, ale já jsem v MO pro tento rok žádný záznam nenalezla. Záznam o této svatbě je v MO pro rok 1875 a je následující:

„1875 ves Bělá, 8. června 1875, ženich-stáří 21 let, katolického vyznání, Šetina Čeněk narozen na Břehách č. 26, rolník, syn Václava Šetiny, rolníka ve Břehách č. 26, okresu přeloučského a jeho manželky Barbory rozený Zemanový ze Zminého č. 11, okr. Pardubického. Po trojím ohlášení v přeloučském a bělském kostele dne 27. a 30. května a 6. června 1875, oddal Josef Svoboda farář. Nezletilý ženich prohlášen c. k. okres. soudem přeloučským 2. srpna 1873 čís. 3457 jed. za svéprávného. Nevěsta - stáří 21 let - katolického vyznání, Anna dcera Františka Březiny rolníka z Bělé č. 20 a jeho manželky Barbory rozené Černíkové z Bělé č. 20. Otec neplnoleté nevěsty dal k tomuto sňatku své svolení v protokole číslo 13 z 1875 a svým podpisem stvrdil. Svědci: Václav Štěpánek, rolník ve Břehách č. 33. Václav Šetina rolník v Lohenicích č. 7.“¹⁴⁸

„Po hostině se večer odebrali svatebčané do hospody. Družba vzal džbán s pivem a talíř s koláči a v řeči k hostinskému žádal za vstup pro svatební společnost, která se potom oddala tanci a zpěvu. Večer bývalo zvykem (stalo se mně samotnému), že některá přistrojená

¹⁴⁶ Pro slovo družba jsem našla vysvětlení, že se jednalo o člověka, který uváděl a řídil svatební den. Pro slovo tlampoval odpovídá slovo tlampati, které znamenalo tlachat neboli žvanit. Domnívám se tedy, že pro vyjádření družba tlampoval, existuje dnešní výraz v podobě uvaděč a společník na svatbě. Vokabulář webový. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>, cit. 4. dubna 2016.

¹⁴⁷ SOkA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl, 1931–1935, inv. č. 2, kn.2, s. 47.

¹⁴⁸ Tamtéž, Sbirka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011), Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, druhopis matriky NOZ pro rok 1875, sign. 187, inv. č. 4914.

žena, přinesla ženichovi děčko, hrdíc, že je to jeho. Ženich se z tohoto „otcovství“ musel vykoupiti. Třetí den za doprovodu hudby a banderia si ženich Vincenc Šetina ze Břehů (statkář), odnesl nevěstu domů.¹⁴⁹

sňatky	vdovec	vdova	evangelické. vyznání		nezletilost		počet sňatků
			ženich	nevěsta	ženich	nevěsta	
1861	4	1	0	0	2	10	16
1862	7	6	0	0	5	15	37
1863	7	5	0	0	3	16	27
1864	4	1	1	0	2	9	27
1865	6	3	1	1	7	13	33
1866	4	0	2	0	1	10	14
1867	5	7	1	1	3	14	41
1868	11	6	0	1	5	15	33
1869	4	4	0	1	8	10	31
1870	3	2	1	0	6	13	32
1871	6	5	0	0	5	16	36
1872	4	2	0	1	9	17	32
1873	4	2	0	2	5	16	26
1874	5	2	3	0	10	22	37
1875	5	3	0	0	4	13	21
Celkem	79	49	9	7	75	209	443

Tabulka č. 18: Druhy sňatků farnosti Bělá (1861–1875)

HMS ve farnosti Bělá byla oproti českým zemím v letech 1861, 1873 a 1875 vyšší o jeden sňatek na 1000 obyvatel. V roce 1874 se HMS ve farnosti Bukovka a v českých zemích pohybovala na stejné úrovni, a to devět sňatků na 1000 obyvatel.

¹⁴⁹ SOkA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl, 1931–1935, inv. č. 2, kn. 2, s. 50.

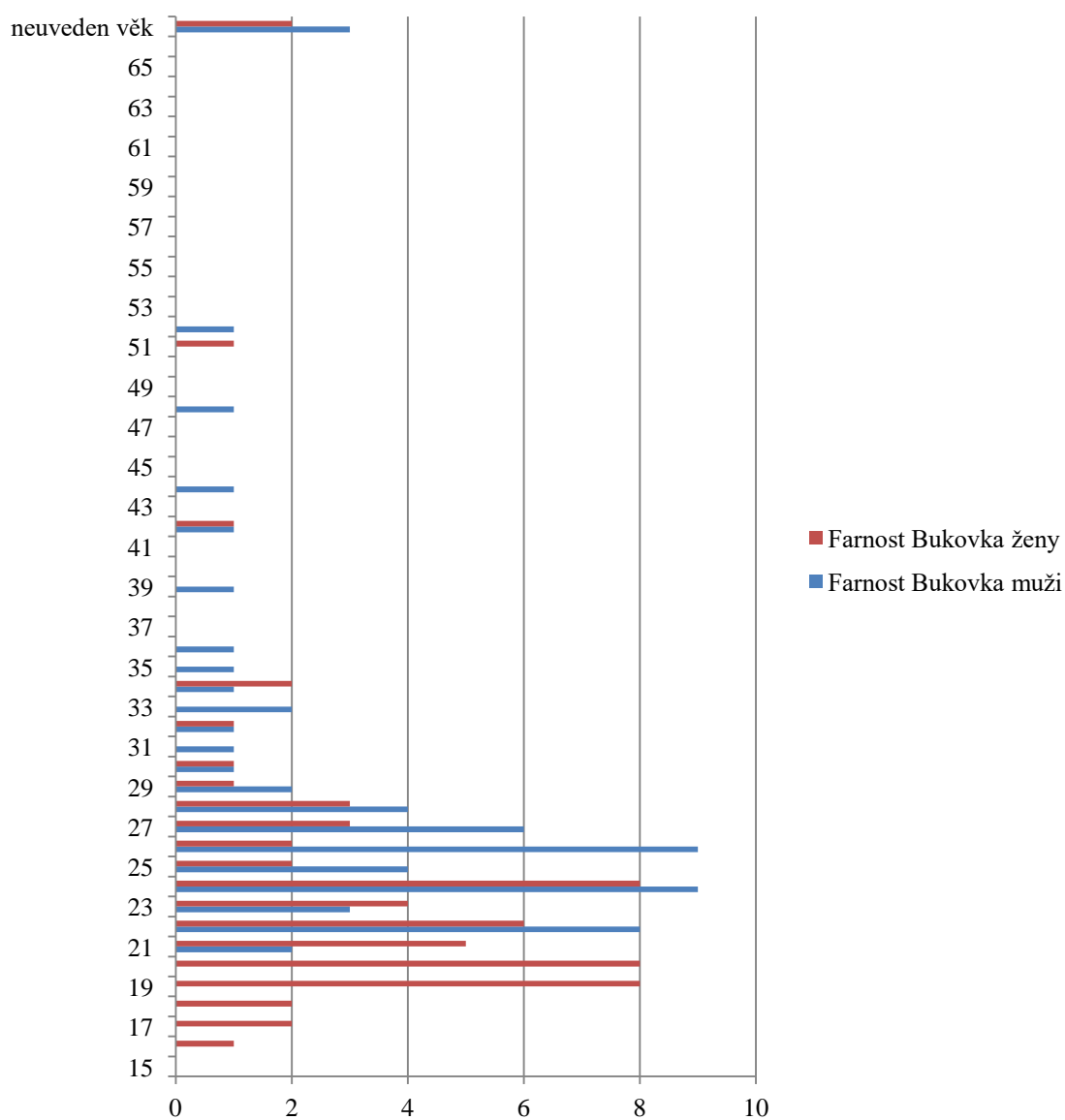
léta	počet katolického obyvatelstva	průměr desetiletého období katolických sňatků	HMS desetiletéh o období	průměr pětiletého období katolických sňatků	HMS pětiletého období*	HMS v českých zemích
1861	2961	29,1	9,8	28,0	9,4	8,5
1873	3555	30,5	8,6	31,4	8,8	9,4
1874	3542	31,5	8,9	32,6	9,2	9,4
1875	3570	30,3	8,5	30,4	8,5	7,9

Tabulka č. 19: Hrubá míra sňatečnosti farnost Bělá a české země (1861, 1873–1875)

5.3 Věk snoubenců ve farnosti Bukovka

Nejmladší nevěstou byla v roce 1865 katolička *Rosalie*, dcera *Matěje Kocha* z *Přelovic* č. 33. Vdávala se v 16 letech. Její manžel byl evangelického vyznání a byl o 11 let starší. Tímto sňatkem vzniklo smíšené manželství. Záznam nejnižšího věku při vstupu do manželství byl u muže ve věku 21 let. Jednalo se pouze o dva případy v tomto věku. Nejstarší nevěstou byla vdova *Marie Petříčková* z *Bohdanče* č. 24, které bylo v době sňatku 51 let. Vzala si vdovce *Pištoru Václava* z *Mělic*, kterému bylo 52 let a který byl zároveň nejstarším ženichem ve zkoumané lokalitě.

Z grafu č. 6 je zřetelné, že muži do manželství vstupovali nejčastěji ve věku 24 a 26 let. U žen byl nejčastější věk při uzavírání sňatku 19, 20 a 24 let.



Graf č. 6: Věk snoubenců podle pohlaví ve farnosti Bukovka (1861–1875)

5.4 Věk snoubenců ve farnosti Rohovládova Bělá

Záznam nejnižšího věku nevěsty při uzavření sňatku byl 15 let, a to ve dvou případech. První sňatek je z roku 1861, kdy si nevěsta „*Kateřina dcera Matěje Březiny, rolníka z Kasalic č. d. 2*” vzala svobodného muže o osm let staršího „*Jana Kmonička, syna po zemřelém Matěji Kmoníčkoví, rolníkovi z Kasaliček č. d. 3.*”¹⁵⁰ Druhý sňatek je z roku z roku 1866, kdy si nevěsta „*Anastasio manželská dcera zemřelého Františka Nechvile, rolníka z Kladiny č. d. 11*” vzala svobodného muže o 20 let staršího „*Jana Nekovařika domkáře v Kasalících č. d. 12, manželského syna Josefa Nekovařika, výměnkáře v Kasalících č. d. 12*”¹⁵¹. Sňatek *Anastasio Nechvilové z Kladiny a Josefa Nekovařika* byl v matrice oddaných zapsán pod vsí Bělou č. d. 5, ale oba novomanželé pocházeli z jiné vesnice. Vysvětlením je, že nevěsta Anastasio žila a případně sloužila v Bělé u *Jana a Anny Hyhlíkových* majitelů chalupy č. d. 5.¹⁵² *Anna Hyhlíková* byla za svobodna *Nechvilová* („*Anna katolička manželská dcera Křištofa Nechvile ze Srnojed č. d. 13*”).¹⁵³ Usuzuji, že *Anna Hyhlíková* zcela jistě byla v příbuzenském vztahu s *Anastasií Nechvilovou*.

Nejnižší věk mužů při uzavírání sňatku byl 21 let. Rovněž se jedná o dva případy. Nejstaršímu muži *Vincenci Kalouskovi z Habřiny č. 45* při vstupu do manželství bylo 66 let. Ten si vzal jednu ze dvou nejstarších nevěst ve sledovaném období. Vdově *Barboře Černé ze Soprč č. d. 4* bylo 62 let. Druhou nejstarší nevěstou byla v roce 1861 *Alžběta Svatoňová ze Žáravic č. d. 22*, které bylo při uzavření sňatku 62 let - vzala si o dva roky mladšího *Matěje Černíka z Višnovic č. d. 7*. Nejmladší vdávající se vdovou ve 20 letech byla *Kateřina Panchártková ze Soprče č. d. 7*. a vzala si 26letého svobodného muže. Setkala jsem se s případy, kdy dvě ženy, konkrétně vdovy, ve svých 23 letech uzavíraly druhý sňatek.

Výjimečně bylo i několik případů, že se žena vdávala poprvé v pozdějším věku, než bylo zvykem v této době. Prvním případem byla žena ve věku 36 let a vzala si muže o 14 let staršího. Další nevěstou byla *Kateřina Moravcová z Lišic č. d. 5*, kdy její první sňatek byl v jejích 42 letech. V roce 1870 jsem našla další záznam prvního sňatku u ženy v jejích 40 letech: vzala si svobodného o 13 let mladšího muže. Nejstarší svobodnou ženou v roce 1871 byla *Marie Černíková z Višnovic č. d. 16, katolička, věku 50 let* a vzala si o rok staršího

¹⁵⁰ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1861*, sign. 187, inv. č. 4898.

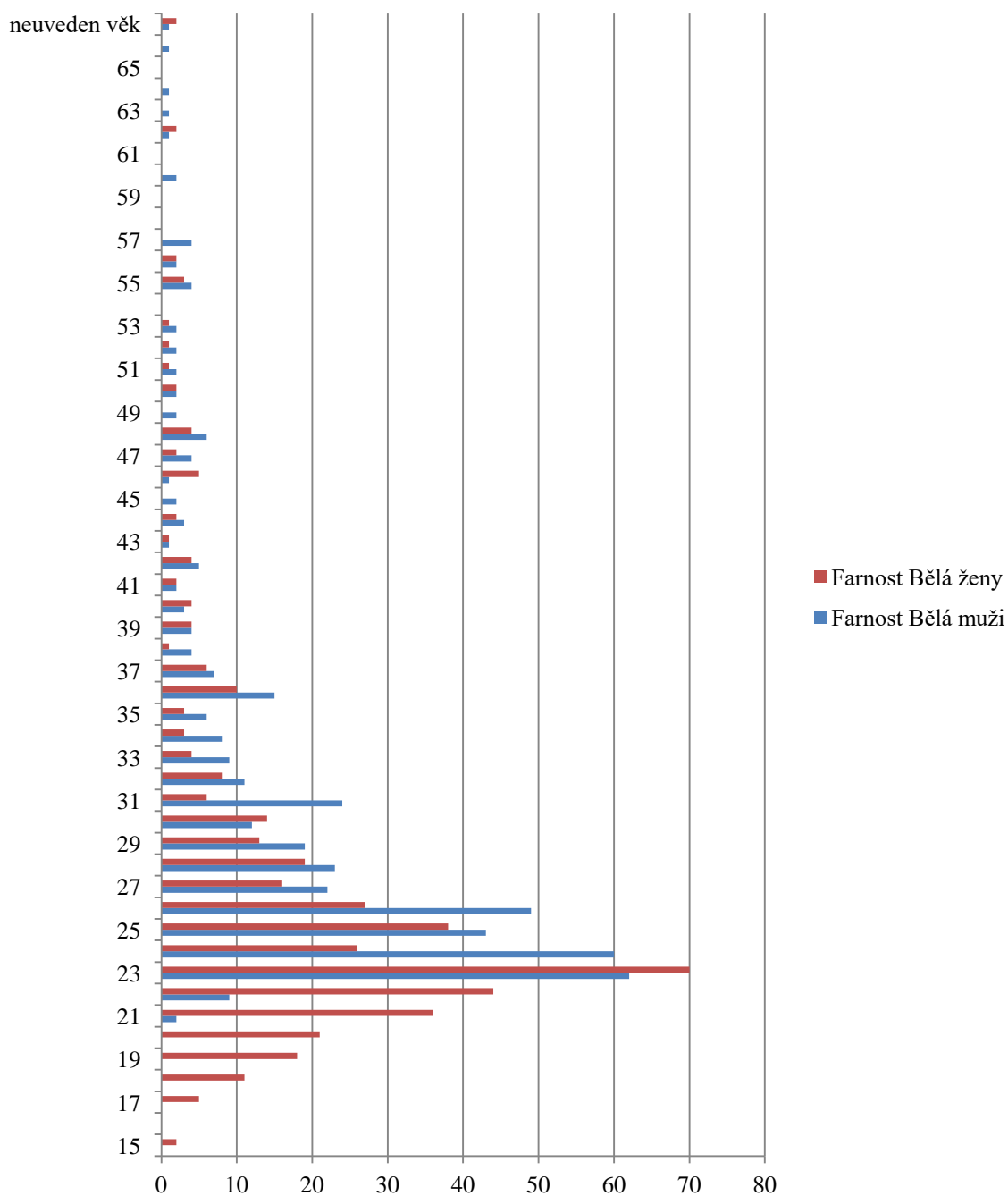
¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl, 1931–1935*, inv. č. 2, ukn. 2, s. 94.

¹⁵³ Tamtéž, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1866*, sign. 187, inv. č. 4903.

vdovce z Libišan. č. d. 44. V roce 1872 Anna Čermáková vdova, věku 47 let si vzala vdovce Františka Pernýho a ještě tentýž rok Anna vystrojila svatbu své 23leté svobodné dceři.

V grafu č. 7 je zobrazeno porovnání věku při vstupu do manželství mezi muži a ženami. U mužů i žen byl nejčastější věk při vstupu do manželství 23 let. Z toho vyplývá, že více jak polovina novomanželů byla nezletilá.

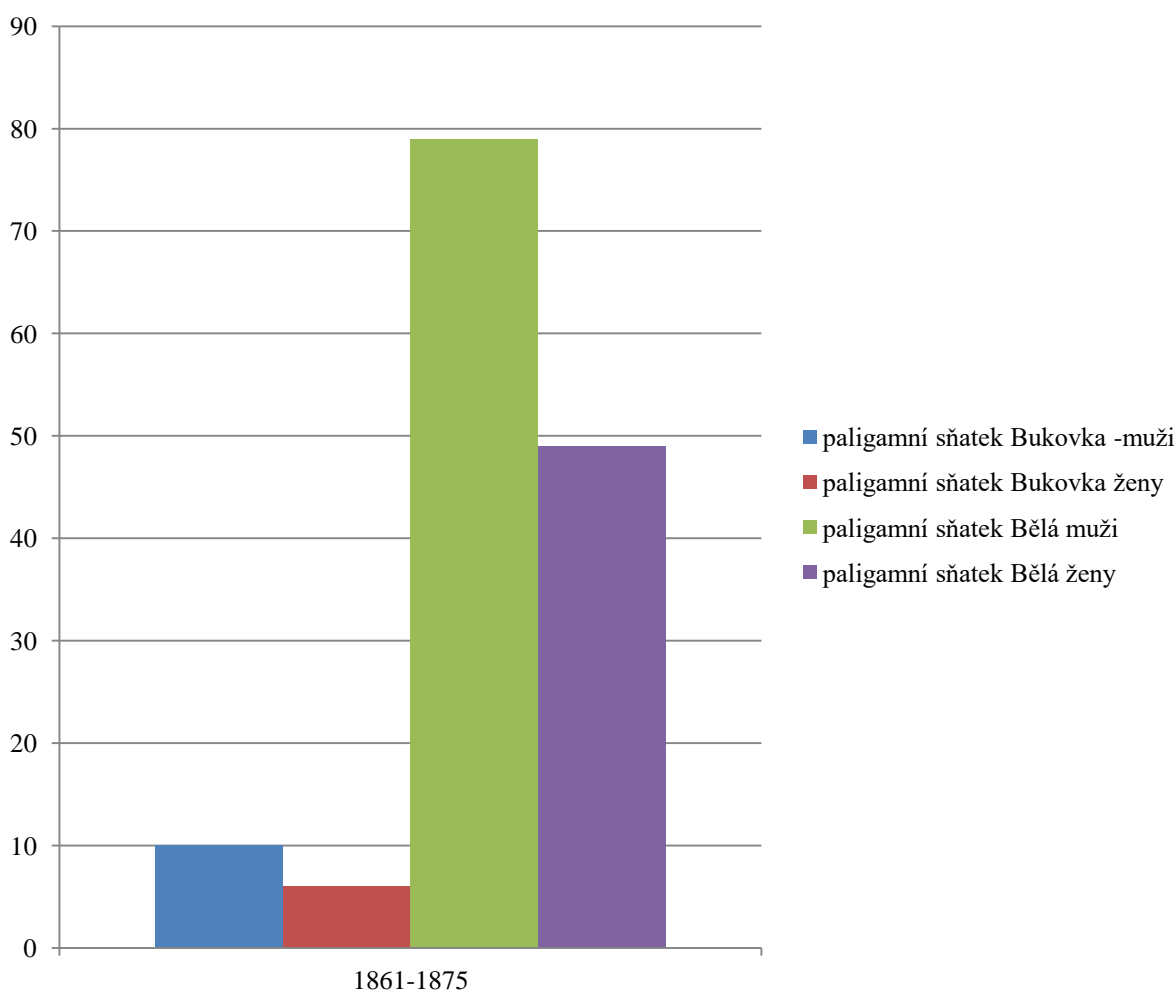


Graf č. 7: Věk snoubenců podle pohlaví ve farnosti Bělá (1861–1875)

5.5 Palingamní sňatky

Palingamních sňatků v obci Bukovka proběhlo v období 1861–1875 celkem 16. Vdovců, kteří znovu vstoupili do svazku manželského, ať již s vdovou či svobodnou ženou, bylo celkem 10. Vdov vstupujících do nového sňatku bylo šest.

V bělské farnosti bylo v patnáctiletém období celkem 128 palingamních sňatků. Z toho vdovců uzavírající nový sňatek bylo 79 a vdov 49. Z výpočtů a následné komparace mezi farnostmi v uzavírání sňatků vdovců a vdov je možné usoudit, že po velkém nárůstu úmrtnosti obyvatel na podzim roku 1866 došlo k mnoha případům ovdovění. Tento jev ovlivnil rok 1868 v uzavírání sňatečnosti. V roce 1868 je zaznamenán nejvyšší nárůst v uzavírání sňatků vdovců a vdov - ovdověli v roce 1866. Tato skutečnost je nejvíce zaznamenána v bělské farnosti, která měla hranice svého obvodu v největším výskytu epidemie.



Graf č. 8: Komparace palingamních sňatků podle pohlaví farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

5.6 Sezónnost sňatků

Uzavření sňatku v konkrétním měsíci kalendářního roku záviselo na mnoha faktorech. Především na pracovním harmonogramu vesnických obyvatel, na církevních záležitostech a zcela jistě zde svoji úlohu hrály tradice a zvyky dané oblasti. Nebylo žádnou výjimkou, když po smrti hospodáře či hospodyně se jeho manželský protějšek v relativně krátkém čase znovu oženil či vdal. Výjimkou nebyl ani sňatek těhotné vdovy.¹⁵⁴ Vše bylo v zájmu hospodářství a polních prací. Ustanovením katolické církve nemohl být uzavřen sňatek ve všední den, pouze v sobotu či v neděli a od první neděle adventní do Božího hodů vánočního a od Popeleční středy do Božího hodů velikonočního.¹⁵⁵ Evangelíci mohli uzavírat sňatek celoročně, pouze potřebovali v období adventu a půstu k sňatku povolení.¹⁵⁶ Veškeré svatby se měly konat pouze v dopoledních hodinách, odpoledne jen ze závažných důvodů. Mezi pověrami panovalo rčení „*Svatba v máji, nevěsta na máry*“, na němž zřejmě bylo něco pravdy.¹⁵⁷ Pokud žena otěhotněla v květnu, následovalo za pár měsíců období žní, při kterých musela žena většinou těžce pracovat. Pokud měla těhotenské problémy, souvisela s nimi velká pravděpodobnost potratu. Vzhledem k lékařské péči o ženu po potratu v tomto časovém období a jejímu opětovnému pracovnímu nasazení byla pravděpodobná smrt samotné ženy.

Graf č. 9 zobrazuje analýzu sezónní sňatečnosti ve farnosti Bělá. S nejvyšším počtem 86 uzavřených sňatků byl měsíc únor. Po něm následoval měsíc listopad s 54 sňatky. Dále červen a leden se 47 sňatky, září 46 sňatků, květen 44 sňatků, červenec 37 sňatků, srpen 28 sňatků, říjen 25 sňatků, duben 22 sňatků a březen 7 sňatků. V prosinci nebyl uzavřen žádný sňatek.

V grafu č. 10 byla provedena analýza sezónní sňatečnosti evangelického obyvatelstva. Nejvíce uzavřených sňatků se konalo na podzim, v měsíci říjnu a listopadu s počtem 11. Následovaly září a únor s počtem devět sňatků. Poté červen se sedmi, červen a červenec se šesti, leden se třemi a březen s jedním sňatkem. V dubnu, v květnu a v prosinci neproběhl sňatek žádný.

Patrná je pouze menší odlišnost mezi farnostmi v uzavírání sezónnosti sňatků. Evangelické i katolické obyvatelstvo uzavíralo nejvíce sňatků na podzim, kdy byla již ukončena hospodářská činnost a veškerá úroda byla uskladněna. U obou farností byl ve

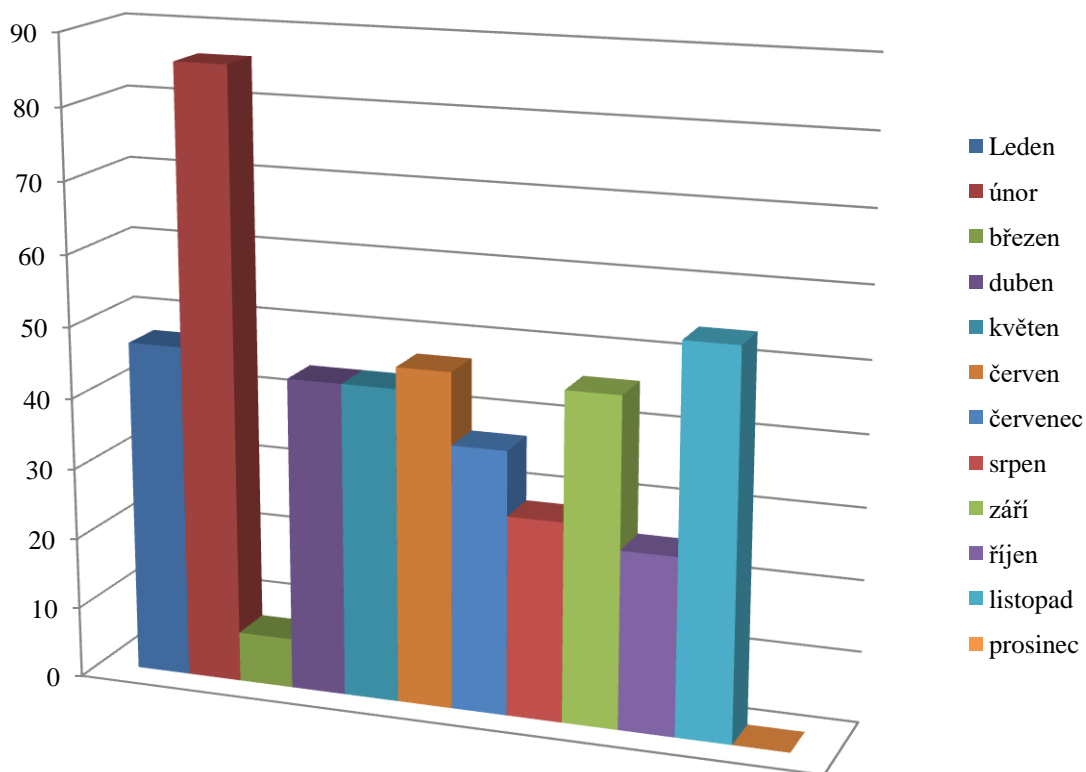
¹⁵⁴ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 108.

¹⁵⁵ Velikonoce jsou svátkem pohyblivým, a tudíž začátek půstu neboli Popeleční středa může nejprve nastat v polovině února, ale také, až během března. Půst trval, až do Velikonoční neděle (Boží hod).

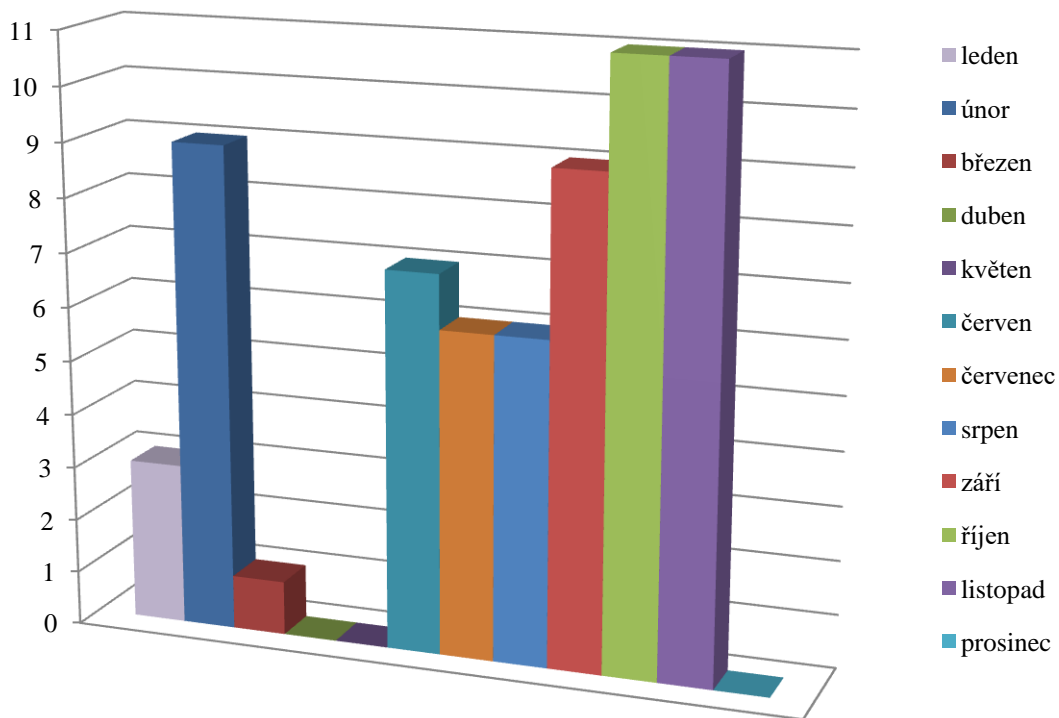
¹⁵⁶ PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům*, Praha 2014, s. 108.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 108.

velkém počtu v uzavírání sňatků měsíc únor. Zaujalo mě, že evangelíci oproti katolíkům neuzavřeli žádný sňatek v květnu. Vysvětlení? Evangelíci se asi drželi výše zmiňovaného květnového rčení, u katolíků zase převažoval selský rozum nad lidskými pověrami.



Graf č. 9: Sezónnost sňatků v kalendářním roce farnosti Bělá (1861–1875)



Graf č. 10: Sezónnost sňatků v kalendářním roce farnosti Bukovka (1861–1875)

5.7 Komparace oddannosti ve farním obvodu Bukovka a Rohovládova Bělá

Ve farnosti Bukovka bylo za celé zkoumané období uzavřeno 63 sňatků. Z celkového počtu sňatků bylo 10 vdovců a šest vdov, kteří podruhé v životě vstoupili do manželství. Smíšených sňatků, kdy jeden z manželů měl odlišné vyznání víry, se uskutečnilo 10, a to se stejným rozložením mezi muži a ženami. Nezletilých ženichů bylo 12 a nezletilých nevěst bylo 35.¹⁵⁸

Ve farnosti Bělá bylo ve stejném období uzavřeno 443 sňatků. Z tohoto počtu uzavřelo sňatek 79 vdovců a 49 vdov. Smíšených sňatků bylo uzavřeno celkem 16. Devět ženichů s evangelickým vyznáním uzavřelo sňatek s katoličkou. Nevěst evangelického vyznání, které uzavřely sňatek s katolíkem, bylo sedm. Z nezletilých novomanželů bylo 75 mužů a 209 žen. Nezletilé nevěsty s katolickým vyznáním představují necelou polovinu z uzavřených sňatků.

Zde je opět možné posoudit stejně jako u porodnosti vliv faktoru válečných událostí z druhé poloviny roku 1866 na sňatečnost obyvatelstva z farnosti Bělá. Vysoká úmrtnost na cholera v roce 1866 v této farnosti ovlivnila léta 1867–1868 vysokou sňatečností, a to zejména v palingamních sňatcích.¹⁵⁹

První smíšený sňatek z celého zkoumaného období byl zaznamenán 10. května 1864 na katolické faře ve Bělé, kdy si katolička „*Rosalie manželská dcera Václava Kučery, chalupníka v Soprči č. d. 18 a jeho manželky Anny rodilé Kvasnička František z Soprče č. d. 18, věku 20 let*” vzala za manžela evangelíka „*Jana Zemana krejčího v Soprči č. d. 42, manželského syna zemřelého Jiřího Zemana chalupníka v Soprči č. d. 42 a jeho manželky Anny rodilé Danihelka Václav v Soprči č. d. 43.*”¹⁶⁰ Zde je nádherný příklad nedodržování Protestantského patentu z roku 1861, který měl mimo jiné respektovat následující nařízení: jeli otcem dítěte protestant a matka katolička, tak synové musejí být vychováváni v protestantské víře a dcery v katolické víře. Dne 17. listopadu 1866 se *Rosalii a Janu Zemanovým* narodil chlapec *Josef*, který je zaznamenán v katolické MN a pokřtěn jako katolík. Již zmiňovanými květnovými zákony z roku 1868 nastala změna ve smíšených manželstvích, kdy chlapci měli následovat v oblasti náboženství otce a děvčata matku. Po změně květnových zákonů se těmto manželům narodil 28. listopadu 1869 druhý chlapec jménem Jan. Ten je již zapsán v evangelické MN a tudíž vychováván v evangelické víře.

¹⁵⁸ V matrikách oddaných nebyl uveden věk u třech ženichů a třech nevěst.

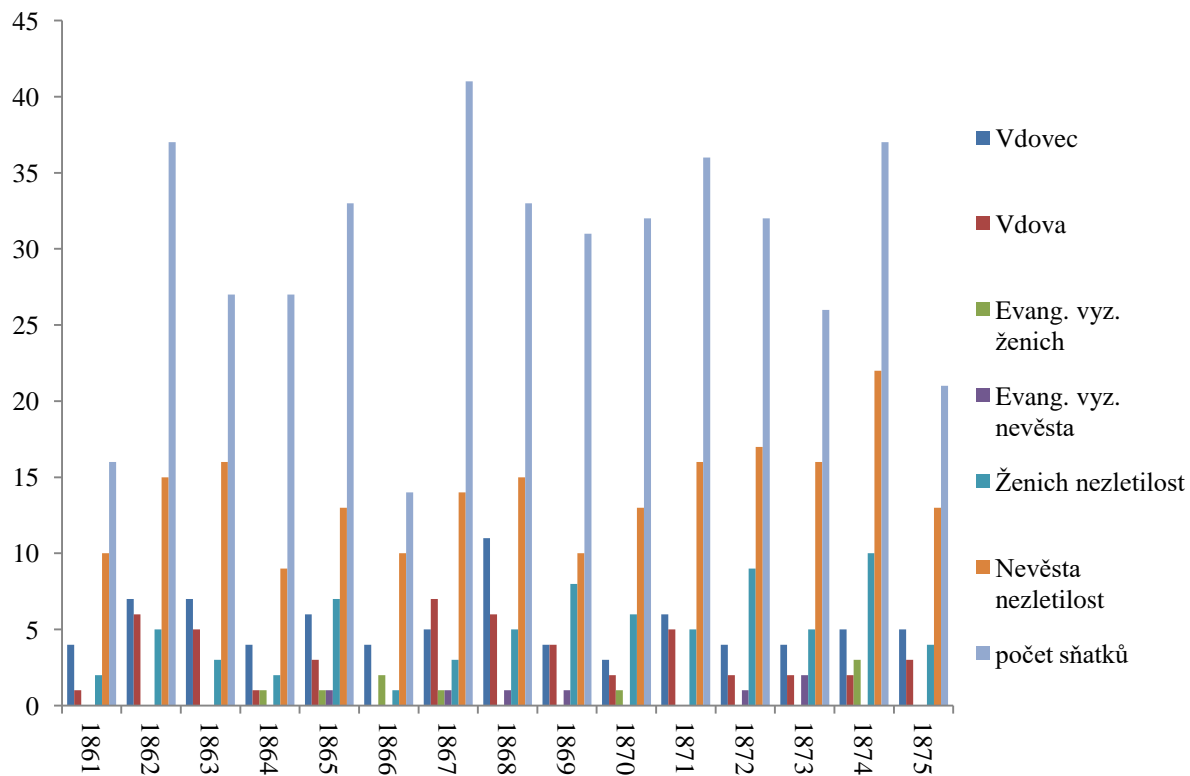
¹⁵⁹ Palingamních sňatků v bělské farnosti roku 1867 bylo uzavřeno 12 a v roce 1868 dokonce 18.

¹⁶⁰ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1864*, sign. 187, inv. č. 4901.

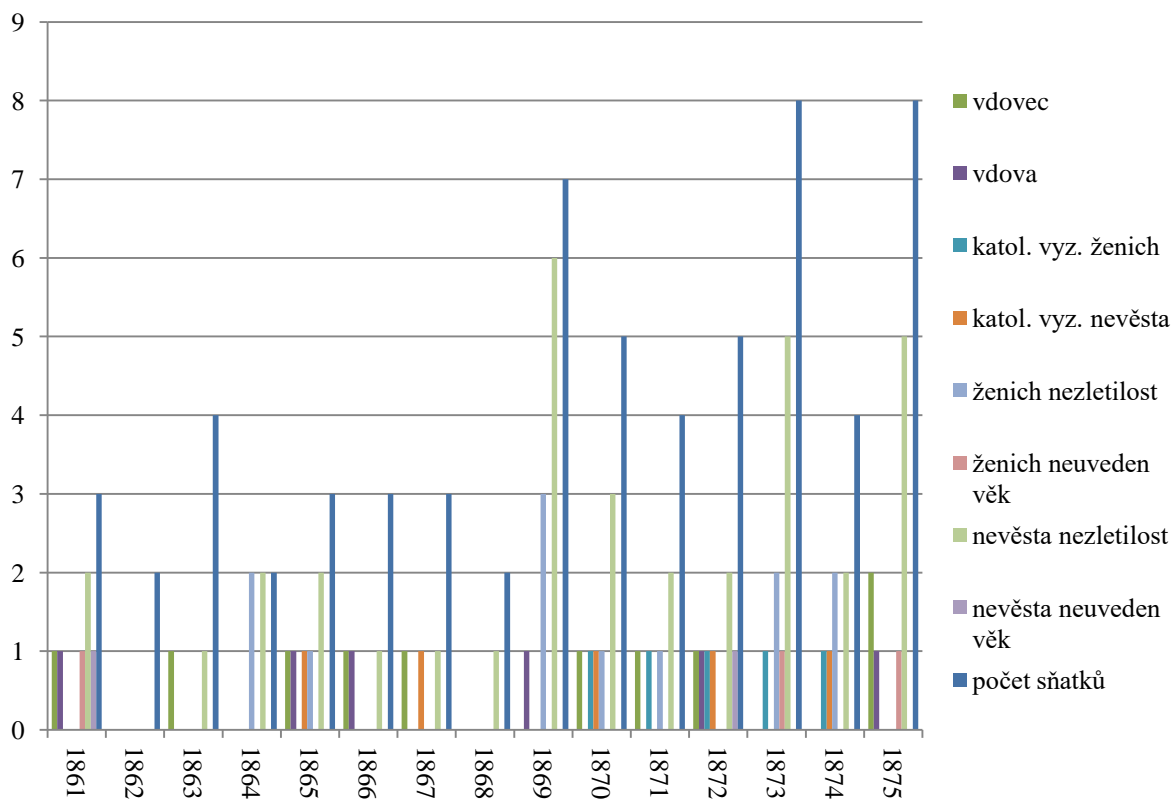
Na evangelické faře byl zaznamenán první smíšený sňatek o rok později (26. 2. 1865), kdy si evangelík „*Josef Krejčík, rolník, syn Václava Krejčíka, výměníka z Přelovic č. 19, evang. vyznání, věku 27 let*” vzal za ženu katolického vyznání „*Rosalii dceru Matěje Kocho z Přelovic č. 33, kat. vyznání, věku 16 let.*”¹⁶¹ V roce 1869 se jim narodil chlapec *Josef*, který je zapsán v evangelické MN. Zda rodiče tohoto dítěte měli ještě další dítě po vyhlášení květnových zákonů, jsem nezjišťovala. Na evangelické faře není záznam o jiném dítěti a pokud měli dítě, muselo být zapsáno na katolické faře bohdanečské, protože ves Přelovice nepatřila do územního obvodu farnosti bělské.

Hrubou míru sňatečnosti mezi oběma farnostmi a následně mezi českými zeměmi lze porovnat jen pro rok 1861. Rok 1861 je HMS v bukovské farnosti 5,7 sňatků, v bělské farnosti 9,4 sňatků a v českých zemích 8,5 sňatků na 1000 obyvatel.

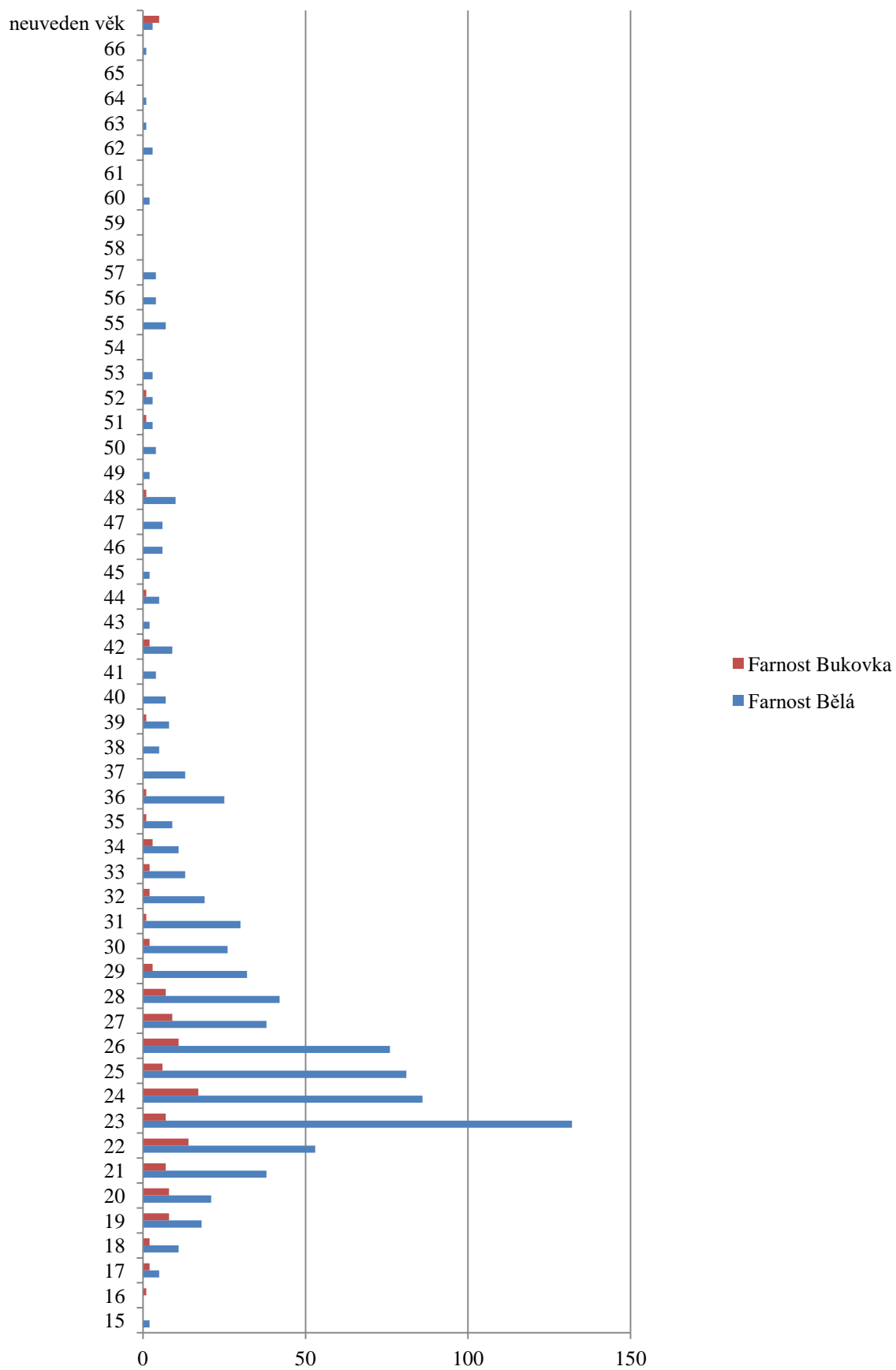
¹⁶¹ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MO 1831–1909*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.



Graf č. 11: Sňatky a jejich formy farnosti Bělá (1861–1875)



Graf č. 12: Sňatky a jejich formy farnosti Bukovka (1861–1875)



Graf č. 13: Komparace věku novomanželů při vstupu do manželství farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

6 Úmrtnost a matriky zemřelých

Smrt je přirozeným jevem každého člověka, pro pozůstalé se stává významnou životní i rodinnou událostí. Z lékařského hlediska je smrt takovým stavem, kdy přestane pracovat mozek a zastaví se činnost srdce. Smrt má ve společnosti své rituály, ty se odvíjejí od náboženského přesvědčení dané společností. Především víry v posmrtný život. Smrtí se mění rodinné vazby, kdy zanikají příbuzenské vztahy, člověk se stává vdovcem nebo vdovou, děti se stávají sirotky atd.

Stejně jako v předchozích kapitolách je v této kapitole porovnán demografický proces statistickým výzkumem. Hrubá míra úmrtnosti nám udává údaj z celkového počtu zemřelých na 1000 obyvatel středního stavu. Pokud známe počet živě narozených (střední stav obyvatelstva) a počet zemřelých v dané oblasti za období jednoho roku, pracujeme s dalším demografickým jevem: přirozeným přírůstkem.¹⁶²

Matriky zemřelých pro katolíky a evangelíky se lišily následujícími zápisy: MZ pro katolíky byla opět předtištěna v českém a německém jazyce.

*„Jahr, Monat und Tag-Rok, měsíc a den, Haus Nro.-Číslo domu, Namen der Verstorbenen-Jména zemřelých, Religion-náboženství, katolisch-katolického, protestantisch-nekatolického, Geflecht-Pohlaví, rozděleno do sloupců männlich-mužského a weiblich-ženského, Alter-Stáří, Jahre-rok, Monate-měsíc, Tage-dní, Beerdigt-pochoval (zaopatřil), Krankheit und Todesart-Nemoc a způsob úmrtí.“*¹⁶³ Katolický farář zapisoval také hodinu úmrtí a den pohřbu.

Matrika zemřelých (*Kniha mrtvých*) evangelíků byla předtištěna následujícími údaji. *„Krag Chrudimský, Nro. III. Kniha Umrlych, Čas smrti, Roku 18., měšýce, Nro. domu, Jména, Wiry, katolické či protestantické, Pohlaví, mužského, ženského, Wěku, Nemoc a způsob smrti.“*¹⁶⁴ U zápisu věku smrti psal farář pouze datum narození. Výjimečně zapsal k datu narození i věk zemřelého.

Osvícenecké reformy započaté Marií Terezií následně i jejím synem Josefem II., přinesly do zdravotnictví spoustu nových pokrokových změn. Generální zdravotní řád pro Čechy z roku 1753 shrnoval zásady zdravotního politického života a tímto řádem se měli řídit

¹⁶² Odečtemeli od narozených zemřelé a číslo dosáhne kladné hodnoty, nazýváme tento jev přirozeným přírůstkem obyvatelstva. Pokud vyjde číslo záporné, je to jev přirozeného úbytku obyvatelstva v dané oblasti.

¹⁶³ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011), Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá*, č. AP 1137, *druhopis matrik NOZ 1861-1875*, sign. 187, inv. č. 4898, inv. č. 4899, inv. č. 4900, inv. č. 4901, inv. č. 4902, inv. č. 4903, inv. č. 4904, inv. č. 4905, inv. č. 4906, inv. č. 4907, inv. č. 4908, inv. č. 4909, inv. č. 4910, inv. č. 4911, inv. č. 4912, inv. č. 4913, inv. č. 4914.

¹⁶⁴ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MO 1831–1909*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

všichni „zemští, krajští a městští fyzikové, doktoři, lékařští praktikové, chirurgové, lékárníci, lazebníci, okulisté (oční lékaři), kýlořezci a kamenorezci a porodní báby.“¹⁶⁵ Řád stanovil práva a povinnosti výše zmíněných osob. V době epidemií měli fyzikové za úkol vynalézt takových prostředků, aby zabránili jejich šíření, především k těmto povinnostem měli za úkol léčit chudé ze svého obvodu. Řád zaručoval lékařské fakultě významné postavení tím, že jí byla svěřena odborná kontrola nad všemi zdravotníky a především protiepidemická opatření. Úřední lékaři museli této fakultě podávat měsíční hlášení o zdravotních stavech, o hygienických poměrech atd.¹⁶⁶ Nejvyšším řídicím a kontrolním orgánem veřejného zdravotnictví v zemi se stal v roce 1806 *protomedik*, který byl zároveň i direktorem univerzitních lékařských studií. Jeho úkolem bylo nejen dohlížení na zdravotníky, ale dbát také na dostatečný počet pracovníků v odlehlých oblastech. Státem placení a rozmístění krajští lékaři, krajské porodní báby a ranlékaři nemohli ve svém stále malém počtu poskytnout lékařskou péči ve všech oblastech. Soukromé praxe lékařů byly dostupné převážně v největších městech a lázních. Na venkově žijící a zároveň působící lékaři žili ve svízelných materiálních podmínkách. Byli řazeni očima prostého lidu k vyšší společenské třídě, čímž byli i zavázáni k určitému způsobu života (museli poskytnout svým dětem vyšší vzdělání, svoji domácnost vést na úrovni atd.). Venkovské obyvatelstvo dávalo přednost ve zdravotní péči často levnějšímu a společensky bližšímu ranlékaři.¹⁶⁷ Instrukce krajských ranlékařů byla zrušena v roce 1850.¹⁶⁸ V Pamětní knize Rohovládové Bělé je záznam, že ranhojiči neboli ranlékaři stále nezanikli.¹⁶⁹ „*Než byl ustanoven zdravotní obvod chodili lidé k lékaři do Bohdanče, tam byl lékařem MUDr. Pospíšil a ranhojič Racek. Věda lékařská byla tou dobou neuvědomělými lidmi obávaná a v domácnostech se léčilo často prostředky, které přinesly zdraví často zhoršení místo nápravy (děti byly uspávány odvarem z makovic, svrabovité se dávaly do vyhřáté peci, léčilo se zažehnáváním apod.)*“¹⁷⁰ V revolučních letech 1848–49 byla snaha o reformu zdravotnictví, ale žádných podstatných změn se zdravotnictví nedočkalo. Prosinčová ústava z roku 1867 se začala zabývat otázkami veřejného zdravotnictví, ale až následně v roce 1870 vznikl nový celoříšský zdravotní zákon. Vznikla organizace obecních a obvodních lékařů.¹⁷¹

¹⁶⁵ SVOBODNÝ Petr, HLAVÁČKOVÁ Ludmila, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, s. 93.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 94.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 103.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 125.

¹⁶⁹ Zdravotní obvod v Bělé byl zřízen, až v roce 1892. SOkA Pardubice, *fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl*, inv. č. 2, kn. 2, s. 145.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 144.

¹⁷¹ Do zdravotních obvodů se sdružovalo více menších obcí.

Následně, až v osmdesátých letech vyšel zemský zdravotní zákon o reorganizaci zdravotní služby v obcích, kdy bylo ustanoveno, že obce na 6 000 obyvatel musí platit nejméně jednoho obecního lékaře, menší obce si musely vytvořit obvodního lékaře.¹⁷² Tudíž ještě v letech této studie, byla organizace zdravotnictví ve špatném stavu.

6.1 Počet zemřelých ve farním obvodu Bukovka

Z matričních záznamů v letech 1861–1875 ve farnosti Bukovka bylo zaznamenáno celkem 220 zemřelých. Největší nárůst zemřelých byl v roce 1872 (26 zemřelých) a v roce 1866 (21 zemřelých). Ve výše zmíněných letech byl nejvyšší nárůst úmrtnosti ve věkové kategorii 0–14 let. Největší počet zastoupení zemřelých ve věkové kategorii 0–14 let byl v roce 1866 u dívek a v roce 1872 u chlapců.¹⁷³

V roce 1865 v MZ jsem se setkala se zajímavým zápisem zemřelého *Václava Huška, výměníka z Bohárny č. 4*. Příčina smrti byla uvedena stáří. Farář uvedl následující zápis: „110 roků dle udání přátel, avšak dle křtícího listu ze Všestar narozen 1771 v listopadu”. V roce 1873 je u jiného úmrtí v MZ zápis faráře následující: „30. března 1873 pochoval V. Molnár senior a farář aug. vyz. evangelický duchovní správce c. k. trestnice v Praze, dne 1. dubna 1873 na všeobecném hřbitově ve Volšanech, blíže Prahy. Samuel Pírko, výminkář z Přelovic č. d. 22, narozen v Bělči, hejtmanství Králové Hradci. 3. září 1870 odsouzen k vězení na tři léta pro spáchanou vraždu. Jinak zachovalý. Nar. 1818, nemoc a způsob smrti Pyaemie.”¹⁷⁴ Tento odsouzenec patřil podle svého bydliště a vyznání víry do bukovské farnosti.¹⁷⁵

V archivu evangelické církve Bukovka jsem měla možnost prohlédnout si též úmrtní listy ze sledovaného období. Úmrtní listy byly rozdílné a neměly jednotnou formu zápisu, některé byly předtištěné a nazývaly se: Todtenbeschauzettel, úmrtčí list, lístek úmrlčí, testimonium obitus, lístek na ohledání mrtvolky a též i úmrtní list bez předtištění, psaný ručně na malém archu papíru. Převážně všechny úmrtní listy obsahovaly následující údaje: jméno, stav, stáří, náboženství, rodiště i bydliště, nemoc, léčícího lékaře či hojiče, datum úmrtí a datum pohřbu, datum vystavení a podpis ohledávače mrtvol.

¹⁷² SOkA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 127.

¹⁷³ V tabulce č. 19 počet zemřelých je zobrazena statistika věkové úmrtnosti, dle pohlaví a věku 0–14 let, 15–59 let, 60+ a následuje kolonka neuvedeno, jednalo se o zemřelé, u kterých nebylo zapsáno v MZ datum narození ani věk zemřelého.

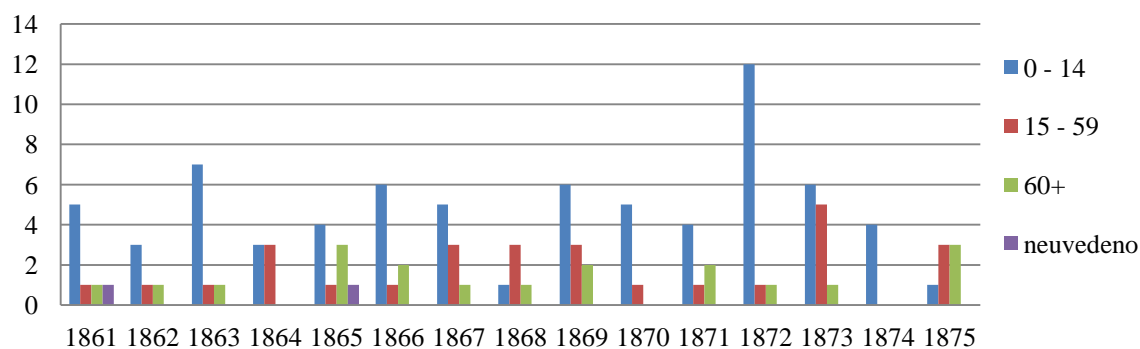
¹⁷⁴ SOA Zámorsk, Sbírnka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MO 1831–1909. Dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

¹⁷⁵ Úmrtní list *Samuela Pírka* (viz 9 obrazová příloha, obrázek č. 12). Farní úřad ČCE Bukovka, Balík 4, III-C, 3/2 Ohledací listy 1950–1983 (v ohledacích listech, kde je uvedeno časové rozmezí 1950–1983 dle archivního soupisu archivních fondů českobratrského evangelického farního sboru v Bukovce byly nalezeny i ohledací listy, které se týkaly let této studie).

Léta	Muži				Ženy				Celkem				Σ
	0-14	15-59	60+	neuveďeno	0-14	15-59	60+	neuveďeno	0-14	15-59	60+	neuveďeno	
1861	5	1	1	1	4	1	0	0	9	2	1	1	13
1862	3	1	1	0	0	1	1	0	3	2	2	0	7
1863	7	1	1	0	2	0	1	0	9	1	2	0	12
1864	3	3	0	0	2	1	0	0	5	4	0	0	9
1865	4	1	3	1	2	0	5	0	6	1	8	1	16
1866	6	1	2	0	7	2	2	1	13	3	4	1	21
1867	5	3	1	0	2	1	0	0	7	4	1	0	12
1868	1	3	1	0	1	3	0	0	2	6	1	0	9
1869	6	3	2	0	0	1	0	1	6	4	2	1	13
1870	5	1	0	0	6	3	4	0	11	4	4	0	19
1871	4	1	2	0	2	3	1	0	6	4	3	0	13
1872	12	1	1	0	6	4	2	0	18	5	3	0	26
1873	6	5	1	0	2	2	3	1	8	7	4	1	20
1874	4	0	0	0	5	1	4	0	9	1	4	0	14
1875	1	3	3	0	4	3	2	0	5	6	5	0	16
Celkem	72	28	19	2	45	26	25	3	117	54	44	5	220

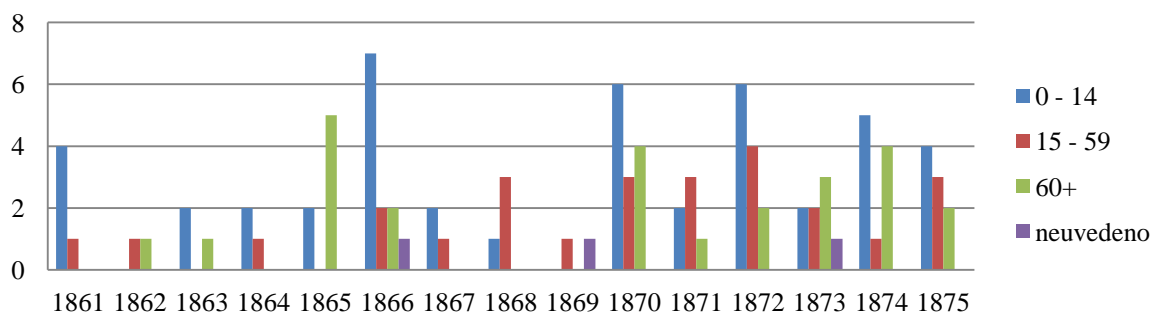
Tabulka č. 20: Počet zemřelých dle pohlaví a věkové skupiny ve farnosti Bukovka (1861–1875)

úmrtnost muži



Graf č. 14: Úmrtnost muži dle věkové skupiny ve farnosti Bukovka (1861–1875)

úmrtnost ženy



Graf č. 15: Úmrtnost ženy dle věkové skupiny ve farnosti Bukovka (1861–1875)

HMÚ pro rok 1861 v evangelické farnosti je o pět úmrtí nižší než v českých zemích. HMÚ v bukovské farnosti v letech 1865 a 1866 při srovnání s celozemskými údaji je pod průměrem. Nejnižší podprůměr mají léta 1865 a 1866, kde HMÚ vychází pro rok 1865 v bukovské farnosti oproti českým zemím o osm úmrtí méně a pro rok 1866 o sedm úmrtí více v přepočtu na 1000 obyvatel.

Léta	Počet evangelického Obyvatelstva	Průměr desetiletého období zemřelých	HMÚ desetiletého období	Průměr pětiletého období zemřelých	HMÚ pětiletého období	HMÚ v českých zemích
1861	492	13,1	26,6	11,4	23,2	28,3
1865	540	13,1	24,3	13	24,1	31,6
1866	550	15,8	28,7	13,4	24,4	31,6

Tabulka č. 21: Hrubá míra úmrtnosti farnost Bukovka a české země (1861–1875)

6.2 Počet zemřelých ve farním obvodu Rohovládova Bělá

Z matričních záznamů ve farnosti Bělá v období let 1861–1875 bylo zaznamenáno celkem 1370 úmrtí. Jak již bylo v této bakalářské práci několikrát uvedeno, zásadním rokem byl v tomto období rok 1866, který ovlivnil veškeré demografické procesy. Rok 1866 v bělské farnosti má nejvyšší úmrtnost za celé sledované období. Celkem v tomto roce zemřelo 166 obyvatel katolické farnosti. Na druhém místě v počtu 108 zemřelých byl rok 1874, po něm následoval rok 1872 s počtem 105 zemřelých. Rokem s nejnižší úmrtností byl rok 1863. Mimochodem: v Pamětní knize Rohovládova Bělá je vyznačen tento rok jako velmi bídný, co se týče hospodářské úrodnosti. Z nedostatku stravy pro zvířata byl dobytek rozprodáván za

poloviční cenu.¹⁷⁶ Tento stav se samozřejmě odrazil i na živobytí obyčejných venkovských rodin. Zajímavé je, že rok 1862 má vysokou úmrtnost - přitom tento rok byl rokem velmi hospodářsky úrodným oproti následujícímu roku.¹⁷⁷

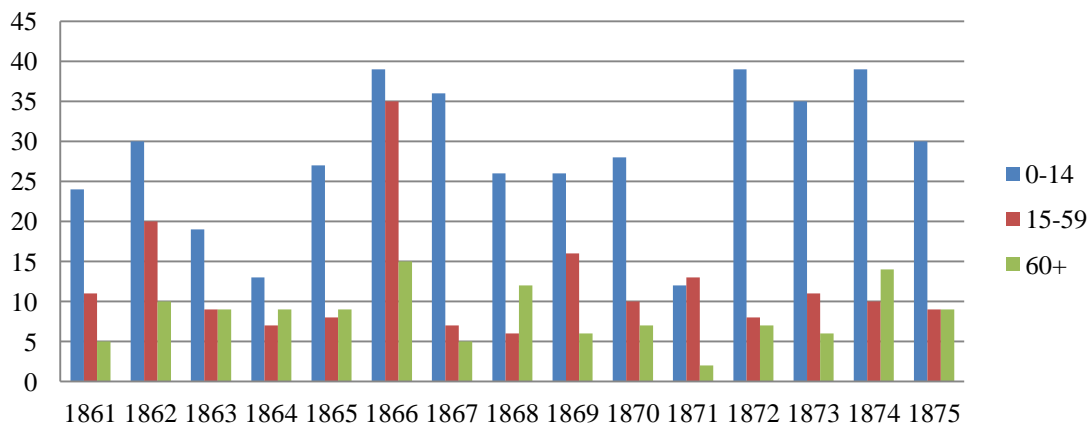
V porovnání úmrtnosti podle pohlaví a věku nejsou žádné zásadní rozdíly. Počty jsou celkem vyrovnané. Pouze je rozdílnost mezi muži a ženami ve věku 0-14 let. Za celé patnáctileté období zemřelo v tomto věku 423 mužů a 332 žen.

Léta	muži			ženy			Celkem			Σ	%
	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+		
1861	24	11	5	27	10	13	51	21	18	90	6,6
1862	30	20	10	20	13	10	50	33	20	103	7,5
1863	19	9	9	12	7	5	31	16	14	61	4,5
1864	13	7	9	18	12	6	31	19	15	65	4,7
1865	27	8	9	20	11	11	47	19	20	86	6,3
1866	39	35	15	26	35	16	65	70	31	166	12,1
1867	36	7	5	21	5	3	57	12	8	77	5,6
1868	26	6	12	17	10	9	43	16	21	80	5,8
1869	26	16	6	24	10	7	50	26	13	89	6,5
1870	28	10	7	23	11	7	51	21	14	86	6,3
1871	12	13	2	19	8	5	31	21	7	59	4,3
1872	39	8	7	28	16	7	67	24	14	105	7,7
1873	35	11	6	29	14	9	64	25	15	104	7,6
1874	39	10	14	25	12	8	64	22	22	108	7,9
1875	30	9	9	23	13	7	53	22	16	91	6,6
Celkem	423	180	125	332	187	123	755	367	248	1370	100%

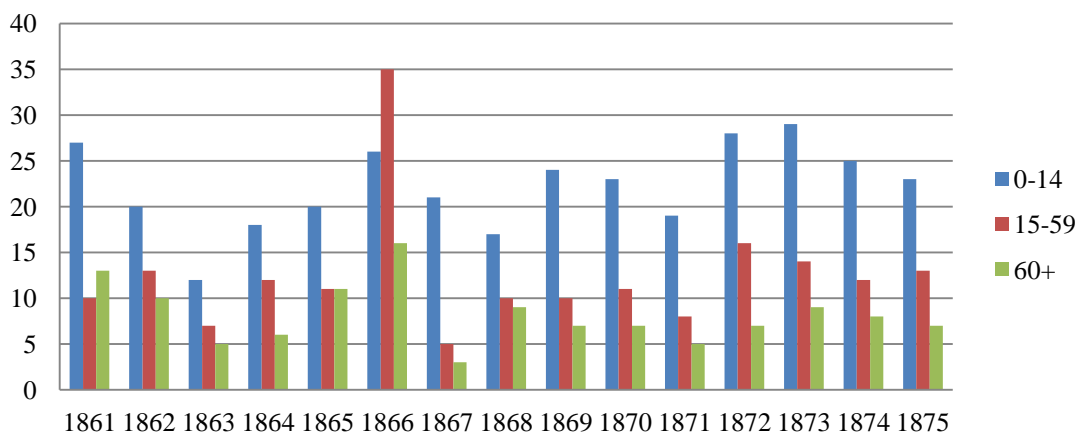
Tabulka č. 22: Počet zemřelých dle pohlaví a věkové skupiny ve farnosti Bělá (1861-1875)

¹⁷⁶ SOkA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, kn. 1, s. 389–390.

¹⁷⁷ V nedaleké Přelouči byl v tomto roce dokonce povolen 2x ročně trh dobytčí a trh koňský. „V prvním roce se žádné clo nevybíralo a každý, kdo koně v tento rok na trh přivedl, dostal od města 1 máz piva.“ Tamtéž, s. 389.



Graf č. 16: Úmrtnost muži dle věkové skupiny ve farnosti Bělá (1861–1875)



Graf č. 17: Úmrtnost ženy dle věkové skupiny ve farnosti Bělá (1861–1875)

Hrubá míra úmrtnosti bělské farnosti pro rok 1861 je o jedno úmrtí nižší oproti českým zemím. Značný propad pro bělskou farnost v porovnání s českými zeměmi byl v roce 1873, kde HMÚ byla 25 zemřelých na 1000 obyvatel. České země v tomto roce měly 29 zemřelých na 1000 obyvatel. V roce 1874 měla bělská farnost o tři zemřelé méně a v roce 1875 o dva zemřelé méně než v českých zemích.

Léta	Počet katolického obyvatelstva	Průměr desetiletého období zemřelých	Hrubá míra úmrtnosti desetiletého období	Průměr pětiletého období zemřelých	Hrubá míra úmrtnosti pětiletého období*	Hrubá míra úmrtnosti v českých zemích
1861	2961	90,3	30,4	81	27,4	28,3
1873	3555	91,7	25,8	88,6	24,9	29,4
1874	3542	96	27,1	92,4	26,1	29,4
1875	3570	96,5	27	93,4	26,2	28,6

Tabulka č. 23: Hrubá míra úmrtnosti farnost Bělá a české země (1861–1875)

6.3 Kojenecká a dětská úmrtnost

Život dítěte v této době byl ovlivňován celou řadou faktorů, k nimž patřily úroveň hygieny, spánek, výživa, oblečení, péče, ale také včasná a odborná pomoc při nemoci či úrazu.¹⁷⁸ Záležitosti, které nám přijdou dnes naprosto běžné, v tomto období opravdu běžnými nebyly. V kojeneckém období, které je charakteristické do jednoho roku věku dítěte, hrála velkou úlohu výživa. Pokud byl novorozenec odstaven z jakéhokoli důvodu od mateřského mléka a byl krmen náhradní výživou, představovalo to pro něj jistou smrt.¹⁷⁹ Od nepaměti existovaly kojné, ale ne každý si ji mohl dovolit, a to z finančních důvodů. Tato záležitost se spíše ujímala v aristokratických rodinách. Náhražka za mateřské mléko bylo samozřejmě zvířecí mléko a zde byla rozhodující doba, která uplynula od nadojení mléka k jeho spotřebě. Jeho kvalita byla ovlivněna jeho uskladněním a provedením sterilace.¹⁸⁰ Mléko se samozřejmě muselo pro nejmenší dítě ředit vodou: zde záleželo na tom, zda voda byla řádně převařena. První průmyslové privátní mlékárny se sice již objevily v sedmdesátých letech 19. století, ale ty byly pouze v okolí Prahy a Brna. Nabízely vhodným způsobem upravené kravské mléko. Až roku 1910 byl v nedalekém okolí otevřen „Ústav pro výrobu mléka“ královéhradeckým městským lékařem Leopoldem Batěkem. Ten rozšířil nezávadnou umělou stravu a svým bezplatným poradenstvím pro chudé i bohaté zachránil život tisícům kojenců.¹⁸¹ Z matričních záznamů tohoto období byl zaznamenán další z faktorů kojenecké úmrtnosti, kterým byly infekční nemoci.

¹⁷⁸ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 89.

¹⁷⁹ Novorozenec: 0–28 dní svého života.

¹⁸⁰ LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství?*, Praha 2006, s. 121.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 128–129.

Léta	Farnost Bukovka			Farnost Bělá		
	živě narození	zemřelí do 1 roku	kojenecká úmrtnost farnosti (v %)	živě narození	zemřelí do 1 roku	kojenecká úmrtnost farnosti (v %)
1861	13	5	39	102	33	32
1862	18	3	17	88	29	33
1863	20	4	20	133	24	18
1864	18	2	11	116	27	23
1865	25	2	8	118	31	26
1866	29	9	31	129	42	33
1867	11	5	46	116	45	39
1868	22	0	0	148	35	24
1869	23	4	17	92	38	41
1870	21	10	48	129	33	26
1871	25	10	40	107	24	22
1872	24	11	46	81	59	73
1873	21	5	24	128	53	41
1874	29	4	14	126	45	36
1875	22	3	14	121	50	41

Tabulka č. 24: Kojenecká úmrtnost farnost Bukovka a Bělá (1861–1875)

Tabulka č. 24 udává % počet kojenecké úmrtnosti v dané farnosti z celkově živě narozených. Ve farnosti bukovské byla nejvyšší kojenecká úmrtnost zaznamenána v roce 1870 (48%), 1867 (46%) a 1872 (46%). Ve farnosti bělské byla nejvyšší kojenecká úmrtnost zaznamenána v roce 1872, kdy činila až 73% z celkově narozené populace, poté následuje rok 1869 (41%) a 1867 (39%).

V tabulce č. 25 je provedena komparace kojenecké úmrtnosti mezi oběma farnostmi a následně mezi českými zeměmi. Kojenecká úmrtnost je vypočítána z \emptyset uvedených let a uvedený počet zemřelých kojenců je přepočítán na 100 živě narozených. Kojenecká úmrtnost dosáhla v českých zemích v letech 1860–1864 míry 26% (26 zemřelých kojenců na 100 živě narozených). V letech 1865–1874 27% (27 zemřelých kojenců na 100 živě narozených).¹⁸²

¹⁸² Ludmila Kárníková, uvádí statistické studie počítané v % (počet zemřelých na 1000 živě narozených). Já jsem její data k této podkapitole upravila v přepočtu na 100 živě narozených. KÁRNÍKOVÁ Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, tabulka č. 4. (kojenecká a dětská úmrtnost), s. 338.

Ve farnosti Bukovka bylo pro rok 1861–1864 o dva zemřelé kojence méně a ve farnosti Bělá pouze o jednoho zemřelého kojence méně než v českých zemích (v přepočtu na 100 živě narozených). V letech 1865–1869 nastal již znatelný rozdíl mezi farnostmi a českými zeměmi. Ve farnosti Bukovka zemřelo 18 kojenců (o devět méně než v českých zemích) a ve farnosti Bělá zemřelo 31 kojenců (o čtyři více než v českých zemích) na 100 živě narozených. Léta 1870–1874 znamenala pro bělskou farnost nejvyšší kojeneckou úmrtnost. V bělské farnosti pro tato léta vychází 38 zemřelých kojenců v přepočtu na 100 živě narozených. To je daleko více než jedna třetina živě narozených z Ø let 1870–1874. Tato léta v této farnosti byla ovlivněna vysokou kojeneckou úmrtností v roce 1872 infekčními nemocemi: spálou a neštovicemi. Více je o těchto nemocech pojednáno v následující podkapitole. V bukovské farnosti se také zvedla v těchto letech kojenecká úmrtnost, která byla 33 zemřelých kojenců na 100 živě narozených. České země si zachovaly kojeneckou úmrtnost jako v předešlých letech, a to 27 zemřelých kojenců na 100 živě narozených. Pozoruhodné je, že v roce 1868 v bukovské farnosti nezemřelo žádné dítě v kojeneckém věku.¹⁸³

Léta	farnost Bukovka			farnost Bělá			kojenecká úmrtnost v českých zemích v %
	živě narození	zemřelí do 1 roku	kojenecká úmrtnost farnosti v %	živě narození	zemřelí do 1 roku	kojenecká úmrtnost farnosti (v %)	
1861–1864	17	4	24	110	28	25%	26
1865–1869	22	4	18	121	38	31%	27
1870–1874	24	8	33	114	43	38%	27

Tabulka č. 25: Komparace kojenecké úmrtnosti farnost Bělá, Bukovka a české země (v %), v letech 1861–1875

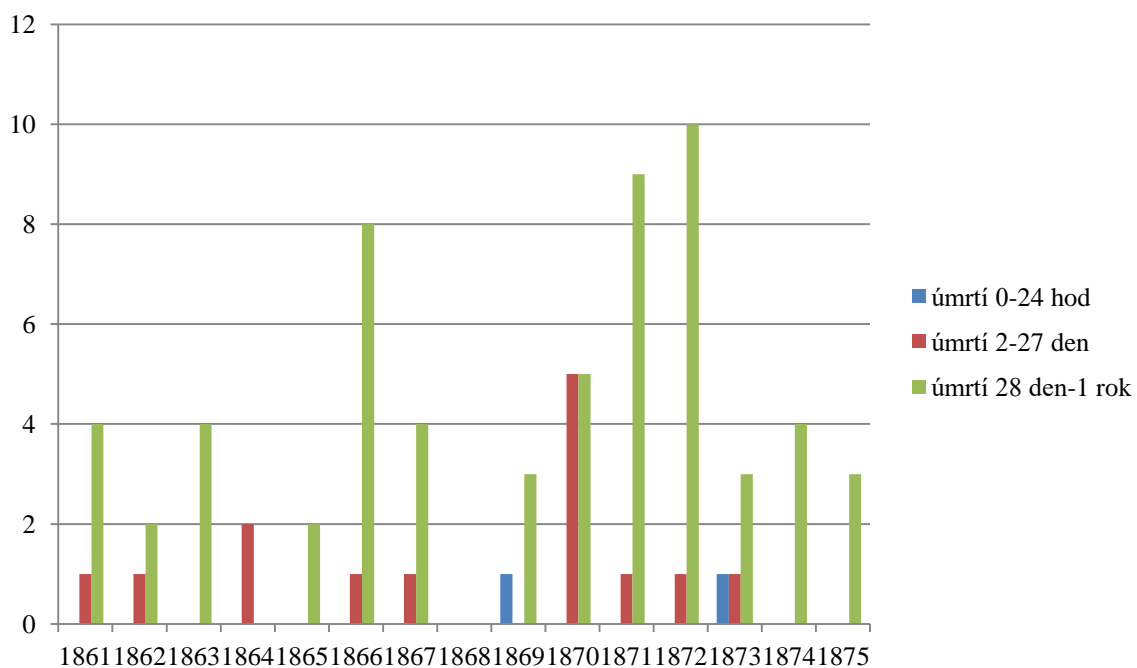
¹⁸³ Celkové a přehledné zobrazení kojenecké úmrtnosti obou farností je znázorněno v grafu č. 18 a 19.

Léta	Chlapci			děvčata			Celkem			Celkem
	2-4	5-9	10-14	2-4	5-9	10-14	2-4	5-9	10-14	
1861	1	0	0	2	0	1	3	0	1	4
1862	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
1863	4	0	1	0	0	0	4	0	1	5
1864	0	0	1	2	0	0	2	0	1	3
1865	3	1	0	0	0	0	3	1	0	4
1866	0	1	0	2	0	0	2	1	0	3
1867	0	1	0	1	0	0	1	1	0	2
1868	0	0	0	1	0	1	1	0	1	2
1869	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
1870	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
1871	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
1872	3	1	0	0	2	1	3	3	1	7
1873	1	0	0	1	1	0	2	1	0	3
1874	1	0	0	2	2	0	3	2	0	5
1875	0	0	0	2	0	0	2	0	0	2
Celkem	16	4	2	13	5	4	29	9	6	44

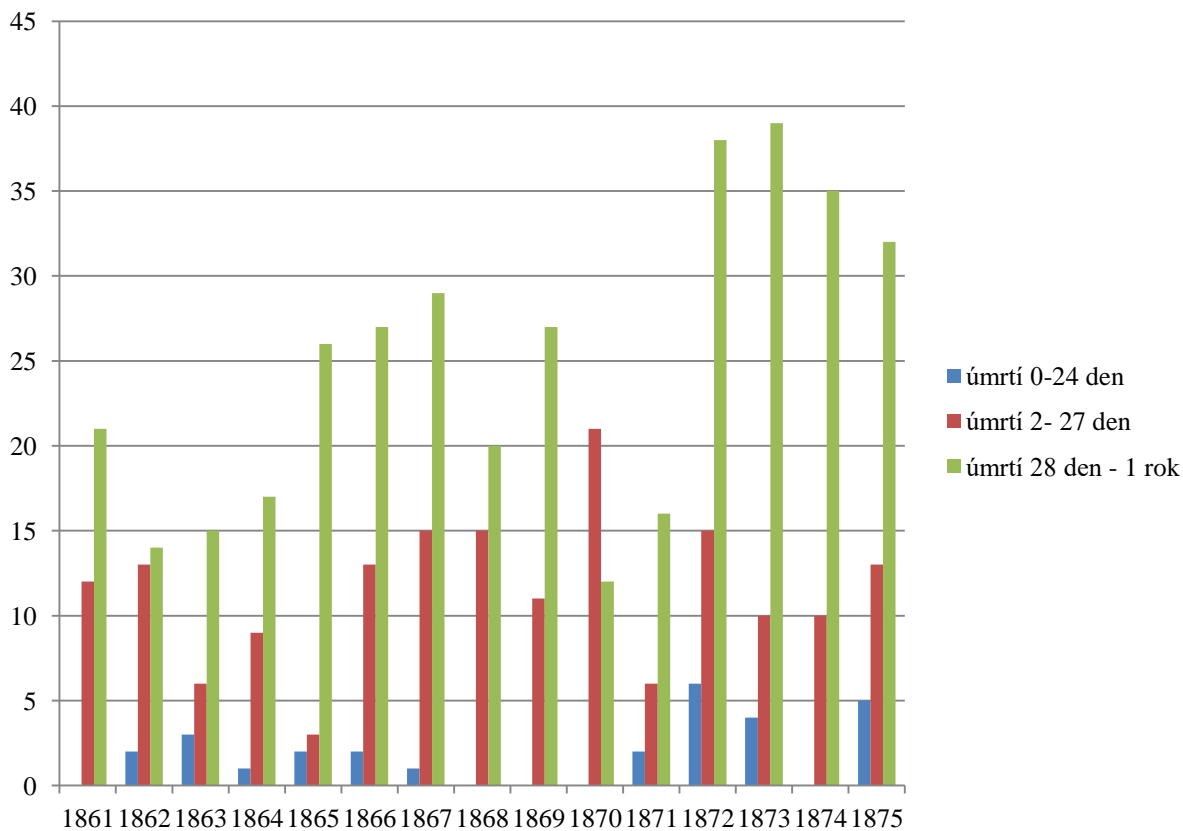
Tabulka č. 26: Dětská úmrtnost 2-14 let farnosti Bukovka (1861–1875)

Léta	Chlapci			Děvčata			Celkem			Celkem
	2-4	5-9	10-14	2-4	5-9	10-14	2-4	5-9	10-14	
1861	8	0	2	5	1	1	13	1	3	17
1862	6	7	0	3	2	0	9	9	0	18
1863	2	2	0	2	1	0	4	3	0	7
1864	1	0	0	1	1	1	2	1	1	4
1865	9	1	1	3	2	0	12	3	1	16
1866	8	4	0	4	5	0	12	9	0	21
1867	5	2	1	2	0	1	7	2	2	11
1868	2	1	0	4	0	1	6	1	1	8
1869	4	0	2	3	2	2	7	2	4	13
1870	7	2	1	3	2	0	10	4	1	15
1871	0	2	0	1	2	1	1	4	1	6
1872	3	1	0	1	1	1	4	2	1	7
1873	2	0	0	6	2	0	8	2	0	10
1874	6	2	0	1	5	3	7	7	3	17
1875	1	0	0	0	0	1	1	0	1	2
celkem	64	24	7	39	26	12	103	50	19	172

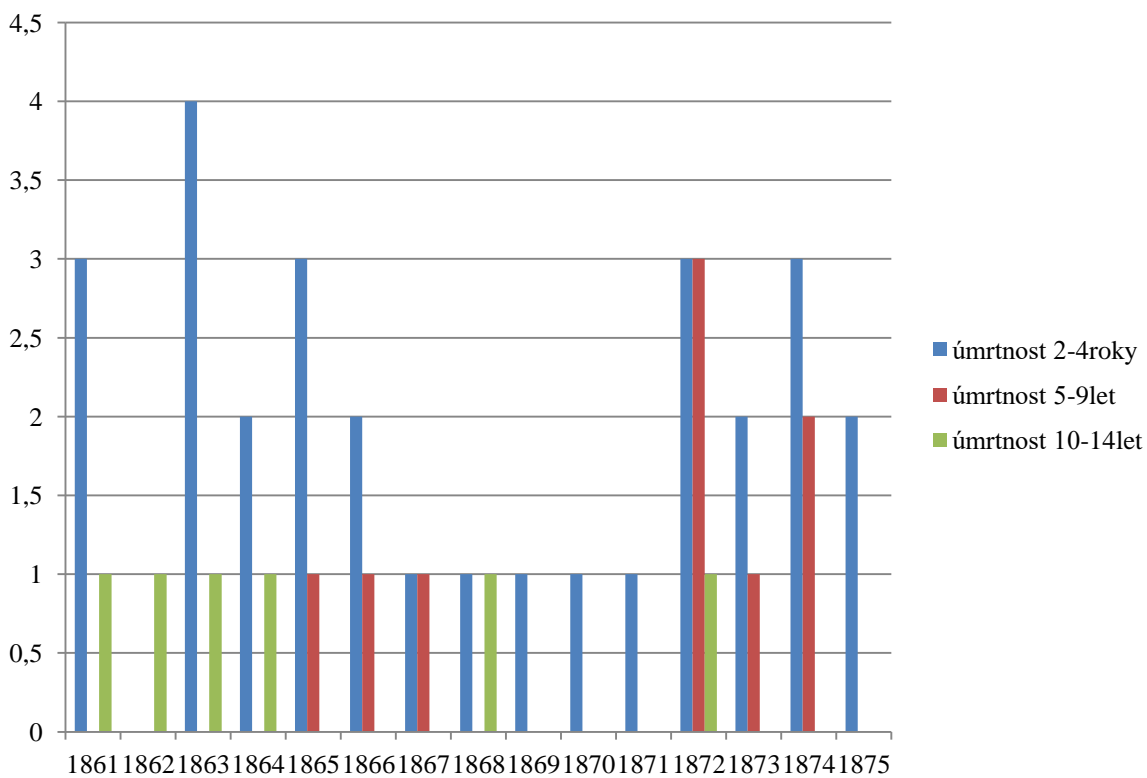
Tabulka č. 27: Dětská úmrtnost 2–14 let farnosti Bělá (1861–1875)



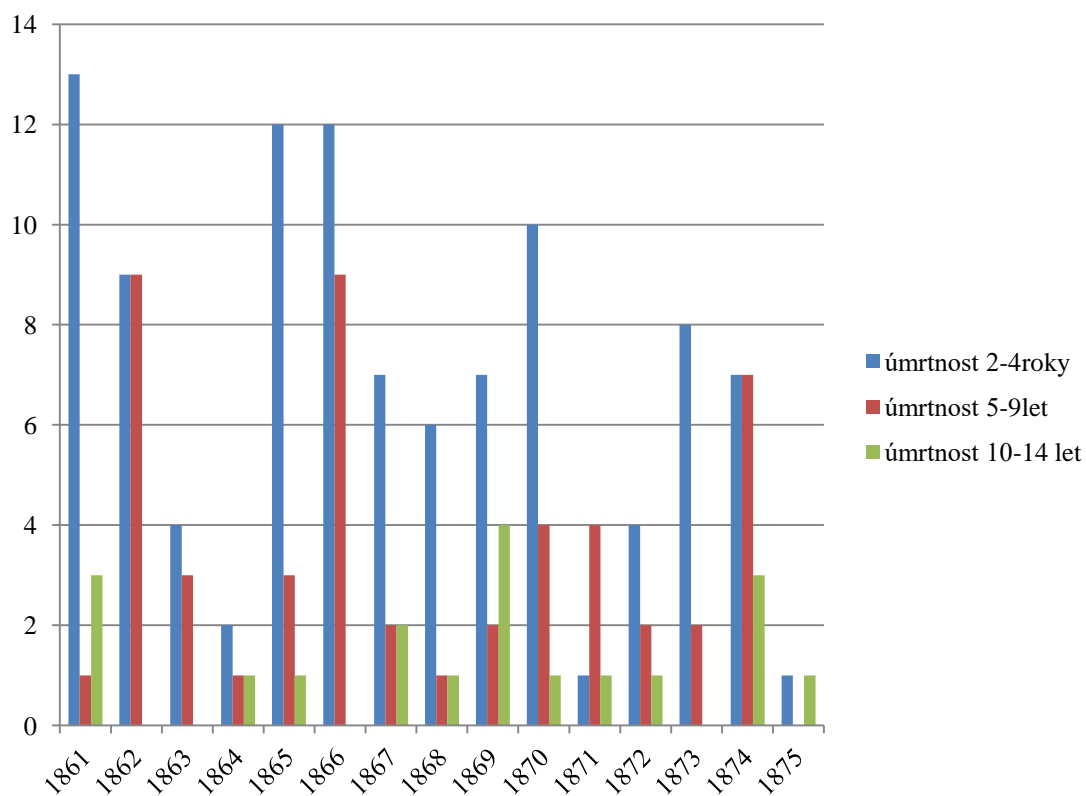
Graf č. 18: Kojenecká úmrtnost farnosti Bukovka (1861–1875)



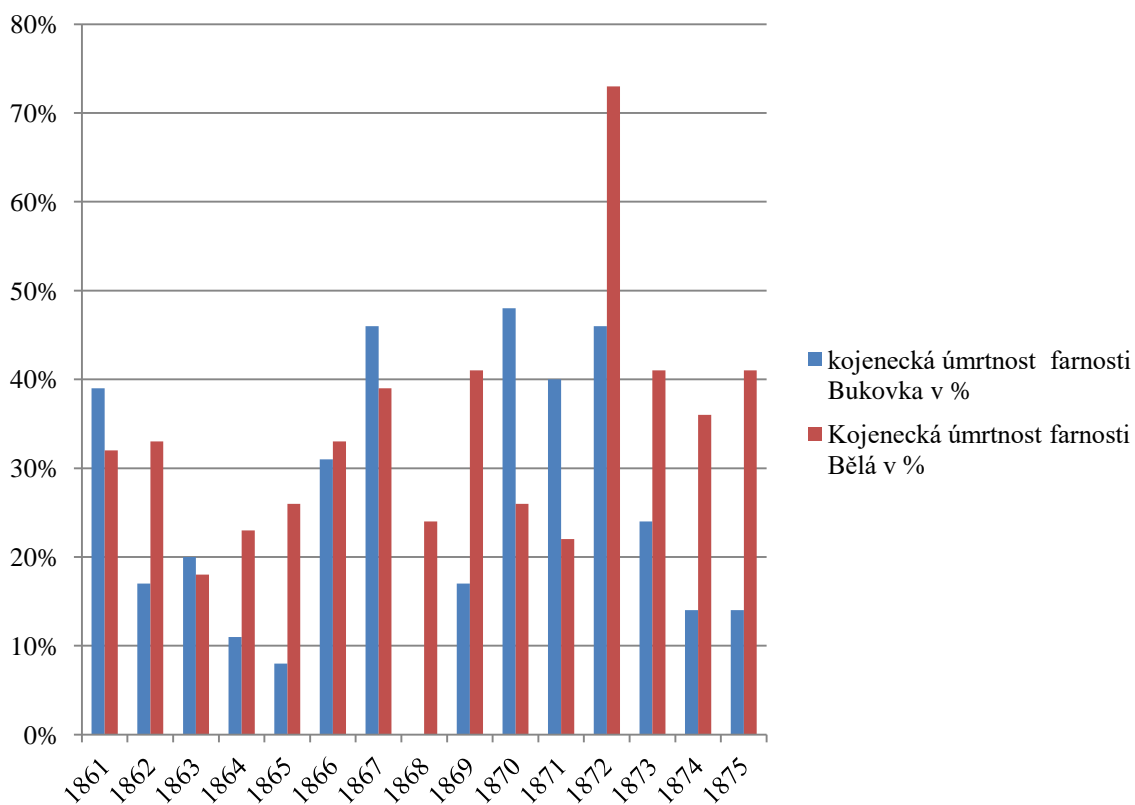
Graf č. 19: Kojenecká úmrtnost farnosti Bělá (1861–1875)



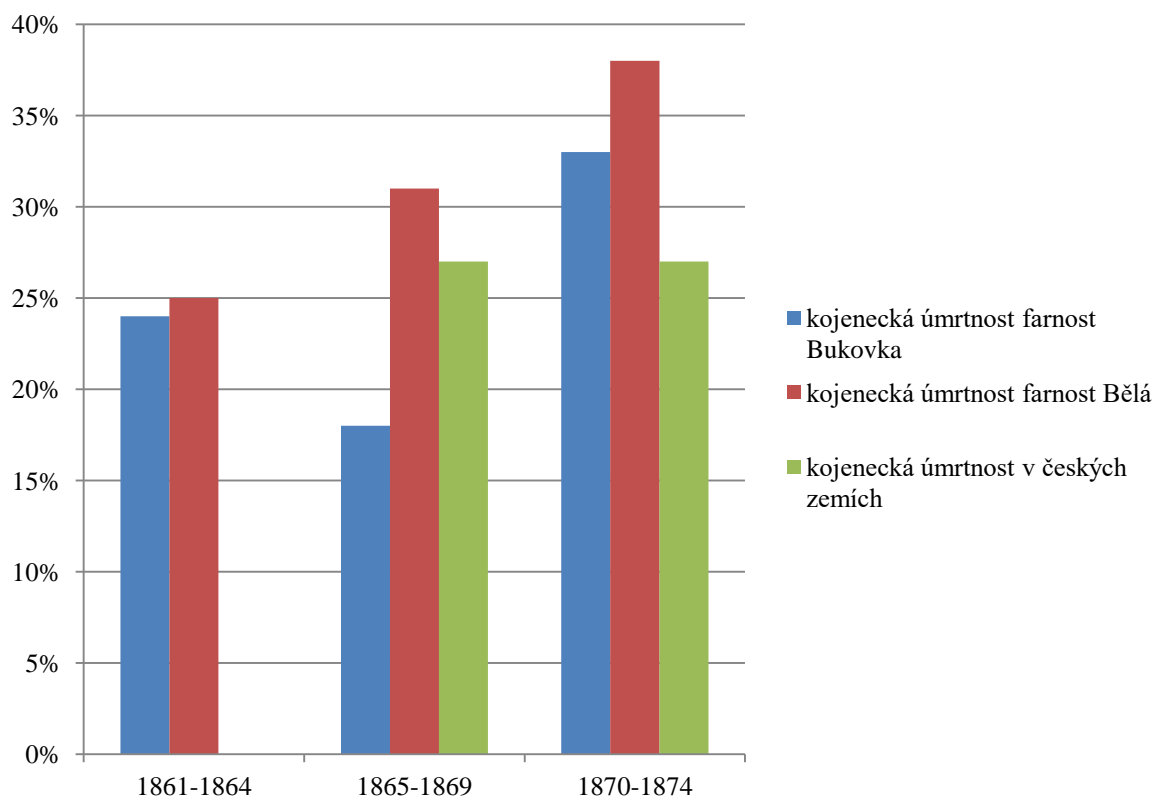
Graf č. 20: Dětská úmrtnost 2–14 let farnosti Bukovka (1861–1875)



Graf č. 21: Dětská úmrtnost 2–14 let farnosti Bělá (1861–1875)



Graf č. 22: Komparace kojenecké úmrtnosti farnost Bělá a Bukovka (1861–1875)



Graf č. 23: Komparace kojenecké úmrtnosti farnost Bělá, Bukovka a české země (1861–1875)

6.4 Příčiny úmrtí

Doslovné zápisy příčin úmrtí v matrikách ve farnosti Rohovládova Bělá jsou vesměs stejné jako zápisy ve farnosti Bukovka, pouze s tím, že zápisy u evangelického obyvatelstva jsou z jedné třetiny psány v německém jazyce. V této podkapitole jsem čerpala z lékařských slovníků, ze slovníků příčin úmrtí starých i nových chorob a z německo-českých slovníků.¹⁸⁴

Ačkoli spolu farnosti sousedily, neměly vždy stejného ohledávajícího zemřelého. U farnosti evangelické to lze pochopit, jelikož měla rozsáhlý obvod své působnosti. Proto byla k této studii pro lepší orientaci a přehlednost v příčinách úmrtí využita Bertillonova klasifikace - Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti.¹⁸⁵ Ta mi umožnila převést doslovné zápisy z matričních záznamů do určených skupin vytvořené Bertillonem.¹⁸⁶ Bertillonova klasifikace má označení skupin I-XVIII. Každá skupina obsahuje index určených nemocí, které se řadí do skupin I-XVIII.¹⁸⁷

Od roku 1851 začala platit povinnost hlásit příčiny úmrtí nejvyššímu řídicímu a kontrolnímu orgánu veřejného zdravotnictví. V osvícenských reformách se diagnostikovala skupina neštovic a cholery, ale pro ostatní příčiny nemocí a smrti se stále ponechávaly obyčejné a místní názvy nemocí a příčin smrti, které platily až do roku 1871, kdy byly nemoci rozříděny na 16 skupin.¹⁸⁸ V roce 1893 prosadil klasifikaci příčin úmrtí francouzský lékař Jacques Bertillon, jejímž cílem bylo umožnit světového srovnání veškerých nemocí pro potřeby medicíny. Pravidelné revize příčin nemocí byly prováděny každých 10 let.¹⁸⁹

Některé příčiny úmrtí měly několik různých variant pojmenování a příčinu úmrtí bylo složité zařadit do správné skupiny podle Bertillonovy klasifikace, jelikož příčiny nebyly dostatečně určeny. Například horečka, zimnice, vodnatelnost, zánět, atd. Převážná část těchto příčin byla zjevně infekčního onemocnění, ale také být nemusela. Původců příčin těchto nedostatečně označených nemocí mohla být spousta. Příkladem takových nedostatečně určených příčin je vodnatelnost a je jedno, zda byla zapsána jako prsní či břišní. Samotná vodnatelnost může vzniknout v důsledku jaterního selhání, srdečního selhání, v důsledku

¹⁸⁴ Uvedené příčiny úmrtí (některé z nich s překladem) jsou uvedeny v Příloze grafů a tabulek 9.1 (příloha č. 37 a č. 38) a jsou doslovným zápisem z matričních záznamů. Mimo doslovného zápisu příčiny úmrtí faráře Antonína Novotného. Jeho příčinu úmrtí jsem zařadila v příloze č. 37 do ochrnutí plic. Doslovný zápis jeho příčiny úmrtí je uveden v této podkapitole.

¹⁸⁵ Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti (*Bertillonova klasifikace, revise 1929*), Praha 1934.

¹⁸⁶ Nejdříve jsem přepsala všechny příčiny úmrtí z MZ, některé z nich přeložila z cizího jazyka do českého a následně zjišťovala u každé nemoci její symptomy a poté jsem nemoc převedla do Bertillonovy klasifikace.

¹⁸⁷ Viz tabulka č. 28 a č. 29.

¹⁸⁸ SVOBODNÝ Petr, HLAVÁČKOVÁ Ludmila, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, s. 120.

¹⁸⁹ Od roku 1948 převzala dohled nad správou Mezinárodní klasifikací příčin nemocí Světová zdravotnická organizace. Tamtéž, s. 120.

tuberkulózy atd. Po konzultaci s lékařem MUDr. Václavem Brandýským jsem některé z těchto příčin zařadila do určené skupiny nemocí Bertillonovy klasifikace nebo do skupiny neurčených příčin úmrtí, která tvoří podskupinu nerozlišených nebo nedostatečně určených příčin úmrtí.

Jsem názoru, že příčiny úmrtí v matričních záznamech ve většině případů nebyly stanoveny správně, tudíž neodpovídaly skutečné příčině úmrtí. Převážná část zemřelých starších 60 let měla stanovenou příčinu smrti *sešlost věkem*, případně *na věk*. Několik následujících prepisů z matričních zápisů bělské farnosti, které očividně, dle mého názoru, neodpovídaly skutečné příčině smrti, uvádím níže. MZ 1862: „*Voleč 11 srpna † Václav nemanželský syn Anny Svobodové dcery Matěje Svobody baráčníka z Volče č. d. 26, stáří 1 den, dle úmrtního lístku od 11. srpna 1862 na mrtvici.*”¹⁹⁰

MZ 1863: „*Ves Bělá 27. května † Anna manželská dcera Anna Chvojky obyvatele v Bělé č. d. 12, stáří 2 roky, dle úmrtního listu od 28. května 1863 na mrtvici.*”¹⁹¹

MZ 1875: „*Kasalice Horní 27. ledna † Rohlíková Anna narozena v Lipolticích, manželka Jan Rohlíka domkáře a obuvníka v Kasalících č. 32., stáří 33 let, dle lístku na ohledání mrtvolý č. 14 příčina smrti sešlost věkem.*”¹⁹²

Rohovládova Bělá i Bukovka mají největší zastoupení v příčinách úmrtí zařazených dle Bertillonovy klasifikace ve skupině **VI. Nemoci nervové soustavy a čidel**, a to z celkového počtu zemřelých své farnosti. Rohovládova Bělá má 39,4 % a Bukovka má 35 %. Do této skupiny byly převedeny následující příčiny úmrtí: *psotník, křeče a padoucí nemoc.*¹⁹³

Na druhém místě v příčinách úmrtí se opět farnosti shodují ve stejné Bertillonově skupině. Skupina **I. Nemoci nakažlivé a cizopasně**. Rohovládova Bělá 30,7 % z celku a Bukovka 30,9 % z celku. Převedené příčiny úmrtí do skupin z Bertillonovy klasifikace: *cholera-brechruhr, chrlení (plivání) krve* (jeden za symptomů TBC), *lungensucht (prsni TBC) neštovice*, záznamy z MZ pro nemoc tyfus (disenterie, *ouplavice, úplavice, Ruhr, horká nemoc, Nervenfieber, tyfus*), *hlavnička, osejпка-osýпка* (spalničky), pro nemoc TBC byly použity tyto názvy (*Aussehrung, souchotě, souchotiny plicní, srophulose, úbytě, tuberkule*),

¹⁹⁰ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949(2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1862*, sign. 187, inv. č. 4899.

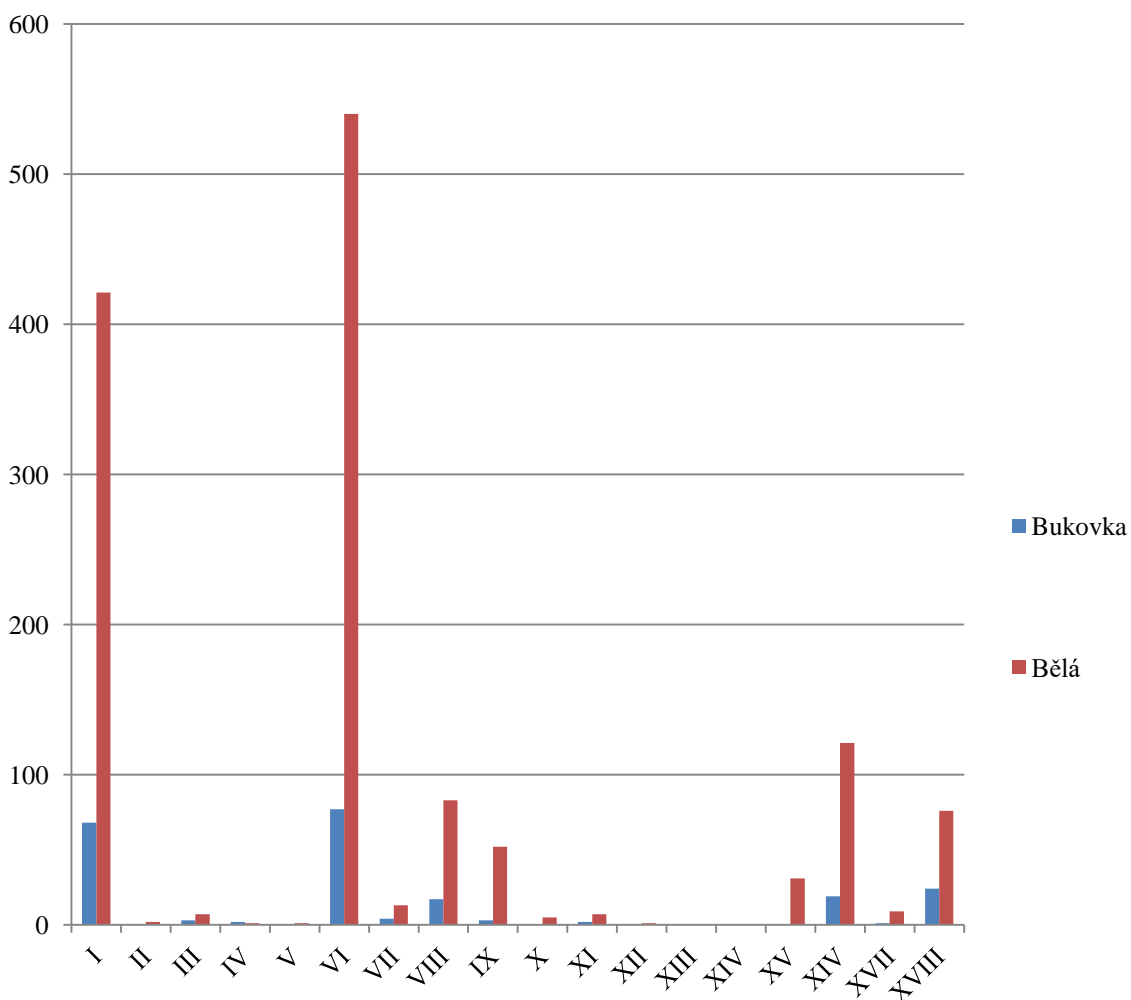
¹⁹¹ Tamtéž, *druhopis matriky NOZ pro rok 1863*, sign. 187, inv. č. 4900.

¹⁹² Tamtéž, *druhopis matriky NOZ pro rok 1864*, sign. 187, inv. č. 4914.

¹⁹³ Někdy je také v matričních záznamech uváděna jako paducina, jedná se epilepsii. KÁBRT Jan, VALACH Vladislav, *Stručný lékařský slovník*, Praha 1979, s. 229.

spála, šarlat, tussis convulsiva (zádušný-černý kašel), zápal mozku (symptom infekčního onemocnění), záškrť.

Na třetím místě ve farnosti Rohovládova Bělá je v zastoupení Bertillonovy klasifikace skupina **XVI. Stařecká sešlost** v počtu 8,8 %. Stařecká sešlost byla v obou farnostech pojmenována nejčastějším výrazem *sešlost věkem (na věk)* a *marasmus*. Farnost Bukovka má na třetím místě skupinu **XVIII. Neurčené příčiny nemocí** v počtu 10,9 %. Do této skupiny u obou farností jsem zařadila příčiny úmrtí jako *horečka, přirozená smrt, příčina neznámá, vnitřní zápal, vodnatelnost, zánět, zánět nohy a zimnice*. Farnost Bukovka má relativně vyrovnaný % počet s další skupinou ve své farnosti **XVI. Stařecké sešlosti s počtem 8,6 %**. V Rohovládově Bělé bylo zařazeno do skupiny **XVIII. Neurčených příčin nemocí 5,5 %** z celkového počtu zemřelých.



Graf č. 24: Komparace příčin úmrtí podle Bertillonovy klasifikace (skupina I-XVIII) farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

Významným počinem bylo zavádějící se očkování proti neštovicím pod dozorem státní správy v roce 1800.¹⁹⁴ V roce 1872–73 propukla v českých zemích epidemie neštovic, která je patrná i ve zdejší statistické práci na podkladě matričních knih zemřelých. Ve farnosti Bělá jsem zaznamenala 44 případů úmrtí na neštovice a ve farnosti Bukovka zemřelo 11 osob na toto onemocnění. Oběti si nemoc vyhledávala mezi neočkovanými a mezi lidmi, u kterých uplynula dlouhá doba od vakcinace neštovic.

Dalším infekčním onemocněním byl záškrť. V bělské farnosti na tuto nemoc zemřelo 24 dětí do 15 let a jeden chlapec ve věku 16 let (1870 Vlčí Habřina). Ve farnosti Bukovka zemřely na záškrť čtyři děti. Největším a neřešitelným problémem byla v obou farnostech a vlastně v celém 19. století tuberkulóza.¹⁹⁵ V matričních záznamech zemřelých v Bělé byla TBC zapisována pod názvem úbytě († 34 lidí), souchotě († 157 lidí), tuberkule († 26 lidí). Obdobné zápisy TBC byly v matrikách zemřelých ve farnosti bukovské: úbytě († dva lidé), prsní TBC († dva lidé), tuberkulóza († 19 lidí) a souchotiny plicní († sedm lidí). Úbytěmi (vysychání míchy) často trpěly děti, které pily mléko od krav krmných plesnivými otrubami nebo plesnivým obilí.¹⁹⁶ Tuberkulóza mohla postihovat jakýkoli orgán, nejčastěji bývala forma plicní TBC. Zdrojem nákazy byl vždy nemocný člověk. Dnes forma léčby spočívá v karanténě s podáváním antibiotik.¹⁹⁷

Již jsem se zmiňovala v podkapitole 2.1 Prameny, že evangelický farář prováděl zápisy kromě českého jazyka i v německém jazyce. Většina příčin úmrtí byla bez problémů přeložena do českého jazyka. Některé příčiny úmrtí byly pikantně zapsané nebo byla provedena záměna písmen za jiná, případně se jednalo o složeniny slov, které slovník neznal. Př: „† 9. červenec 1862, Václav Sirůček manželský syn Jana Sirůčka, ve Višeňovicích č. 28, 22 roků stár, způsob smrti Kränst.“¹⁹⁸ Následně uvádím další matriční zápis příčin úmrtí: „zufälligerweise in dem Mühlbach ertrunken“ (více o této příčině úmrtí níže v porovnání Bertillonově skupině č. XVII.).

Porovnání obou farností v **Bertillonově skupině č. XVII.** Smrti násilné a úrazové jsou zajímavé z hlediska samotných zápisů v příčinách úmrtí, ale i vysvětlením některých tragických událostí. Ve farnosti Bělá byly v patnáctiletém období zaznamenány čtyři násilné

¹⁹⁴ SVOBODNÝ Petr, HLAVÁČKOVÁ Ludmila, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004 s. 92.

¹⁹⁵ Největší smrtelné zásahy TBC byly v prvních deseti letech samostatnosti Československé republiky. S důkladnou osvětou hygieny a zaváděním očkování dosáhla Masarykova liga proti tuberkulóze v roce 1937 úspěchu s poklesem úmrtnosti o 50%. Tamtéž, s. 159.

¹⁹⁶ JONÁŠ Josef, KUCHAR Jiří, *Svět přírodních antibiotik (tajně zbraně rostlin)*, Praha 2014, s. 72.

¹⁹⁷ Nakažení od skotu bylo zaznamenáno naposledy v roce 1968.

Příznaky nemoci. Dostupné z: <http://priznaky.online-clanky.cz/tuberkuloza-tbc-priznaky/>, cit. 13. března 2016.

¹⁹⁸ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MZ 1831–1886*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

smrti a čtyři úrazy s následkem smrti. Ve farnosti Bukovka byla zaznamenána jedna násilná smrt a jeden úraz s následkem smrti.

Farnost Bělá: „*Obec Soprč 1861 27. června, † Marie dcera Jana Novotného, obyvatele v Soprči č. d. 32, stáří 3 roky a 6 měsíců, příčina smrti - vyražením dechu.*”¹⁹⁹

„*Obec Višeňovice, 28. října 1871 † Anna po Václavu Divišovi podruhu v Višňovicích, rodem Prokůpek z Višňovic, stáří 39 let, zemřela na spáleninu a zánět.*”²⁰⁰

Zde uvádím dva zápisy z katolické MZ. Oba byly zapsány pod sebou. „*Obec Voleč 25. ledna 1869, † Václav Černý, podruh Voleč č. d. 58, 35 let, příčina smrti - na ochrnutí mozku následkem zastřelení. Obec Voleč. 25. ledna 1869, † Matěj m. syn Josefa Šlechty domkáře ve Volči 55, 34 let, příčina smrti - na ochrnutí mozku následkem zastřelení.*”²⁰¹ Oba muži zemřeli ve stejný den a shodovala se stejná tragická příčina úmrtí. Proto jsem se celou záležitostí pokusila objasnit a našla jsem vysvětlení. Tragické neštěstí, které se přihodilo těmto dvěma mužům z obce Voleč, je zapsanou vzpomínkou rodáka Josefa Viška z Volče č. d. 29, který se narodil v roce 1863.²⁰² „*Očkaři měli po rajonu až 50 ok. Do rána bývali v hospodě a pak šli pro úlovek. V zimě roku 1869 se na takovou pochůzku vypravili Matěj Šlechta a Jan Černý.*”²⁰³ *Marně na ně kamarádi čekali. Až Jan a František, bratři Horynové, je při obchůzce našli oba mrtvé. Šlechta byl střelený do prsou a Černý měl zezadu prostřelenou hlavu. Přijela komise a pátrala podle stop. Stalo se to v Hulánce, poblíž velkého dubu. Za ním byli trnkové keře, kam chodili líknout na zajíce. Za dubem bylo vidět ze stop, jak tam někdo dlouho přešlapoval a několikrát nakročil do stran. Ještě týž večer se asi 15 pytláků vypravilo po stopách, které je přivedly až k chýštské fořtovně u cesty k Chudeřicům. Tam hajný přecházel po místnosti s dítětem v náruči a kolem něj chodila žena. Oni čekali, ale když muž dítě neodkládal, odešli. Hned druhý den dal hrabě Kinský hajného odvést pryč. Byl soud, ale nikdo nic nedokázal. Svědčily jen stopy, a tak vyšetřování zůstalo bez výsledku.*”²⁰⁴

V obci Vyšehněvice jsem v MZ zaznamenala zápis o zavražděném dítěti.²⁰⁵

¹⁹⁹ SOKa Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1861*, sign. 187, inv. č. 4898.

²⁰⁰ Tamtéž, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1871*, sign. 187, inv. č. 4908.

²⁰¹ Tamtéž, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1869*, sign. 187, inv. č. 4906.

²⁰² Jana Kratochvílová, *Voleč 1398–1998*, 1998, s. 81.

²⁰³ Neshoduje se křestní jméno Jana Černého se zápisem v MZ, kde je uveden jako Václav Černý.

²⁰⁴ KRATOCHVÍLOVÁ Jana, *Voleč 1398–1998*, Pardubice 1998, s. 82.

²⁰⁵ Více o tomto případu bylo již napsáno v kapitole mrtvorozenost a nepokřtěné děti č. 4.3.

V roce 1875 se v bělské farnosti staly následující dva smrtelné úrazy a jedna násilná smrt.

„*Obec Soprč 15. července 1875 † Konečný Magdalena, dcera Františka Konečného výměníka v Soprči č. 12, věku 1 rok, 4 měsíce a 12 dní, způsob smrti utopením.*”²⁰⁶

„*Obec Habřina Vlčí, 24. června 1875, † Žáček Josef, syn Josefa Žáčka, rolníka v Habřině Vlčí č. 32, věku 1 rok, 6 měsíců a 15 dní, způsob smrti - zabit truhlou naň spadlou.*”²⁰⁷

„*Obec Bělá 10. srpna 1875 zabit, † Beneš Josef, vůbec dle otce Jana Kudrny, jenž si matku později vzal, ale to dítě legitimovati nedal. Kudrna nazvaný tulák narozen v Bělé č. 42, syn Kateřiny Benešové podruhně z Bělé č. 42, věku 41 let 11 měsíců a 14 dní, dle lístku na ohledání mrtvoly č. 75 ochrnutí mozku násilnou smrtí.*”²⁰⁸ O této smrti jsem se snažila najít nějaký záznam v Pamětní knize Rohovládova Bělá, bohužel bez úspěchu.

Záznam z MZ bukovské farnosti: „† 23. září 1863, František Vodička manželský syn Jan Vodičky rolníka z Přelovic č. 5, stár 3 roky., způsob smrti - *zufälligerweise in dem Mühlbach ertrunken.*”²⁰⁹ Úmrtí chlapce Františka Vodičky jsem přeložila do českého jazyka jako - náhodným se utopením v mlýnském potoce.²¹⁰

Posledním tragickým záznamem v MZ bukovské farnosti byla následující vražda. „22. dubna 1872 pochoval Josef Dobiáš, ref. farář v Bukovce na Bukovském hřbitovu 24. dubna 1872, † Václav Jánský, krejčí z Lipoltic č. (chybí) c. k. okr. hejtmanství v Pardubicích, bytem v Bělé č. 14, narozený v Lipolticích č. (chybí), věku 47 roků, nar. 1. dubna 1825. Dle úmrtního listu Dra. Tesánka z Přelouče a Dra. Kota z Přelouče, jehož Ježek c. k. adjunkt co vyšetřovací soudce byl, viděl dd. 23. dubna 1872, zemřel otřesením mozku následkem ubití.”²¹¹ V Pamětní knize Rohovládova Bělá je následující záznam o této vraždě. „V r. 1872 zavražděn byl zdejší krejčí Jánský, tchán ještě žijící staré Jánské a sice Štěpánkem a mladým

²⁰⁶ SOKA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1875*, sign. 187, inv. č. 4914.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MZ 1831–1886*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

²¹⁰ Mlýnský potok pramení západně za vsí Přelovice a domnívám se, že se vléval do Sopřečského kanálu, který napájel společně s Opatovickým kanálem ("Haldou") mlýn ve Břehách (na Výrově). V minulém století byl upraven a změněn tok potoka akvaduktem přes Sopřečský kanál.

²¹¹ SOA Zámorsk, *Sbírka matrik Východočeského kraje, fara Českobratrské církve evangelické Bukovka, MZ 1831–1886*, dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 12. března 2016.

Konvalinou. Štěpánek si dal Jánskému látku, aby ušil šaty. Když se sešli v hospodě, tvrdil Jánský, že je látky málo a že se na vestu nedostane. Za toho vznikla hádka, k níž se přidružil i Konvalina, která při cestě domů po předchozím opití vyvrcholila ve rvačku. Jánský byl na hrázce rybníčku udeřen do hlavy tyčkou od plotu tak nešťastně, že hřeb tyčky mu probodl lebku a po tomto úderu skončil. Štěpánek byl porotou odsouzen na 6 roků do vězení a Konvalina na 2 roky.²¹²

V Pamětní knize Rohovládova Bělá jsem našla velmi zajímavý záznam, kdy Prusáci dorazili do Bělé a začali rekvírovat krávy, koně. Největší jejich shánka byla hlavně po jídle. „Po důkladném jídle je také žízeň, proto hospoda byla plná. V hospodě č. 28 jim asi nestačilo, co hostinský Hyhlík přinášel a proto se do sklepa dobývali sami. Hyhlík se však postavil na odpor, a to mu bylo osudné. Byl od Prusů, tak potlučen, že z toho zemřel. Sami vojáci jej odnesli na hřbitov a pochovali. Také starý Novák z č. 22 dostal pardus, že si dlouho poležel.²¹³ Vůdcovství této části měl vůdce Haustein.“²¹⁴ Celý zápis o příchodu Prusáků a jejich následnému usazení je z 5. července 1866. V MZ je smrt Hyhlíka zapsána následovně: „19. srpna v 1 hod odpoledne zemřel, 22. pohřben, č. d. 27, Leopold Hyhlík, rolník z Bělé č. 27, (zaopatřen a pohřben, Ant. Novotný), stáří 54 let, dle úmrtního listu od 20. srpna 1866 na ouplavici.“²¹⁵ V MZ neodpovídá datum smrti ani příčina, která je uvedena v Pamětní knize Rohovládova Bělá. Je možné, že farář zapsal nepravdivý zápis ze strachu před pruským vojskem. V Pamětní knize je záznam, který vypovídá o velké obavě místních lidí a zdejšího faráře z příchodu pruského vojska. „Před příchodem vojska se spousta lidí ukryla v lese, včetně s farářem Novotným, který schoval cenné věci z kostela a kostel uzamkl. Jenže vojáci mu vzkázali, aby se vrátil, že se nemá čeho obávat, že chtějí, aby sloužil mši. Polní mše byly slouženy na návsi, kde byl postaven polní oltář.“²¹⁶ Kde je pravda a jak to bylo se „starým“ Hyhlíkem, se asi již nikdo nedozví.

Zde uvádím několik informací o nemocích a jejich příčinách z farnosti Bělá.

Od roku 1865 se začal v zápisech MZ objevovat záškrť, který vyvrcholil v roce 1873. Na podzim v roce 1866 se vyskytla epidemie cholery, na tuto nemoc zemřelo během dvou

²¹² SOkA Pardubice, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl, inv. č. 2, kn. 2, s. 421–422.

²¹³ Pardus - kázeň, trest, výprask. Vokabulář webový. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>, cit. 4. dubna 2016.

²¹⁴ SOkA Pardubice, fond Archiv obce Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl, inv. č. 2, kn. 2, s. 400.

²¹⁵ Tamtéž, Sběrka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011), Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, druhopis matriky NOZ pro rok 1866, sign. 187, inv. č. 4903.

²¹⁶ Tamtéž, fond AO Rohovládova Bělá, Pamětní kniha Rohovládova Bělá, II. díl, inv. č. 2, kn. 2, s. 399.

měsíců celkem 55 lidí. Z obce Bukovka † pět lidí, z Habřiny Vlčí † dva lidé, ze Sopřeče † 37 lidí, z obce Voleč † jeden člověk a ze Žáravic † 10 lidí. V Pamětní knize obce Rohovládova Bělá je uvedeno, že po dočasném usazení pruského vojska, které na pár měsíců přišlo do této obce, se vyskytla cholera. V této obci a v tomto roce není v MZ uveden jediný člověk, který by zemřel na cholera. Jistě tímto zápisem z Pamětní knihy Rohovládkové Bělé. byl míněn celkový obvod farnosti, jelikož v okolních vesnicích Bělé se cholera vyskytla. Nejvíce případů úmrtí na cholera čítaly obec Sopřeč a Žáravice, tyto obce nesousedí s Bělou. Zjistila jsem, že ve farnosti Vápno se v tomto období vyskytla velká epidemie cholery. Vápno sousedí se Žáravicemi a Sopřečí. Též z kroniky Žáravice se dozvídáme, že na hranici katastrálního území Žáravice a Sopřeč směrem k farnosti Vápno sídlilo pár dní saské vojsko a údajně zde byl pohřben jeden raněný voják. Otázkou je, zda podlehl svým zraněním z bitvy, nebo zemřel na cholera.²¹⁷ Asi nejvěrohodnějším vysvětlením je, že přes usazený tábor vojska vedla cesta (dnes již nepatrná) do katolického kostela ve Vápně. Ze zápisu v žáravické kronice se dozvídáme, že někteří lidé ze Sopřeče a Žáravic navštěvovali nedělní mše ve vápenském kostele, který jim byl blíže než jejich spádový kostel v Rohovládově Bělé. Tudíž se takto epidemie zřejmě zanesla do Žáravic a Sopřeče.

V roce 1872 vzrostla úmrtnost. V záznamech příčin úmrtí je poprvé ve sledovaném období zaznamenána nemoc neštovice. Celkem na tuto nemoc v roce 1872 zemřelo 25 lidí, z toho 14 dětí (0–14 let) a dospělých obyvatel 11 (15–59 let). V roce 1873 se nadále vyskytovala nemoc neštovice a udržela si stejný počet úmrtnosti u dětí jako v předchozím roce. Na toto onemocnění zemřely celkem tři dospělé osoby ve věku 15–59 let.

Dále v roce 1873 se v matričních záznamech zemřelých začala prvně vyskytovat za celé sledované období nemoc spála, zemřely na ni tři děti ve věku 0–14 let.

²¹⁷ Kronika obce Žáravice, kronikář Vondruška Bohumil (kronika není foliovaná), sepsaná v roce 1986, kdy kronikáři bylo 65 let, originál je uložen v SOkA v Pardubicích. Já jsem vycházela z osobního vlastnictví kopie kroniky. „Navazuji tak v tomto směru na již započaté dílo mého předchůdce I. kronikáře Žáravice p. Vladimíra Panchárka č. 4, který vlastně dal tomu r. 1933 základ. Podklady z historie obce jsem čerpal z různých starých písemností, které jsem si vypůjčil a nebo něco opsal z některých zapůjčených knih. Hodně všeobecných historických poznatků o životě venkovského lidu v min. a zač. našeho století jsem získal z vyprávění svého otce, pak mého strýce atd.“

„O dalším místě, o kterém i starší Žáraváci možná neví, je hrob padlého saského vojína z války rakousko-pruské z r. 1866. Ten se nalézá v lese na Sušínách, na hranici býv. našeho a Vostřelového lesa. Přesné místo mi ukázal dědeček Kalouskův ze Sopřeče, který jedné podzimní neděle, když kráčet do kostela do Vápná setkal se mnou a mým otcem na Sušínách. A vyprávěl toto: „Když po prohrané bitvě u Hradce Králové ustupovala rakouská armáda od Nechanic na Moravu a k Vídni, táhli s ní také její spojenci Sasové. A tento zmíněný saský voják byl v bitvě raněn a když za ústupu měli oddech, aby koně napojili v Sušinském rybníce, tak jim tento raněný zde zemřel a byl pochován v místech, jak jsem svrchu uvedl. Dědečkovi Kalouskovi bylo tehdy 7-8 roků. Věrohodnost této okolnosti dokládají i nalezené saské mince a podkovy, na které přišly pracovnice při jednocení řepy na bývalých polích Králových a Vondruškových "pod Sušiny.“

„1874 5. února 1874 zemřel a 9. února pohřben, Bělá č. 1, Důstojný pán Novotný Antonín, rodilý z Korouhve u Poličky, farář z Bělé, katolického vyznání, mužského pohlaví, 67 let, příčina úmrtí - ochrnutí plic následkem vodnatelnosti srdečního měchýře.“²¹⁸ Je těžké spekulovat, na jakou nemoc vůbec zemřel, zda ochrnutí plic způsobila tuberkulóza, případně vodnatelnost nebo srdeční choroba. V tabulce příčin úmrtí jsem se rozhodla tuto nespecifikovatelnou nemoc zařadit k ochrnutí plic a podle Bertillonovy klasifikace jsem nemoc zařadila do skupiny VII. Nemoci ústrojí dýchacího č. 114 (*jiné nemoci ústrojí dýchacího, vyjma tuberkulosity*). V MZ bělské farnosti z roku 1874 jsem se setkala pouze s jedním záznamem nemoci tussis convulsiva.²¹⁹

Z dalších nově zapisovaných příčin úmrtí byla nemoc šarlát. Zcela jistě se jednalo o spálu, tedy infekční onemocnění. Slovo šarlach v překladu ze slovenského do českého jazyka je spála. Proto se tedy domnívám, že název slova šarlát je spála. Zcela jistě měla více pojmenování, stejně jako TBC (úbyť, souchotě) a další onemocnění uváděné v MZ. Podle záznamu onemocnění šarlachem zemřelo v roce 1874–1875 sedm dětí v rozmezí věku 1–8 let. V okolních vesnicích obvodu farnosti Bělá se v tom samém roce spála vyskytovala, nejvíce na tuto nemoc umíraly děti do tří let věku. Též se domnívám, že je možné, že v období zápisu do MZ - šarlátu zastupoval zdejšího „místního“ lékaře (ohledávající zemřelých) jiný lékař. Příčina úmrtí šarlát je totiž zapisována pouze v měsíci únor a duben roku 1874, a to ve dvou spolu sousedících vesnicích (Sopřeč a Žárovice). Zdroj uvádí, že nejvíce toto infekční onemocnění postihuje věkovou skupinu 4–12 let, ale může postihnout i mladší děti a batolata. Jejimi charakteristickými rysy jsou: typická kožní vyrážka, horečka, bolest v krku - angína. Vyskytovala se nejvíce na jaře a na podzim a nesla s sebou těžký průběh a závažné komplikace.²²⁰ Po objevení Penicilinu Alexanderem Flemingem v roce 1928 jsou komplikace spály výjimečné. To platí pro většinu infekčních onemocnění, které se vyskytovaly před objevením penicilinu.

Po celou dobu přepisů v matričních záznamech úmrtí jsem se setkávala často s „vymíráním“ více členů rodiny, které probíhalo několik dní po sobě. Jindy zase několik týdnů, ale vše se odehrávalo v relativně krátkém čase od prvního pochovaného člena v rodině. Uvádím zde příklady z MZ bělské farnosti. „1861 16. prosince. Dolní Kasalice č. d. 7: † František Kmoníček, 1 rok a dva měsíce příčina úmrtí psotník. 1861 18. prosince.

²¹⁸ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopyis matriky NOZ pro rok 1874*, sign. 187, inv. č. 4911.

²¹⁹ Tussis convulsiva v překladu do češtiny je dáivý kašel neboli černý kašel. KÁBRT Jan, VALACH Vladislav, *Stručný lékařský slovník*, Praha 1979, s. 341.

²²⁰ Šarlach, MUDr. Monika Antošová. Dostupné z <http://www.choredieta.sk>, cit. 13. března 2016.

Dolní Kasalice č. d. 7 † Josef Kmoníček, 4 roky, příčina úmrtí zápal.”²²¹ Jednalo se o sourozence.

„1861 31. května. Višeňovice č. d. 3, † Kateřina Bartoňová, 6 měsíců, příčina úmrtí psotník. 1861 4. června Višeňovice č. d. 3 † Josef Bartoň, 3 roky, příčina úmrtí psotník.”²²² Opět se jednalo o sourozence.

„1861 30. května Habřina Vlčí č. d. 6. † Kateřina manželka Vincence Kalouska 32 let, zemřela při porodu. 1861 10. června. Habřina Vlčí č. d. 6 † František m. syn Vincence Kalouska, 12 dní na psotník. 1861 13. července Habřina Vlčí č. d. 6, † Barbora m. dcera Vincence Kalouska, 15 dní, příčina úmrtí na psotník.”²²³ Jednalo se o matku a její dvě děti (dvojčata).

„1862 4. dubna Habřinka č. d. 23. † Majdalena Hronová, 5 roků, příčina úmrtí psotník. 1862 25. září Habřinka č. d. 23 † Majdalena Hronová, 5 dní, příčina úmrtí slabostí přirozenou. 1862 23. listopadu. Habřinka č. d. 23 † Barbora Hronová, 38 let, příčina úmrtí vodnatelnost.”²²⁴ Jednalo se o matku a její dvě děti.

Takových záznamů z MZ bylo běžně v každém roce několik. Ponejvíce umíraly ženy a jejich malé děti. Na podzim v roce 1866 po vypuknutí cholery byla úmrtnost rodinných příslušníků více než děsivá. Domnívám se, že v tomto roce nebyla kolikrát určena správná příčina úmrtí a na cholery ve skutečnosti zemřelo daleko více lidí. Např. matka zemřela na cholery a její dcera za dva dny na psotník.

„1866 29. října. Bukovka † Marie m. dcera Františka Černíka podruha v Bukovce č. d. 4, 1 rok a 6 měsíců, příčina úmrtí psotník. 1866 31. října Bukovka † Anna manželka Františka Černíka podruha v Bukovce č. d. 4, 35 let, příčina úmrtí cholera.”²²⁵

„1867 5. března Voleč č. d. 41. † Jan Somer, 14 dní, zemřel na psotník. 1867 28. března Voleč č. d. 41. † František Somer, 3 roky, zemřel na zápal plic. 1867 1. dubna. Voleč

²²¹ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1861*, sign. 187, inv. č. 4898.

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1862*, sign. 187, inv. č. 4899.

²²⁵ Tamtéž, *druhopsis matriky NOZ pro rok 1866*, sign. 187, inv. č. 4903.

č. d 41 † Václav Somer, 7 roků, zemřel na záškrť.²²⁶ Všechny tři sourozenci zemřeli matce Anně Somer podruhně z Volče č. d. 41 během jednoho měsíce.

²²⁶ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1867*, sign. 187, inv. č. 4904.

Farnost Bukovka Skupiny podle Bertillonovy klasifikace	Počet	% z celku
I. Nemoci nakažlivé a cizopasně	68	30,9
II. Rakoviny a jiné nádory	0	0
III. Nemoci rheumatické, nemoci výživové, nemoci endokrinních žláz a jiné nemoci celkové	3	1,4
IV. Nemoci krve a ústrojů krvetvorných	2	0,9
V. Otravy vleklé a prudké	0	0
VI. Nemoci soustavy nervové a čidel	77	35
VII. Nemoci ústrojí oběhu krevního	4	1,8
VIII. Nemoci ústrojí dýchacího	17	7,7
IX. Nemoci ústrojí zažívacího	3	1,4
X. Nemoci ústrojí močového a ústrojí pohlavního	0	0
XI. Nemoci těhotenství, porodu a stavu poporodního	2	0,9
XII. Nemoci kůže a vaziva podkožního	0	0
XIII. Nemoci kostí a ústrojí pohybu	0	0
XIV. Vrozené vady tvarové	0	0
XV. Zvláštní nemoci útlého věku	0	0
XVI. Stařecká sešlost	19	8,6
XVII. Smrti násilné a úrazové	2	0,9
XVIII. Neurčené příčiny úmrtí	23	10,5
Celkem	220	100%

Tabulka č. 28: Příčiny úmrtí podle Bertillonovy klasifikace pro farnost Bukovka (1861–1875)

Farnost Rohovládova Bělá Skupiny podle Bertillonovy klasifikace	Počet	% z celku
I. Nemoci nakažlivé a cizopasně	421	30,7
II. Rakoviny a jiné nádory	2	0,1
III. Nemoci rheumatické, nemoci výživové, nemoci endokrinních žláz a jiné nemoci celkové	7	0,5
IV. Nemoci krve a ústrojů krvetvorných	1	0,1
V. Otravy vleklé a prudké	1	0,1
VI. Nemoci soustavy nervové a čidel	540	39,4
VII. Nemoci ústrojí oběhu krevního	13	0,9
VIII. Nemoci ústrojí dýchacího	83	6
IX. Nemoci ústrojí zažívacího	53	3,9
X. Nemoci ústrojí močového a ústrojí pohlavního	5	0,4
XI. Nemoci těhotenství, porodu a stavu poporodního	7	0,5
XII. Nemoci kůže a vaziva podkožního	1	0,1
XIII. Nemoci kostí a ústrojí pohybu	0	0
XIV. Vrozené vady tvarové	0	0
XV. Zvláštní nemoci útlého věku	31	2,3
XVI. Stařecká sešlost	121	8,8
XVII. Smrti násilné a úrazové	8	0,6
XVIII. Neurčené příčiny úmrtí	76	5,5
Celkem	1370	100%

Tabulka č. 29: Příčiny úmrtí podle Bertillonovy klasifikace pro farnost Bělá (1861–1875)

6.5 Komparace úmrtnosti ve farním obvodu Bukovka a Rohovládova Bělá

Z tabulky č. 32 jednoznačně vyplývá, že v bělské farnosti byl nejvyšší přirozený přírůstek v roce 1868. Rok 1868 byl zároveň v bělské farnosti rokem s nejvyšší porodností (148 narozených dětí). Nejvyšší počet přirozeného přírůstku v bukovské farnosti byl rok 1874.²²⁷ V tomto roce byla v bukovské farnosti společně s rokem 1866 nejvyšší porodnost (29 narozených dětí).

Hrubou míru přirozeného přírůstku (dále jen HMPP) obou farností s českými zeměmi lze porovnat pouze v roce 1861.²²⁸ HMPP pro rok 1861 pro farnost bukovskou byla s nulovým přírůstkem. Pro farnost bělskou byla HMPP čtyři lidé a pro české země devět lidí na 1000 obyvatel středního stavu.²²⁹

V porovnání s českými zeměmi pro rok 1865 měla bukovská farnost vysokou HMPP. Její přírůstek činil 17 lidí, české země měly ve stejném roce HMPP devět lidí na 1000 obyvatel středního stavu. V roce 1866 HMPP bukovské farnosti dosáhla 15 lidí, v českých zemích byla HMPP šest lidí na 1000 obyvatel.

HMPP pro rok 1873 dosáhla stejné hodnoty jak ve farnosti bělské, tak v českých zemích: činila sedm lidí na 1000 obyvatel středního stavu. Rok 1874 byla HMPP v bělské farnosti oproti českým zemím o sedm lidí nižší. V roce 1875 HMPP v bělské farnosti začala pomalu stoupat. Její HMPP činila oproti českým zemím o pět lidí méně na 1000 obyvatel středního stavu.

Hrubá míra úmrtnosti lze s oběma farnostmi a českými zeměmi komparovat pouze pro rok 1861. HMÚ v roce 1861 činila v bukovské farnosti 23 zemřelých, v bělské farnosti 27 zemřelých a v českých zemích 28 zemřelých na 1000 obyvatel středního stavu.

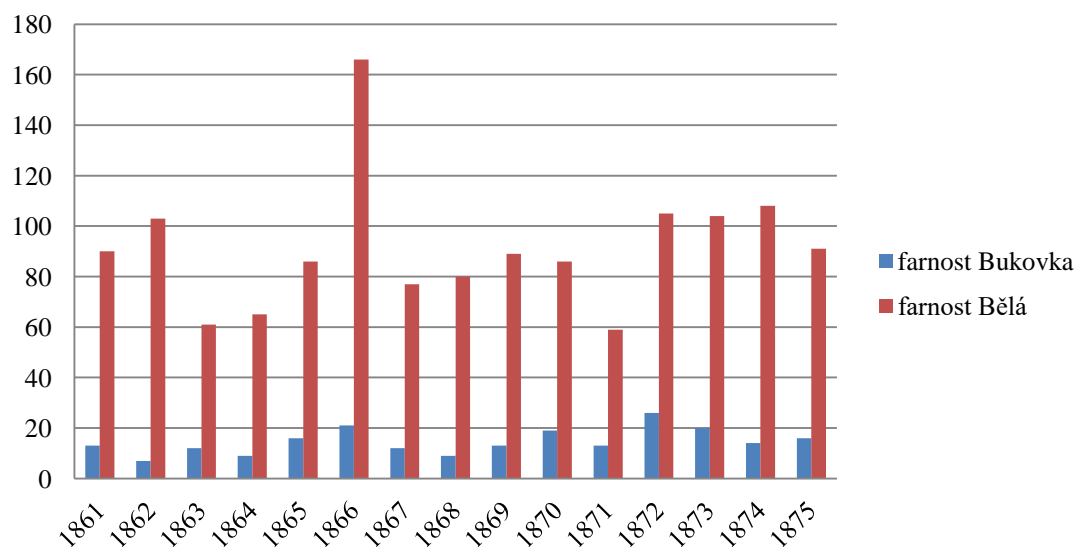
Nejvyšší úmrtnost ve farnosti Bukovka byla v roce 1874 počtem 26 zemřelých. Ve farnosti Bělá byla nejvyšší úmrtnost v roce 1866 počtem 166 zemřelých.²³⁰

²²⁷ Tabulka č. 30.

²²⁸ Tabulka č. 31 a č. 33.

²²⁹ KÁRNÍKOVÁ Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965, s. 334, tabulka 3A - přirozený pohyb obyvatelstva v českých zemích v letech 1785–1913.

²³⁰ Graf č. 25.



Graf č. 25: Komparace úmrtnosti farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

Léta	počet narozených	počet zemřelých	přirozený přírůstek
1861	13	13	0
1862	18	7	11
1863	20	12	8
1864	18	9	9
1865	25	16	9
1866	29	21	8
1867	11	12	-1
1868	22	9	13
1869	23	13	10
1870	21	19	2
1871	25	13	12
1872	24	26	-2
1873	21	20	1
1874	29	14	15
1875	22	16	6
Celkem	321	220	101

Tabulka č. 30: Přirozený přírůstek farnosti Bukovka (1861–1875)

farnost Bukovka							české země
Léta	přítomné obyvatelstva	počet narozených	počet zemřelých	přirozený přírůstek	přirozený přírůstek v %	přirozený přírůstek na 1000 obyvatel	přirozený přírůstek na 1000 obyvatel
1861	492	13	13	0	0	0	8,5
1865	540	25	16	9	36	16,6	9,4
1866	550	29	21	8	27,6	14,5	5,5

Tabulka č. 31: Hrubá míra přirozeného přírůstku farnost Bukovka a české země (1861, 1865, 1866)

Rok	počet narozených	počet zemřelých	přirozený přírůstek
1861	102	90	12
1862	88	103	-15
1863	133	61	72
1864	116	65	51
1865	118	86	32
1866	129	166	-37
1867	116	77	39
1868	148	80	68
1869	92	89	3
1870	129	86	43
1871	107	59	48
1872	81	105	-24
1873	128	104	24
1874	126	108	18
1875	121	91	30
Celkem	1734	1370	364

Tabulka č. 32: Přirozený přírůstek farnosti Bělá (1861–1875)

farnost Bělá							České země
Léta	přítomné obyvatelstvo	počet narozených	počet zemřelých	přirozený přírůstek	přirozený přírůstek v %	přirozený* přírůstek na 1000 obyvatel	Přirozený přírůstek na 1000 Obyvatel
1861	2961	102	90	12	11,8	4,1	8,5
1873	3555	128	104	24	18,8	6,8	7,0
1874	3542	126	108	18	14,3	5,1	12,0
1875	3570	121	91	30	24,8	8,4	12,9

Tabulka č. 33: Hrubá míra přirozeného přírůstku farnost Bělá a české země (1861, 1873, 1874, 1875)

7 Závěr

Zcela jistě se domnívám, že tato práce není konečnou verzí studie demografických ukazatelů. Demografických ukazatelů ke studiu je totiž mnohem více a samotné matriční záznamy umožňují sledovat daleko více procesů.

Analýza těchto procesů byla použita u demografických ukazatelů, jakými jsou porodnost, mrtvorozenost, nepokřtěné děti, vícečetné porody, legitimita narozených dětí, dále sňatečnost, kde byl zkoumán věk snoubenců při uzavření sňatku, palingamnost, smíšené sňatky a sezónnost sňatků a v neposlední řadě úmrtnost, která byla provedena formou statistiky, a to nejen dětská a kojenecká úmrtnost, ale i úmrtnost mezi pohlavími. Na závěr byly zpracovány příčiny úmrtí. Mezi neprobádaný jev této práce se řadí celková plodnost žen podle věku ženy (průměrný počet dětí na 1 ženu), celková míra porodnosti, kde se do studie započítávají i mrtvě narozené děti. Dále v oblasti sňatečnosti lze studovat ukazatele heterogamie a homogamie, které vyjadřují míru a různost mezi snoubenci. Pro slovo heterogamie bych použila vyjádření slova odlišnost a pro slovo homogamie spojení shodných vlastností a znaků. Heterogamií lze sledovat vzdělání či povolání snoubenců v širším smyslu, do tohoto ukazatele patří i palingamnost a smíšený sňatek snoubenců. Oba tyto ukazatele byly zpracovány v této studii. Do jaké míry lze studovat povolání či vzdělání snoubenců v tomto období, je pro mě zatím tabu. Myslím, že by tento jev ukázala až realita při zpracovávání výsledků. Vzdělání zcela jistě v tomto prostředí a časovém úseku nemá smysl studovat. Z údajů matričních zápisů knih oddaných by se podle mého dalo studovat sociální postavení nevěsty, respektive sociální postavení její rodiny. U ženichů byly zápisy konkrétnější. Příkladem jsou následující zápisy z MO roku 1874 farnosti Bělá: „*Černík Matěj manželský syn domkáře Matěje Černíka domkáře v Bělé č. d. 36.*”²³¹ Zde je uvedeno jen sociální postavení jeho rodiny. Naproti tomu v následujícím zápisu je již u ženicha uvedeno sociální postavení. Př. „*Betlach František služebník při dráze v Pardubicích č. 175. m. syn Josefa Betlacha familiaranta v Čermné u Lanškrouna.*”²³² Tím vyplývá další proces z ukazatelů demografie, kterým je migrace. Samotná migrace obyvatelstva obou farností by jistě v této studii stála za zpracování. U procesu úmrtnosti lze dále studovat faktory ovlivňující úmrtnost, kterých je spousta. Uvedu jen příklad z velké škály faktorů, kterými je sezónnost úmrtí. Sezónnost úmrtí je sledována v kalendářních měsících a na její výsledek má vliv zase spousta jiných jevů jako epidemie, klimatické jevy, politická situace atd. Mé cíle ohledně této

²³¹ SOkA Pardubice, *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá, č. AP 1137, *druhopis matriky NOZ pro rok 1874*, sign. 187, inv. č. 4913.

²³² Tamtéž.

bakalářské práce byly podle mého soudu v zásadě splněny, jelikož v této studii bylo použito nemálo demografických procesů, kterými jsem se snažila odpovědět na základní demografickou statistiku. Co se týče zpracování práce - tématu i rozsahu - jde o mou první zkušenost. Přiznávám se, že mě zaskočila velká časová náročnost, kterou vyžadovalo zpracování veškerých dat vedoucí k analýze statistiky obou farností. Setkala jsem se i s nečekanými komplikacemi v matričních údajích, které jsem absolutně nepředpokládala, ale snažila jsem je vyřešit. Myslím, že jsem je i vyřešila, i když s časovou prodlevou, která mě u této práce neustále pronásledovala. Nejnáročnější z mého pohledu bylo zřejmě ověřování si věrohodnosti veškerých informací a neustálá kontrola získaných statistických dat. Jsem ráda, že jsem měla možnost věnovat se tomuto tématu, o které jsem se zajímala již v minulosti. Bohužel z časové náročnosti jsem mu věnovala jen tolik svého volného času, který byl k dispozici. Po dokončení této studie jsem získala zcela jiný pohled na zaměstnání archiváře či historika.

8 Seznam použitých pramenů, literatury a zdrojů

8.1 Prameny

- 1) *Archiv obce Rohovládova Bělá 1861–1945 (1953)*, NAD č. 147, č. AP 1155, Pardubice 2012, SOkA Pardubice.
- 2) *Českobratrská církev Bukovka 1859–1949*, JAF 1131, č. AP 69, Pardubice 1969, SOkA Pardubice.
- 3) *Inventární soupis archivních fondů Českobratrské církve evangelického farního sboru v Bukovce 1715–1988*, farní úřad Bukovka 1987 (1990).
- 4) *Farní úřad Rohovládova Bělá 1782–1959*, JAF 1120, č. AP 758, Pardubice 1961, SOkA Pardubice.
- 5) *Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011)*, NAD č. 2260, č. AP 1137, Pardubice 2011, SOkA Pardubice.
- 6) *Sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949*, NAD č. 190, č. AP 8700, SOA Zámorsk.

Fond-Sbírka druhopisů matrik okresu Pardubice 1799–1949 (2011), Římskokatolická fara Rohovládova Bělá

- 1) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1861*, inv. číslo 4898, evidenční jednotka kn 4898, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 2) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1862*, inv. číslo 4899, evidenční jednotka kn 4899, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 3) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1863*, obsahuje pozměňující úřední záznam, (časový rozsah 1863–1910) inv. číslo 4900, evidenční jednotka kn 4900, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 4) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1864*, inv. číslo 4901, evidenční jednotka kn 4901, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 5) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1865*, inv. číslo 4902, evidenční jednotka kn 4902, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 6) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1866*, inv. číslo 4903, evidenční jednotka kn 4903, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 7) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1867*, inv. číslo 4904, evidenční jednotka kn 4904, signatura 187, SOkA Pardubice.

- 8) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1868*, inv. číslo 4905, evidenční jednotka kn 4905, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 9) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1869*, obsahuje pozměňující úřední záznam, časový rozsah 1869–1912, inv. číslo 4906, evidenční jednotka kn 4906, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 10) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1870*, inv. číslo 4907, evidenční jednotka kn 4907, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 11) *Druhopis matriky NOZ pro rok 1871*, inv. číslo 4908, evidenční jednotka kn 4908, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 12) *Druhopis matriky NOZ pro rok 1872*, inv. číslo 4909, evidenční jednotka kn 4909, signatura 187 SOkA Pardubice.
- 13) *Druhopis matriky NOZ, pro rok 1873, obsahuje pozměňující úřední záznam časový rozsah 1874–1896*, inv. číslo 4910, evidenční jednotka kn 4910, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 14) *Druhopis matriky Z pro rok 1873*, inv. číslo 4911, evidenční jednotka kn 4911, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 15) *Druhopis matriky Z pro rok 1873*, inv. číslo 4912, evidenční jednotka kn 4912, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 16) *Druhopis matriky NOZ pro rok 1874*, inv. číslo 4913, evidenční jednotka kn 4913, signatura 187, SOkA Pardubice.
- 17) *Druhopis matriky NOZ pro rok 1875*, inv. číslo 4914, evidenční jednotka kn 4914, signatura 187, SOkA Pardubice.

Fond - Farní úřad Rohovládova Bělá

- 1) *Ohlášky snoubenců, časový rozsah 1822–1826*, inv. č. 52, kn 52, SOkA Pardubice, 1961.
- 2) *Soupisy duší Bělá 1860* inv. č. 30, *Soupis duší Bukovka 1860*, *Habřinka* inv. č. 31, *Soupis duší Habřina Vlčí 1860*, inv. č. 32, *Soupis duší Kasalice obojí 1860*, inv. č. 33, *Soupis duší Soprč 1860*, inv. č. 34, *Soupis duší Vyšehněvice 1860*, inv. č. 35, *Soupis duší Voleč 1860*, inv. č. 36, *Soupis duší Žáravice 1860*, inv. č. 37, SOkA Pardubice.
(V záznamech soupisu duší z let 1860 je též záznam z roku 1861).
- 3) *Soupis duší Žáravice 1854*, inv. č. 9.

Fond - Archiv obce Rohovládova Bělá 1861–1945

- 1) *Pamětní kniha obce Rohovládova Bělá, I. díl, 1931–1936, inv. č. 1, ukn 1, SOkA Pardubice.*
- 2) *Pamětní kniha obce Rohovládova Bělá, II. díl, 1931–1935, inv. č. 2, ukn 2, SOkA Pardubice.*

Fond - Sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949, Římskokatolický farní úřad Rohovládova Bělá

- 1) *Prvopis matrika N, územní rozsah Sopřeč, inv. č. 7769, časový rozsah 1836–1865, sign. 1839, evidenční jednotka ukn 7769, SOA Zámorsk.*
- 2) *Prvopis matrika N, územní rozsah Žáravice, inv. č. 7770, časový rozsah 1836–1873, sign. 4503, evidenční jednotka ukn 7770.*
- 3) *Prvopis matrika N, územní rozsah Rohovládova Bělá, inv. č. 7772, časový rozsah 1833–1867, sign. 1840, evidenční jednotka ukn 7772.*
- 4) *Prvopis matriky N, územní rozsah Vlčí Habřina, inv. č. 7773, časový rozsah 1833–1867, sign. 1841, evidenční jednotka ukn 7773.*
- 5) *Prvopis matrika N, územní rozsah Voleč, inv. č. 7775, časový rozsah 1834–1892, sign. 4501, evidenční jednotka ukn 7775, SOA Zámorsk.*
- 6) *Prvopis matrika N, územní rozsah Vyšehněvice, inv. č. 7776, časový rozsah 1835–1881, sign. 4502, evidenční jednotka ukn 7776, SOA Zámorsk.*
- 7) *Prvopis matrika N, územní rozsah Bukovka, inv. č. 7777, časový rozsah 1834–1909, sign. 6536, evidenční jednotka ukn 7777, SOA Zámorsk.*
- 8) *Prvopis matrika N, územní rozsah Kasaličky, inv. č. 7778, časový rozsah 1834–1906, sign. 6537, evidenční jednotka ukn 7778, SOA Zámorsk.*
- 9) *Prvopis matrika N, územní rozsah Kasalice, inv. č. 7779, časový rozsah 1837–1906, sign. 6538, evidenční jednotka ukn 7779, SOA Zámorsk.*
- 10) *Prvopis matrika N, územní rozsah farnost, inv. č. 7796, časový rozsah 1844–1889, sign. 4527, evidenční jednotka ukn 7796.*

Fond - Inventární soupis archivních fondů Českobratrského evangelického farního sboru v Bukovce

- 1) *Knihy sborových ohlášení 1839–1867*, kniha-R-III-B17/1.
- 2) *Matriční doklady zemřelých 1826–1893*, balík R3:R-III-C-3/9.
- 3) *Seznam rodů a duší evangelického kostela v Bukovce*, balík R7:R-III-D-3.

Prameny - internetový zdroj SOA Zámorsk

Sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949, Fara Českobratrské církve evangelické Bukovka. Dostupné z: <http://vychodoceskearchivy.cz>, cit. 11. března 2016.

- 1) inv. č. 10882 sign. R 3-2 matrika N 1857–1875 ukn 10882 25x40 cm, vazba: poloplátěná, 144 fol., čeština, poznámka: III/1857-IV/1875 mikrofilm č. 1648 <http://195.113.185.42:8083/R03-00002.zip>
- 2) inv. č. 10883 sign. R 3-3 matrika N 1875–1892 ukn 10883 25x40 cm, vazba: polokožená, 176 fol., čeština, poznámka: IV/1875-1892 mikrofilm č. 1647 <http://195.113.185.42:8083/R03-00003.zip>
- 3) inv. č. 10885 sign. R 3-6 matrika O 1831–1909 ukn 10885 24,5x38 cm, vazba: polokožená, 188 fol., čeština, poznámka: VIII/1831-1909 mikrofilm č. 3553 <http://195.113.185.42:8083/R03-00006.zip>
- 4) inv. č. 10886 sign. R 3-4 matrika Z 1831–1886 ukn 10886 25x38,5 cm, vazba: polokožená, 193 fol., čeština, poznámka: 1831-VIII/1886 mikrofilm č. 1649 <http://195.113.185.42:8083/R03-00004.zip>

8.2 Literatura

- 1) BERTILLON Jacques, *Mezinárodní klasifikace nemocí a příčin smrti (Bertillon, revise 1929)*, Praha 1934.
- 2) BOK Václav, *Slovník středověké němčiny pro historiky*, České Budějovice 1995.
- 3) CHESTER Thomas, ALDEN Richard H., *Microsoft Excel 97*, Praha 1998.
- 4) DEMJAČUKOVÁ Dagmar, *Teorie a dějiny náboženství*, Dobrá Voda 2003.
- 5) FIALOVÁ Ludmila, KUČERA Milan, MAUR Eduard, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.
- 6) JONÁŠ Josef, KUCHARŤ Jiří, *Svět přírodních antibiotik-tajné zbraně rostlin*, Praha 2014.
- 7) KÁBRT Jan, VALACH Vladislav, *Stručný lékařský slovník*, Praha 1979.

- 8) KALIBOVÁ Květa, PAVLÍK Zdeněk, VODÁKOVÁ Alena, *Demografie (nejen) pro nedemografy*, Praha 2009.
- 9) KÁRNÍKOVÁ Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v Českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.
- 10) KAŠNÝ Jiří, *Manželství v západní tradici (soubor kanonických studií)*, České Budějovice 2006.
- 11) KLABOUCH Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962, Praha 1.
- 12) KOLEKTIV AUTORŮ, *Lékařský slovník(a..z), německo-český a česko-německý*, Praha 1989.
- 13) KOLEKTIV AUTORŮ, *Německo-český, česko-německý studijní slovník*, Olomouc 2006.
- 14) KRATOCHVÍLOVÁ Jana, *Voleč 1398–1998*, Pardubice 1998.
- 15) LENDEROVÁ Milena, JIRÁNEK Tomáš, DOUŠOVÁ Hana, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, I. díl*, Pardubice 2001.
- 16) LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel, *Radostné dětství? (dítě v Čechách devatenáctého století)*, Praha 2006.
- 17) MALÝ Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995.
- 18) MAREŠOVÁ Vanda, *Sonda do problematiky nemanželských dětí na základě výzkumu církevních matrik v letech 1785–1873 na panství Kostelec nad Černými Lesy. In: Pontes ad fontes dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*, s. 220–231, Editors Martina Bolom Kotari a Věra Němečková, Hradec Králové 2011.
- 19) MAUR Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1978.
- 20) MELMUKOVÁ Eva, *Patent zvaný toleranční*, Neratovice 2013.
- 21) MOKROŠOVÁ Ivana, *Německo-český a česko-německý lékařský slovník*, Praha 2002.
- 22) NEŠPOR Zdeněk R., *Čeští nekatolíci v 18. století, mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007.
- 23) NEŠPOR Zdeněk R., *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, Praha 2009.
- 24) NEŠPOR Zdeněk R., *Náboženství na prahu nové doby-Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006.
- 25) PETERKA Josef, *Cesta k rodinným kořenům (praktická příručka občanské genealogie)*, Praha 2006.
- 26) ROSŮLEK František K., *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko, díl III-místopis*, nákladem vlastním Pardubice 1909

- 27) RŮŽKOVÁ Jiřina, ŠKRABAL Josef, *Historický lexikon obcí české republiky 1869–2005, díl I, díl II*, Praha 2006.
- 28) ŘÍČAN Rudolf, *Josef Dobiáš Bukovský, evangelický farář historik*, zvláštní otisk z Ročenky Husovy fakulty 1929–1939, nákladem vlastním, tiskem knihtiskárny „Prometheus“, Praha VIII.
- 29) SVOBODNÝ Petr, HLAVÁČKOVÁ Ludmila, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.
- 30) TINKOVÁ Daniela, *Tělo, věda, stát-zrození, porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010.
- 31) VESELÁ Jana, *Demografie-stav a struktura obyvatelstva-demografická statistika*, I. díl, Pardubice 2003.
- 32) VESELÁ Jana, *Úvod do demografie (Pohyb obyvatelstva-demografická dynamika) II. díl*, Pardubice 2001.
- 33) VESELÁ Jana, *Základy demografie (stav a struktura obyvatelstva-demografická statika), II. díl*, Pardubice 1997.
- 34) VOJTÍŠEK Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice (náboženství, církve, sekty, duchovní společenství)*, Praha 2004.
- 35) WIDIMSKÝ František, *Německo-český a česko-německý slovník (část německo-česká)*, Praha 1970.

8.3 Internetové zdroje

- 1) Archiv města Brna - forma bibliografických záznamů pro poznámkový aparát BMD. Dostupné z: <http://www.archiv.brno.cz>, cit. 29. března 2016.
- 2) Bunzensucht - Genealogie, Dostupné z: <http://genealogie.taby.cz>, cit. 11. března 2016.
- 3) Habsburská monarchie a náboženská tolerance (část V.), Vít Machálek. Dostupné z: <http://vit-machalek.spqr.cz>, cit. 11. března 2016.
- 4) Jan Zlatoústý, Wikipedie otevřená encyklopedie. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>, cit. 12. března 2016.
- 5) Lašticová Iveta, bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, ústav religionistiky, vedoucí práce PhDr. David Zbírál, Ph.D., 2009.
Dostupné z: https://is.muni.cz/th/105273/ff_b/Bakalarska_prace_Lastovicova.txt, cit. 11. března 2016.

- 6) Martin (město), Wikipedie, otevřená encyklopedie. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>, cit. 11. března 2016.
- 7) Nejčastější příčiny úmrtí - slovníček, Genea. Dostupné z: <http://www.genea.cz>, cit. 11. března 2016.
- 8) Německý slovník příčin úmrtí Martin Kotačka. Dostupné z: <http://kotacka.webnode.cz> cit. 11. března 2016.
- 9) Praktická víra, Před 150 lety císař František Josef I. zrovnoprávnil protestanty, Jan Ziegler, 8. dubna 2011. Dostupné z: <http://www.christnet.cz>, cit. 12. března 2016.
- 10) Příčiny úmrtí, Genealogie. Dostupné z: <http://genealogie.nka.cz>, cit. 11. března 2016.
- 11) Srophulose und Tuberkulose, Bicomplex. Dostupné z: <http://buecher.heilpflanzen-welt.de/Schuessler-Biochemie/153-scrophulose-und-tuberkulose.htm>, cit. 11. března 2016.
- 12) Skrofulóza - Velký lékařský slovník. Dostupné z: <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/skrofuloza>, cit. 11. března 2016.
- 13) Šarlach, Choré dieta - MUDr. Monika Antošová. Dostupné z: <http://www.choredieta.sk>, cit. 11. března 2016.
- 14) Tuberkulóza - příznaky nemocí. Dostupné z: <http://priznaky.online-clanky.cz/tuberkuloza-tbc-priznaky/>, cit. 13. března 2016.
- 15) Typhus - Wikipedia, otevřená encyklopedie. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Typhus>, cit. 11. března 2016.
- 16) Družba a tlampati - Vokabulář webový - webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>, cit. 4. dubna 2016.

8.4 Seznam grafů a tabulek

Tabulky

- č. 1 Počet narozených ve farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 2 Hrubá míra porodnosti farnost Bukovka a české země (1861, 1865, 1866)
- č. 3 Přidané děti do statistiky porodnosti
- č. 4 Počet narozených ve farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 5 Hrubá míra porodnosti farnost Bělá a české země (1861, 1873–1875)
- č. 6 Mrtvorozené a nepokřtěné děti farnost Bělá (1861–1875)
- č. 7 Měsíc porodu mrtvorozených dětí farnost Bělá
- č. 8 Měsíc porodu nepokřtěných dětí farnost Bělá
- č. 9 Mrtvorozené a nepokřtěné děti farnost Bukovka (1861–1875)
- č. 10 Komparace mrtvorozenosti v letech 1861–1875 (Bělá, Bukovka a české země)
- č. 11 Vícečetné porody farnost Bělá (1861–1875)
- č. 12 Vícečetné porody farnost Bukovka (1861–1875)
- č. 13 Komparace vícečetných porodů farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 14 Komparace nemanželských dětí farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 15 Nejčastější křestní jména farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 16 Druhy sňatků farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 17 Hrubá míra sňatečnosti farnost Bukovka a české země (1861, 1865, 1866)
- č. 18 Druhy sňatků farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 19 Hrubá míra sňatečnosti farnost Bělá a české země (1861, 1873–1875)
- č. 20 Počet zemřelých podle pohlaví a věkové skupiny ve farnosti Bukovka (1861-1875)

- č. 21 Hrubá míra úmrtnosti farnost Bukovka a české země (1861, 1865, 1866)
- č. 22 Počet zemřelých podle pohlaví a věkové skupiny ve farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 23 Hrubá míra úmrtnosti farnost Bělá a české země (1861, 1873–1875)
- č. 24 Kojenecká úmrtnost farnost Bukovka a Bělá (1861–1875)
- č. 25 Komparace kojenecké úmrtnosti farnost Bělá, Bukovka a české země (v ‰),
v letech 1861–1875
- č. 26 Dětská úmrtnost ve věku 2-14 let farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 27 Dětská úmrtnost ve věku 2-14 let farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 28 Příčiny úmrtí podle Bertillonovy klasifikace pro farnost Bukovka (1861–1875)
- č. 29 Příčiny úmrtí podle Bertillonovy klasifikace pro farnost Bělá (1861–1875)
- č. 30 Přirozený přírůstek farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 31 Hrubá míra přirozeného přírůstku farnosti Bukovka a české země
(1861, 1865, 1866)
- č. 32 Přirozený přírůstek farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 33 Hrubá míra přirozeného přírůstku farnost Bukovka a české země (1861, 1873
–1875)

Grafy

- č. 1 Komparace mrtvorozenosti a nepokřtěných dětí ve farnostech Bělá a Bukovka
(1861–1875)
- č. 2 Komparace pohlaví vícečetných porodů farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 3 Nemanželské děti farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 4 Komparace porodnosti farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 5 Komparace narozených podle pohlaví farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

- č. 6 Věk snoubenců podle pohlaví ve farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 7 Věk snoubenců podle pohlaví ve farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 8 Komparace palingamních sňatků podle pohlaví farnosti Bělá a Bukovka (1861-1875)
- č. 9 Sezónnost sňatků v kalendářním roce farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 10 Sezónnost sňatků v kalendářním roce farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 11 Sňatky a jejich formy farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 12 Sňatky a jejich formy farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 13 Komparace věku novomanželů při vstupu do manželství farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 14 Úmrtnost muži podle věkové skupiny ve farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 15 Úmrtnost ženy podle věkové skupiny ve farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 16 Úmrtnost muži podle věkové skupiny ve farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 17 Úmrtnost ženy podle věkové skupiny ve farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 18 Kojenecká úmrtnost ve farnosti Bukovka (1861–1865)
- č. 19 Kojenecká úmrtnost farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 20 Dětská úmrtnost ve věku 2-14 let farnosti Bukovka (1861–1875)
- č. 21 Dětská úmrtnost ve věku 2-14 let farnosti Bělá (1861–1875)
- č. 22 Komparace kojenecké úmrtnosti farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 23 Komparace kojenecké úmrtnosti farnosti Bělá, Bukovka a české země (1861-1875)
- č. 24 Komparace příčin úmrtí podle Bertillonovy klasifikace (skupina I-XVIII) farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)
- č. 25 Komparace úmrtnosti farnosti Bělá a Bukovka (1861–1875)

8.5 Seznam zkratk a symbolů

AP - archivní pomůcka

bc. - bakalářská

č.d. - číslo domu

čj - český jazyk

ČCE- Československá církev evangelická

ČZ - české země

evang. vyz. - evangelické vyznání

F.Ú. - farní úřad

HMP - hrubá míra porodnosti

HMPP - hrubá míra přirozeného přírůstku

HMS - hrubá míra sňatečnosti

HMÚ - hrubá míra úmrtnosti

inv. č. - inventární číslo

kart. - karton

kn. - kniha

katol. vyz. - katolické vyznání

m. - manželský(á)

MN - matrika narozených

MO - matrika oddaných

MZ - matrika zemřelých

N - .narozených

nj - německý jazyk

NOZ - narozených, oddaných, zemřelých

O - oddaných

r. v. - rok vydání

s. - strana

SOA - Státní oblastní archiv

SOka - Státní okresní archiv

TBC - Tuberkulóza

Z - zemřelých

Σ - celkem

Ω - (omega)

† - zemřelý (á; é) nebo zemřel

9 Přílohy

9.1 Příloha grafů a tabulek

1861–1865	Mrtvorozené děti			Nepokřtěné děti	
	Chlapec	Dívka	Bez uvedeného pohlaví	Chlapec	Dívka
Bělá	3	6	0	0	0
Bukovka	1	0	0	0	0
Habřinka	0	0	0	0	0
Habřina Vlčí	1	5	0	1	2
Kasaličky	0	1	0	0	0
Kasalice	0	1	0	1	2
Sopřeč	2	1	0	1	4
Voleč	5	3	1	3	2
Vyšehněvice	0	0	0	1	1
Žárovice	0	1	0	0	0
Součet	12	18	1	7	11

Příloha č. 1: Přehled mrtvorozených a nepokřtěných dětí z obcí farnosti bělské (1861–1875)

Měsíc porodu mrtvorozenosti 1861-1865	Měsíce											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Bělá	2	1	1	1	0	0	0	1	0	3	0	0
Bukovka	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Habřinka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Habřina Vlčí	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0
Kasaličky	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Kasalice	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Sopřeč	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Voleč	0	1	2	3	0	0	1	0	1	0	0	1
Vyšehněvice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Žárovice	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Součet	5	3	3	4	0	1	5	2	1	4	0	2

Příloha č. 2: Měsíc porodu mrtvorozenosti z obcí farnosti bělské (1861–1875)

Měsíc porodu nekřtěných dětí 1861–1865	Měsíce											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Bělá	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bukovka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Habřinka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Habřina Vlčí	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Kasaličky	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kasalice	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Sopřeč	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	0	1
Voleč	0	0	2	1	0	0	0	0	1	1	0	0
Vyšehněvice	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Žáravice	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Součet	2	1	3	1	0	2	1	0	2	3	1	1

Příloha č. 3: Měsíc porodu nekřtěných dětí z obcí farnosti bělské (1861–1875)

Léta	Mrtvorozené děti		Nepokřtěné děti	
	Chlapec	Dívka	Chlapec	Dívka
1861	1	1	0	0
1862	0	0	0	0
1863	0	0	0	0
1864	0	0	0	0
1865	1	0	0	0
1866	1	0	0	0
1867	1	0	0	0
1868	2	1	0	0
1869	0	0	0	0
1870	0	1	0	0
1871	0	0	0	0
1872	0	0	0	0
1873	0	0	1	0
1874	0	0	0	0
1875	0	0	0	0
Součet	6	3	1	0

Příloha č. 4: Mrtvorozené a nepokřtěné děti dle pohlaví ve farnosti Bukovka (1861–1875)

křestní jména	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	Σ
Adolf	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Adam	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Adelhaid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Alexander	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Alois	0	0	0	1	1	1	1	1	2	0	1	0	1	1	2	12
Alosie	1	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	1	0	3	8
Anastazie	1	0	1	3	1	2	0	1	0	1	0	2	4	0	2	18
Anežka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Anna	9	8	15	16	21	15	14	17	7	16	12	8	21	21	27	227
Antonie	0	0	0	0	0	1	1	0	1	2	0	0	0	0	1	6
Antonín	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	1	1	2	4	1	13
Barbora	1	0	1	0	3	3	2	5	2	3	2	0	2	0	1	25
Božena	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	4
Čeněk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	1	7
Dorota	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Eduard	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
Emílie	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	4
Ferdinand	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	5
Filipina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
František	9	8	13	15	12	14	12	18	10	11	17	12	14	16	13	194
Františka	3	7	4	3	5	4	0	7	4	8	2	5	5	4	4	65
Helena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Hynek	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ignác	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	6
Jan	16	7	9	7	6	13	11	9	3	6	9	0	10	10	5	121
Jindřich	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Johana	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
Josef	4	14	13	11	12	16	11	17	10	15	12	9	10	12	14	180
Josefa	1	0	0	0	0	1	0	2	0	1	1	0	1	1	0	8
Karel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	3
Kateřina	5	3	10	4	16	9	8	6	3	3	4	7	6	7	8	99
Kristina	0	0	2	0	0	1	2	1	1	2	1	2	0	1	0	13
Leopold	0	0	3	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	1	9
Lidmila	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Magdalena	7	4	7	3	8	0	3	2	2	2	0	2	4	6	0	50
Matěj	0	7	3	1	2	2	0	2	0	1	2	1	2	0	1	24
Marie	16	7	11	15	8	9	7	11	14	19	16	11	18	14	16	192
Paolina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Pavel	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
Richard	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Robert	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Rosálie	3	3	3	2	0	2	2	1	1	0	2	0	2	1	0	22
Rudolf	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
Stanislav	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Theodor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Václav	14	9	11	22	12	16	12	17	10	15	17	10	17	18	12	212
Viktor	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Viktorie	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vilém	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1

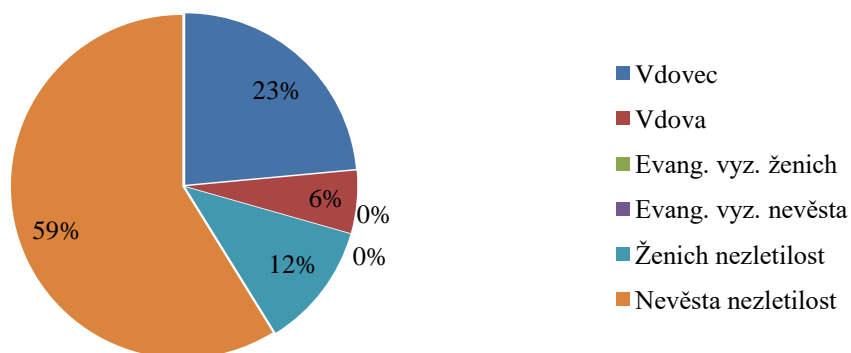
křestní jména	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	Σ
Viktor	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Viktorie	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vilém	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Vincenc	0	1	3	1	0	1	1	3	0	0	2	0	0	1	3	16
Terezie	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Celkem	93	82	114	109	111	112	91	129	73	108	104	75	127	126	121	1575

Příloha č. 5: Křestní jména dětí ve farnosti Bělá (1861–1875)

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1861	Bělá	0	0	0	0	0	0	0
	Bukovka	1	0	0	0	0	1	1
	Vlčí Habřina	1	0	0	0	0	2	2
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	1	2	2
	Kasalice	0	0	0	0	0	0	1
	Sopřeč	1	0	0	0	1	3	5
	Voleč	0	0	0	0	0	1	3
	Vyšehněvice	1	0	0	0	0	1	1
	Žáravice	0	1	0	0	0	0	1
	Celkem	4	1	0	0	2	10	16

Příloha č. 6: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1861

Sňatky 1861

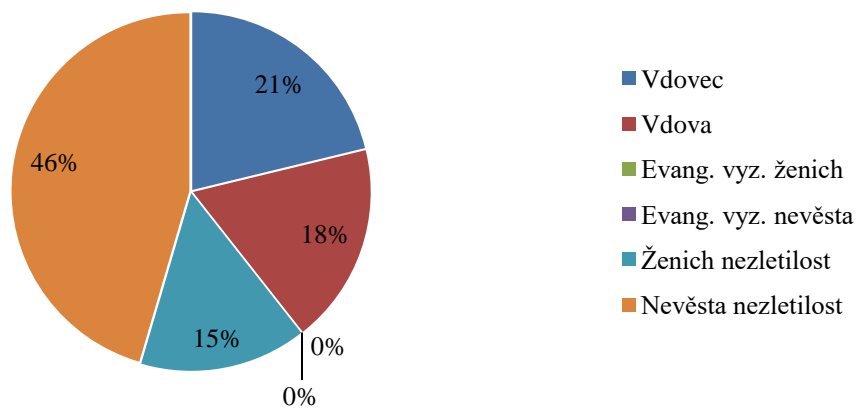


Příloha č. 7: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1861

sňatky 1862	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
	Bělá	2	2	0	0	1	2	5
	Bukovka	1	1	0	0	0	0	1
	Vlčí Habřina	0	0	0	0	0	2	6
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	1
	Kasalice	1	1	0	0	0	0	2
	Sopřeč	0	0	0	0	1	2	7
	Voleč	1	1	0	0	1	3	6
	Vyšehněvice	1	0	0	0	2	4	6
	Žáravice	1	1	0	0	0	2	3
	Celkem:	7	6	0	0	5	15	37

Příloha č. 8: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1862

Sňatky 1862

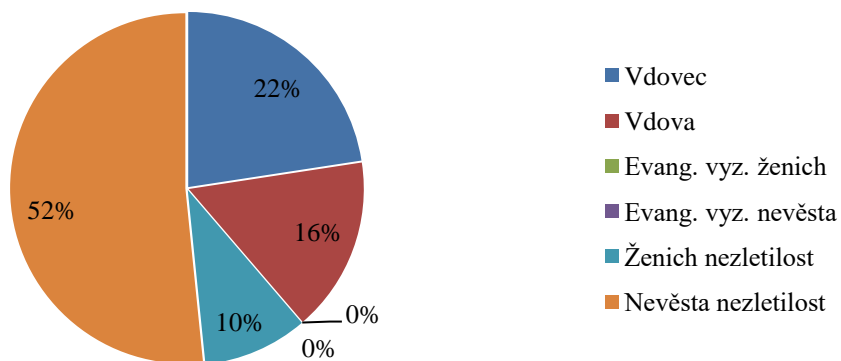


Příloha č. 9: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1862

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1863	Bělá	3	3	0	0	1	4	7
	Bukovka	0	0	0	0	0	1	1
	Vlčí Habřina	2	1	0	0	0	3	7
	Habřinka	0	0	0	0	0	1	1
	Kasaličky	1	0	0	0	1	2	3
	Kasalice	0	0	0	0	0	0	0
	Sopřeč	0	0	0	0	1	3	4
	Voleč	1	1	0	0	0	2	4
	Vyšehněvice	0	0	0	0	0	0	0
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	0
	Celkem	7	5	0	0	3	16	27

Příloha č. 10: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1863

Sňatky 1863

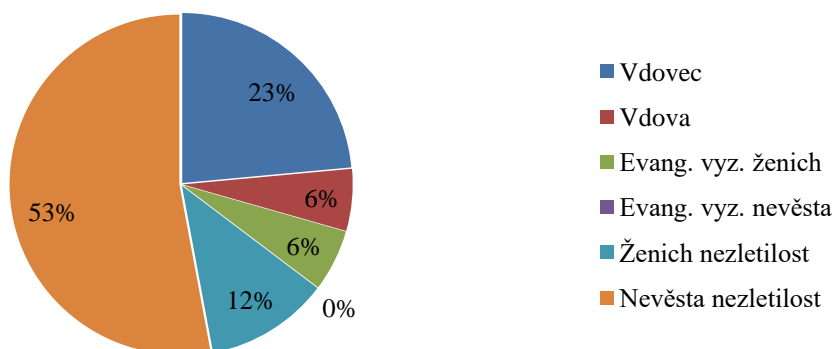


Příloha č. 11: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1863

sňatky 1864	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
	Bělá	0	0	0	0	0	2	7
	Bukovka	0	0	0	0	0	1	2
	Vlčí Habřina	0	0	0	0	0	0	4
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	1	2
	Kasalice	0	0	0	0	1	1	1
	Sopřeč	2	1	1	0	0	3	8
	Voleč	0	0	0	0	1	1	1
	Vyšehněvice	0	0	0	0	0	0	0
	Žáravice	2	0	0	0	0	0	2
	Celkem	4	1	1	0	2	9	27

Příloha č. 12: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1864

Sňatky 1864

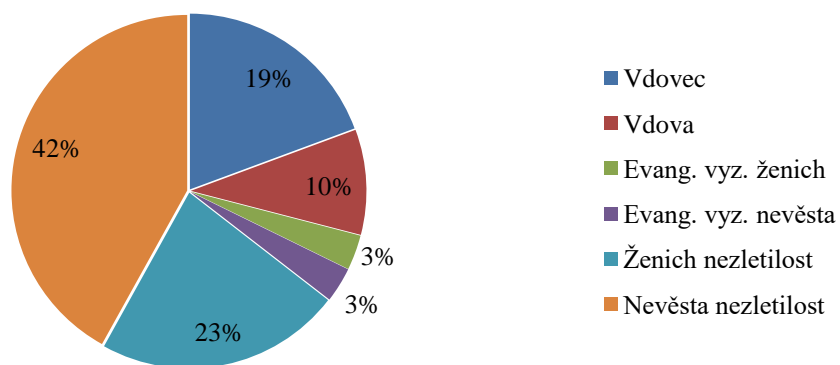


Příloha č. 13: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1864

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1865	Bělá	1	0	0	1	1	1	6
	Bukovka	0	0	0	0	0	0	1
	Vlčí Habřina	2	2	0	0	1	2	7
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	1	0	0	0	1	0	2
	Kasalice	1	1	0	0	0	0	2
	Sopřeč	0	0	0	0	1	3	4
	Voleč	1	0	1	0	0	2	4
	Vyšehněvice	0	0	0	0	3	2	4
	Žáravice	0	0	0	0	0	3	3
	Celkem	6	3	1	1	7	13	33

Příloha č. 14: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1865

Sňatky 1865

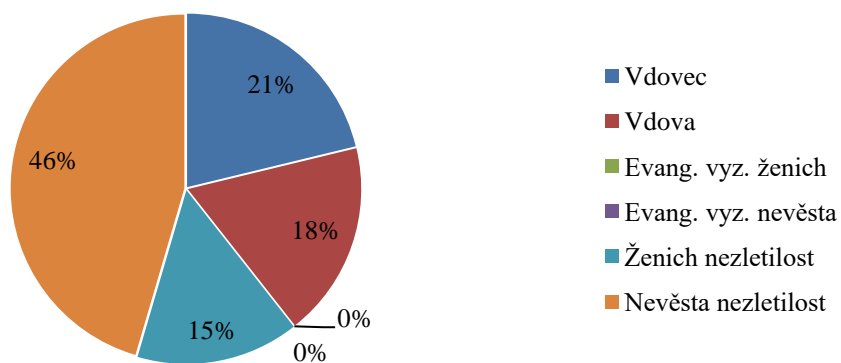


Příloha č. 7: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1865

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1866	Bělá	3	0	1	0	0	4	4
	Bukovka	0	0	0	0	0	1	1
	Vlčí Habřina	1	0	1	0	1	4	7
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	0
	Kasalice	0	0	0	0	0	1	1
	Sopřeč	0	0	0	0	0	0	0
	Voleč	0	0	0	0	0	0	0
	Vyšehněvice	0	0	0	0	0	0	1
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	0
	Celkem	4	0	2	0	1	10	14

Příloha č. 16: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1866

Sňatky 1866

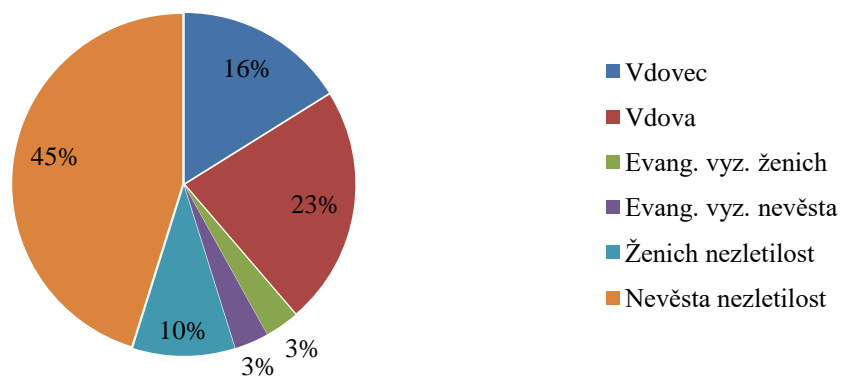


Příloha č. 17: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1866

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1867	Bělá	1	0	0	0	0	0	4
	Bukovka	0	0	0	1	0	1	2
	Vlčí Habřina	0	1	0	0	1	5	10
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	0
	Kasalice	0	0	0	0	0	0	1
	Sopřeč	2	3	1	0	0	3	9
	Voleč	0	1	0	0	1	1	4
	Vyšehněvice	0	0	0	0	1	3	8
	Žáravice	2	2	0	0	0	1	3
	Celkem	5	7	1	1	3	14	41

Příloha č. 18: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1867

Sňatky 1867

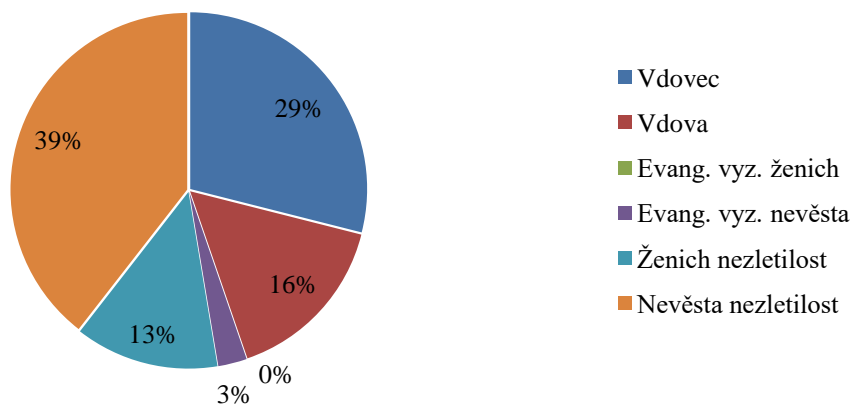


Příloha č. 19: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1867

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1868	Bělá	3	1	0	0	0	0	4
	Bukovka	1	0	0	0	0	2	5
	Vlčí Habřina	1	0	0	0	0	4	5
	Habřinka	1	1	0	0	0	0	1
	Kasaličky	0	0	0	0	0	1	1
	Kasalice	0	0	0	0	0	0	0
	Sopřeč	2	3	0	0	4	4	7
	Voleč	1	0	0	1	0	1	6
	Vyšehněvice	2	1	0	0	1	2	3
	Žáravice	0	0	0	0	0	1	1
	Celkem	11	6	0	1	5	15	33

Příloha č. 20: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1868

Sňatky 1868

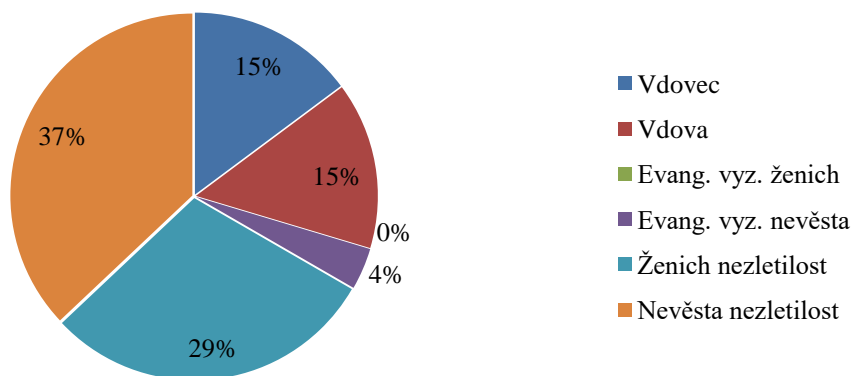


Příloha č. 21: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1868

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1869	Bělá	1	0	0	0	1	1	3
	Bukovka	0	0	0	1	1	1	4
	Vlčí Habřina	1	2	0	0	4	6	13
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	0
	Kasalice	1	0	0	0	0	0	4
	Sopřeč	0	0	0	0	0	0	1
	Voleč	0	1	0	0	0	1	3
	Vyšehněvice	0	0	0	0	2	1	2
	Žáravice	1	1	0	0	0	0	1
	Celkem	4	4	0	1	8	10	31

Příloha č. 22: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1869

Sňatky 1869

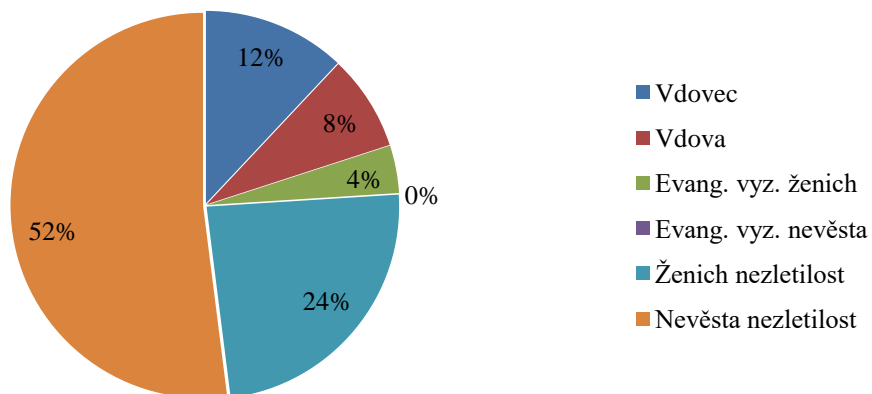


Příloha č. 23: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1869

sňatky 1870	Obec	Vdovec	Vdova	Evang. vyz. ženich	Evang. vyz. nevěsta	Ženich nezletilost	Nevěsta nezletilost	počet sňatků
	Bělá	2	0	0	0	1	1	3
	Bukovka	0	0	0	0	1	2	3
	Vlčí Habřina	0	1	0	0	1	3	7
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	2
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	2
	Kasalice	0	0	0	0	1	1	2
	Sopřeč	1	1	1	0	1	3	6
	Voleč	0	0	0	0	0	2	3
	Vyšehněvice	0	0	0	0	1	1	4
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	0
Celkem	3	2	1	0	6	13	32	

Příloha č. 24: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1870

Sňatky 1870

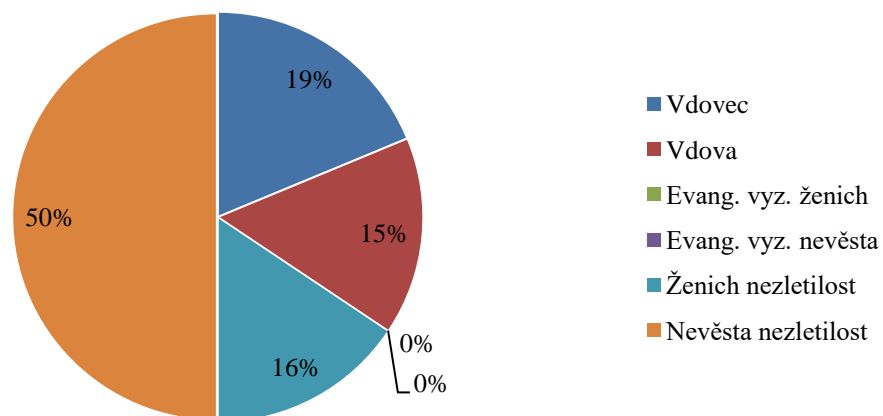


Příloha č. 25: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1870

sňatky 1871	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
	Bělá	1	1	0	0	1	1	5
	Bukovka	0	0	0	0	0	1	1
	Vlčí Habřina	0	0	0	0	3	3	8
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	2	2
	Kasalice	0	0	0	0	0	0	1
	Sopřeč	0	0	0	0	0	2	3
	Voleč	1	2	0	0	1	2	7
	Vyšehněvice	4	2	0	0	0	3	7
	Žáravice	0	0	0	0	0	2	2
Celkem	6	5	0	0	5	16	36	

Příloha č. 26: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1871

Sňatky 1871

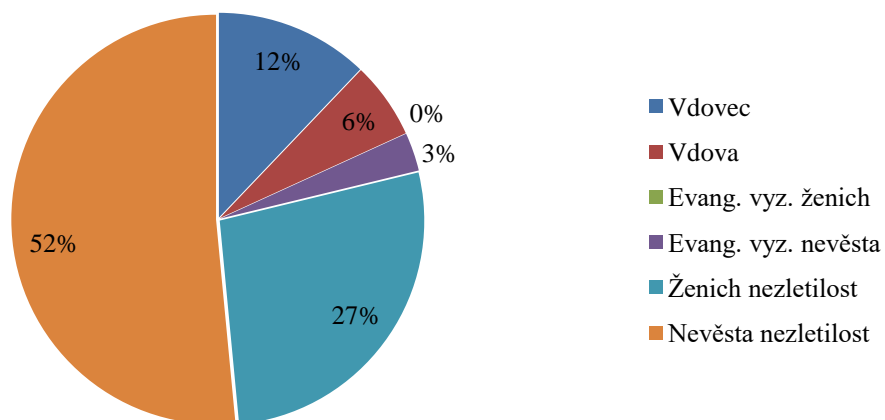


Příloha č. 27: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1871

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1872	Bělá	0	0	0	0	2	3	4
	Bukovka	1	0	0	0	1	3	4
	Vlčí Habřina	1	0	0	0	2	2	4
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	1
	Kasaličky	1	1	0	0	0	1	2
	Kasalice	0	0	0	0	1	0	1
	Sopřeč	1	1	0	1	1	3	4
	Voleč	0	0	0	0	2	2	7
	Vyšehněvice	0	0	0	0	0	3	5
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	0
	Celkem	4	2	0	1	9	17	32

Příloha č. 28: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1872

Sňatky 1872

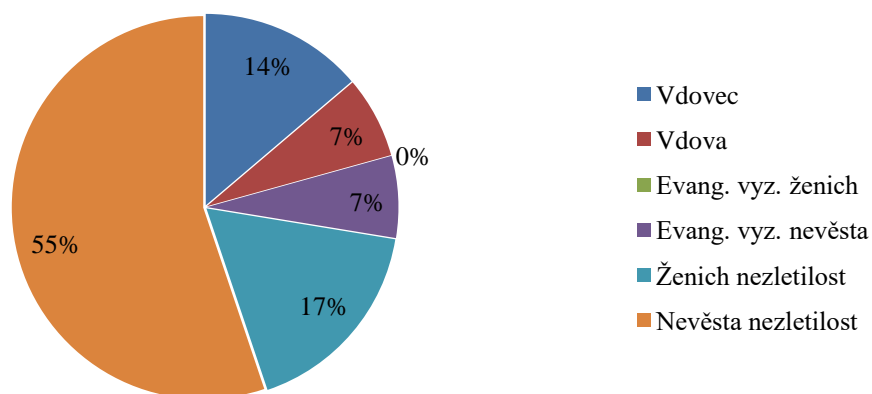


Příloha č. 29: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1872

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1873	Bělá	1	1	0	0	0	1	2
	Bukovka	0	0	0	0	0	1	3
	Vlčí Habřina	0	0	0	0	1	3	5
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	0
	Kasalice	0	0	0	0	1	1	1
	Sopřeč	1	1	0	1	1	2	3
	Voleč	1	0	0	0	1	4	5
	Vyšehněvice	1	0	0	1	1	4	5
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	2
	Celkem	4	2	0	2	5	16	26

Příloha č. 30: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1873

Sňatky 1873

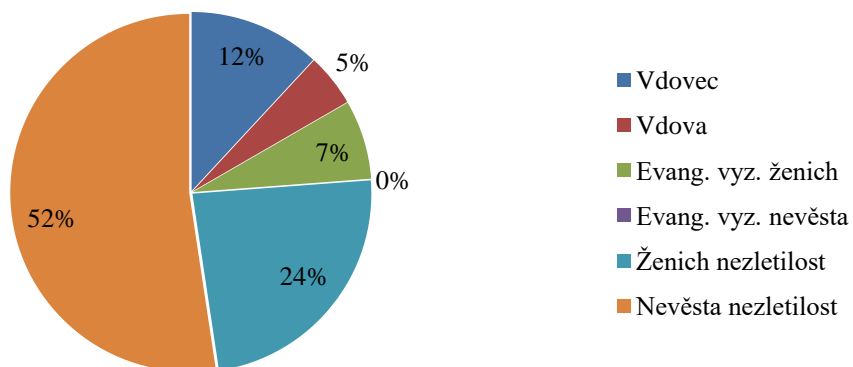


Příloha č. 31: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1873

	obec	vdovec	vdova		evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
			evang. vyz. ženich					
sňatky 1874	Bělá	0	0	1	0	3	8	9
	Bukovka	0	0	0	0	1	2	3
	Vlčí Habřina	2	1	1	0	1	3	7
	Habřinka	0	0	0	0	0	0	0
	Kasaličky	0	0	0	0	0	0	0
	Kasalice	0	0	0	0	1	2	2
	Sopřeč	2	0	1	0	0	1	4
	Voleč	0	0	0	0	1	1	3
	Vyšehněvice	1	1	0	0	3	5	9
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	0
	Celkem	5	2	3	0	10	22	37

Příloha č. 32: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1874

Sňatky 1874

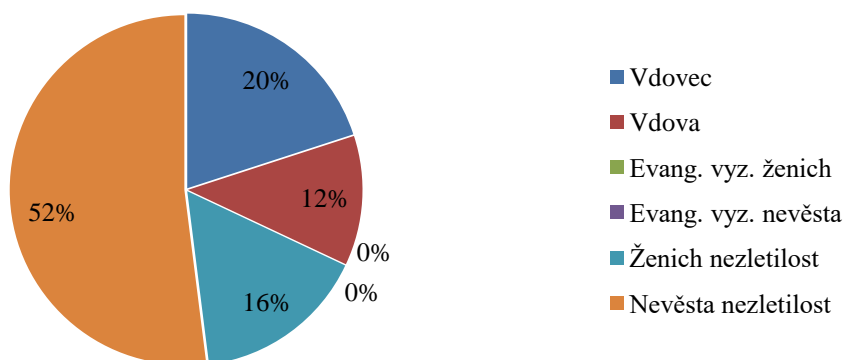


Příloha č. 33: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1874

	obec	vdovec	vdova	evang. vyz. ženich	evang. vyz. nevěsta	ženich nezletilost	nevěsta nezletilost	počet sňatků
sňatky 1875	Bělá	0	0	0	0	1	4	5
	Bukovka	1	0	0	0	0	1	2
	Vlčí Habřina	0	0	0	0	1	2	2
	Habřinka	0	0	0	0	1	0	1
	Kasaličky	1	1	0	0	1	0	3
	Kasalice	0	0	0	0	0	0	0
	Sopřeč	1	2	0	0	0	0	2
	Voleč	1	0	0	0	0	2	2
	Vyšehněvice	1	0	0	0	0	4	4
	Žáravice	0	0	0	0	0	0	0
	Celkem	5	3	0	0	4	13	21

Příloha č. 34: Sňatky ve farnosti Bělá v roce 1875.

Sňatky 1875



Příloha č. 35: Formy sňatků ve farnosti Bělá v roce 1875

věk snoubenců	farnost Bělá			farnost Bukovka		
	muž	žena	celkem	muž	žena	celkem
15	0	2	2	0	0	0
16	0	0	0	0	1	1
17	0	5	5	0	2	2
18	0	11	11	0	2	2
19	0	18	18	0	8	8
20	0	21	21	0	8	8
21	2	36	38	2	5	7
22	9	44	53	8	6	14
23	62	70	132	3	4	7
24	60	26	86	9	8	17
25	43	38	81	4	2	6
26	49	27	76	9	2	11
27	22	16	38	6	3	9
28	23	19	42	4	3	7
29	19	13	32	2	1	3
30	12	14	26	1	1	2
31	24	6	30	1	0	1
32	11	8	19	1	1	2
33	9	4	13	2	0	2
34	8	3	11	1	2	3
35	6	3	9	1	0	1
36	15	10	25	1	0	1
37	7	6	13	0	0	0
38	4	1	5	0	0	0
39	4	4	8	1	0	1
40	3	4	7	0	0	0
41	2	2	4	0	0	0
42	5	4	9	1	1	2
43	1	1	2	0	0	0
44	3	2	5	1	0	1
45	2	0	2	0	0	0
46	1	5	6	0	0	0
47	4	2	6	0	0	0
48	6	4	10	1	0	1
49	2	0	2	0	0	0
50	2	2	4	0	0	0
51	2	1	3	0	1	1
52	2	1	3	1	0	1
53	2	1	3	0	0	0
54	0	0	0	0	0	0

věk snoubenců	farnost Bělá			farnost Bukovka		
	muž	žena	celkem	muž	žena	celkem
55	4	3	7	0	0	0
56	2	2	4	0	0	0
57	4	0	4	0	0	0
58	0	0	0	0	0	0
59	0	0	0	0	0	0
60	2	0	2	0	0	0
61	0	0	0	0	0	0
62	1	2	3	0	0	0
63	1	0	1	0	0	0
64	1	0	1	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0
66	1	0	1	0	0	0
neveden věk	1	2	3	3	2	5
celkem	443	443	886	63	63	126

Příloha č. 36: Komparace věku muže a ženy při vstupu do manželství ve farnosti Bukovka a ve farnosti Bělá (1861–1875)

příčina úmrtí	muži			ženy			celkem			Σ
	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	
atrofie	5	0	0	2	0	0	7	0	0	7
dušnost	1	0	1	1	0	0	2	0	1	3
hlavnička	2	7	0	3	12	0	5	19	0	24
horečka	0	1	2	5	6	2	5	7	4	16
cholera	6	23	4	4	15	3	10	38	7	55
chrlení plivání krve	0	4	1	0	3	3	0	7	4	11
krvetok	0	0	0	0	5	0	0	5	0	5
křeče	0	1	0	1	0	1	1	1	1	3
křeče žaludku	0	0	0	1	1	0	1	1	0	2
marasmus	0	0	4	0	0	3	0	0	7	7
mrtvice	0	3	1	1	5	1	1	8	2	11
mrtvice následným pitím kořalky	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
neštovice	16	4	0	14	10	0	30	14	0	44
ochrnutí mozku	0	1	0	0	0	1	0	1	1	2
ochrnutí mozku následkem zastřelení	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2
ochrnutí mozku násilnou smrtí	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
ochrnutí plic	2	8	1	0	3	2	2	11	3	16
omladnička	0	0	0	0	3	0	0	3	0	3
ouplavice	6	2	3	2	1	0	8	3	3	14
osejпка	1	0	0	5	1	0	6	1	0	7
padoucí nemoc	1	1	0	0	2	0	1	3	0	4
pneumonie	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
pleuritida	0	0	0	0	0	2	0	0	2	2
průjem	0	0	0	1	3	0	1	3	0	4
na vlk	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
následkem porodu	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
při porodu	0	0	0	0	4	0	0	4	0	4
příčina neznámá	0	1	0	0	0	1	0	1	1	2
psotník	301	1	0	230	1	0	531	2	0	533
rak na jazyku	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1
sešlost věkem /na věk/	0	0	60	0	2	51	0	2	111	113
slabost	16	0	1	14	0	0	30	0	1	31
slabost žaludku	0	0	0	0	0	2	0	0	2	2
souchotě	5	53	21	2	52	24	7	105	45	157
spála	7	0	0	2	0	0	9	0	0	9

příčina úmrtí	muži			ženy			celkem			Σ
	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	
spálenina-zánět	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1
šarlat	4	0	0	3	0	0	7	0	0	7
talovitost krve	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
tuberkule	1	9	4	2	9	1	3	18	5	26
tussis convulsiva - černý kašel	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1
tyfus	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1
úbytě	16	3	0	11	4	0	27	7	0	34
utopením	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
vnitřní zápal	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2
vodnatelnost	6	16	6	5	9	9	11	25	15	51
vyražení dechu	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
trávení těla	0	1	1	2	4	3	2	5	4	11
zabit naň truhlou spadlou	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
zápal krku	6	1	0	1	2	0	7	3	0	10
zápal mozku	0	2	0	1	3	0	1	5	0	6
zápal plic	2	16	14	2	17	10	4	33	24	61
zápal střev	0	5	0	0	4	0	0	9	0	9
zápal žaludku	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
zánět	0	1	0	0	0	1	0	1	1	2
zánět břišních mazder	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
záněthrdla	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
zánět pobřišnice	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
zánět nohy	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
zánět střev	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
záškrt	13	1	0	11	0	0	24	1	0	25
zahrazení žaludku	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
zatvrzení žaludku	0	4	1	1	2	1	1	6	2	9
zavražděn	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
zimnice	1	0	0	0	1	0	1	1	0	2
žaludkový rak	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
celkem	423	180	125	332	187	123	755	367	248	1370

Příloha č. 37: Příčiny úmrtí ze zápisů MZ ve farnosti Bělá v letech 1861–1875

příčina úmrtí	muži			ženy			celkem			Σ
	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	
sešlost věkem /älters-schwäche/	0	0	8	0	0	12	0	0	20	20
těžkým porodem	0	0	0	0	2	0	0	2	0	2
úbytě	1	3	0	0	1	0	1	4	0	5
brustwassersucht /prsni vodnatelnost/	1	1	1	2	1	0	3	2	1	6
psoťník /fraisen/	52	0	0	25	0	0	75	0	0	77
lungenlähnung /ochrnutí plic/	0	4	0	0	1	0	0	5	0	5
vodnatelnost	1	1	1	2	0	0	3	1	1	5
lungenentzündung /zápal plic/	0	3	0	1	6	2	1	9	2	12
lungensucht /prsni TBC/	0	1	1	0	1	1	0	2	2	4
zufälliger-weiße in dem Mühlbach ertrinken/utopení/	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
auszehrung /plicni TBC/	1	2	1	1	0	1	2	2	2	6
organische herz fohler /srdeční vada/	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
bolení v krku	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Ruhr /úplavice/	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
tyfus /horká nemoc, nerven fieber/	1	0	1	0	2	1	1	2	2	5
neštovice	6	2	0	3	0	0	9	2	0	11
brechruhr /cholera/	1	1	0	1	1	0	2	2	0	4
schlagfluss /mrtvice/	0	1	0	0	1	0	0	2	0	2
tuberkulóza	2	3	2	2	5	5	4	8	7	19
záškrť	1	0	0	3	0	0	4	0	0	4
zápal žláz na krku	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1
blutsturz-krváčení	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1
souchotiny plicní	1	2	0	2	2	0	3	4	0	7
scrophulose /TBC krčních uzlin/	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1
horečka	0	0	1	1	0	0	1	0	1	2
otřesení mozku následkem ubití	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
osýpka	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
lyamie /talovitost krve/	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2
atropie	1	0	0	0	1	0	1	1	0	2

příčina úmrtí	muži			ženy			celkem			Σ
	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	
spála	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
přirozená smrt	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
marasmus	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
zatvrdlý žaludek	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
žaludkové křeče	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
Herzklappen- tzündung /zápal srdeční chlopně/	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
celkem	72	28	19	45	26	25	117	54	44	215
	muž	žena								
bez uvedení věku a příčiny úmrtí	2	3								5
celkem	2	3								220

Příloha č. 38: Příčiny úmrtí ze zápisů MZ ve farnosti Bukovka v letech 1861–1875

Léta	chlapci			děvčata			celkem			Σ
	0-24 hod	2-27 den	28 den-1 rok	0-24 hod	2-27 den	28 den-1 rok	0-24 hod	2-27 den	28 den-1 rok	
1861	0	0	2	0	1	2	0	1	4	5
1862	0	1	2	0	0	0	0	1	2	3
1863	0	0	2	0	0	2	0	0	4	4
1864	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2
1865	0	0	0	0	0	2	0	0	2	2
1866	0	1	3	0	0	5	0	1	8	9
1867	0	1	2	0	0	2	0	1	4	5
1868	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1869	1	0	3	0	0	0	1	0	3	4
1870	0	1	4	0	4	1	0	5	5	10
1871	0	0	3	0	1	1	0	1	9	10
1872	0	1	8	0	0	2	0	1	10	11
1873	1	1	3	0	0	0	1	1	3	5
1874	0	0	2	0	0	2	0	0	4	4
1875	0	0	1	0	0	2	0	0	3	3
Celkem	2	8	35	0	6	21	2	14	61	77

Příloha č. 39: Kojenecká úmrtnost farnost Bukovka v letech 1861–1875

Léta	Chlapci			děvčata			Celkem			Σ
	0-24 hod	2-27 den	28 den-1rok	0-24 hod	2-27 den	28 den-1 rok	0-24 hod	2-27 den	28 den-1 rok	
1861	0	6	6	0	6	15	0	12	21	33
1862	2	7	7	0	6	7	2	13	14	29
1863	1	2	11	2	4	4	3	6	15	24
1864	0	4	8	1	5	9	1	9	17	27
1865	0	0	15	2	3	11	2	3	26	31
1866	1	11	14	1	2	13	2	13	27	42
1867	0	9	17	1	6	12	1	15	29	45
1868	0	6	16	0	9	4	0	15	20	35
1869	0	5	16	0	6	11	0	11	27	38
1870	0	8	8	0	13	4	0	21	12	33
1871	1	2	7	1	4	9	2	6	16	24
1872	3	8	23	3	7	15	6	15	38	59
1873	2	7	22	2	3	17	4	10	39	53
1874	0	5	23	0	5	12	0	10	35	45
1875	2	8	21	3	5	11	5	13	32	50
Celkem	12	88	214	16	84	154	28	172	368	568

Příloha č. 40: Kojenecká úmrtnost farnost Bělá v letech 1861–1875

9.2 Obrazová příloha

<i>d i ě e</i>	Bába	Jméno a stav	
		Matka	kmotra svědků
<i>Kraj Chrudimský. Městmanství Pardubické. Okres Přeloučský.</i>		<i>Ustářídlt. Pardubický.</i>	
<p><i>Opisy</i></p> <p><i>Křestních matrik</i></p> <p><i>1^a</i></p> <p><i>farnosti Bělské (u Bohdaneč)</i></p> <p><i>obcí: Bělá, Budevka, Habřinka, Habřina, Husalice Horní, Husalice Dolní, Jopře, Volč, Výšerovice a Záravice.</i></p> <p><i>2^a</i></p> <p><i>Rok 1873.</i></p>			

Obrázek č. 1: Opisy křestních matrik farnosti Bělské (1873), SOkA Pardubice

Rodič				Mater — Otcec		Rodič		Mutter — Matka		Stamme		Name und Stand		Imeno a stav		
										Baba		des Gebatters		der Zeugen		
												knotra		svědků		
1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871	1871
1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872	1872
1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873	1873
1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874	1874
1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875
1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876
1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877
1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878
1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879
1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880

Obrázek č. 2: Zápis z opisu matriky křtěných farnosti Bělské (1861), SOKA Pardubice

Zeních — Brautigam				Nevěsta — Braut		Svědky — Zeugin		Zeugnis	
jméno — Name				jméno — Name		jméno — Name		stav	
1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875
1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876	1876
1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877	1877
1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878	1878
1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879	1879
1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880	1880
1881	1881	1881	1881	1881	1881	1881	1881	1881	1881
1882	1882	1882	1882	1882	1882	1882	1882	1882	1882
1883	1883	1883	1883	1883	1883	1883	1883	1883	1883
1884	1884	1884	1884	1884	1884	1884	1884	1884	1884
1885	1885	1885	1885	1885	1885	1885	1885	1885	1885
1886	1886	1886	1886	1886	1886	1886	1886	1886	1886
1887	1887	1887	1887	1887	1887	1887	1887	1887	1887
1888	1888	1888	1888	1888	1888	1888	1888	1888	1888
1889	1889	1889	1889	1889	1889	1889	1889	1889	1889
1890	1890	1890	1890	1890	1890	1890	1890	1890	1890

Obrázek č. 3: Zápis z opisu matriky oddaných farnosti Bělské 1875, SOKA Pardubice

Svatý Andrejinský - Československý. Sv. Pís. Mat. d. 1861, 64, 65.

Jabr. Monat und Tag 1861. Rok, měsíc a den 1861.	Dau- Nro. Číslo domu	Namen der Verstorbenen Jména zemřelých	Religion Nábo- ženství					Geschlecht Pohlaví			Alter Stáří		Krankheit und Todesart. Nemoc a způsob úmrtí.
			katholisch	protestantisch	evangelisch	orthodox	andere	männlich	weiblich	unbekannt	Jahre, rok	Monat, měs.	
9. gemäl 11. pokřtěna	114	Maria Theresia Konstantina Schwarzová vděčí č. 114 pokořena a pohřbená na hřbitvu sv. Anny, 1861	1				1			52			Státní lékařská č. 10. srpna 1861 na volném místě při věku 52
22. gemäl 23. pokřtěna	115	Felicitas pan. Václava Fomberského a Beč. Děvečnického od Josefa Václava boží a pokřtěna druhá ležela pana Frant. Cingula č. 115. v. 1861	1				1			77			Státní lékařská č. 23. srpna 1861 na volném místě č. 115.
1. dubna 2. pokřtěna	116	Barbara manželka Václava Štěpána nejvyššího č. 116. č. 116. po dělení davy v. 1861, pokřtěna na o. pohřbená od Jana Štěpána administrátora.	1					1		95			Státní lékařská č. 2. dubna 1861 na volném místě č. 116.
10. května 12. pokřtěna	117	Marie dcera Václava Simonického nejvyššího č. 117. č. 117. pokřtěna od m. Jana Václava boží	1					1		6			Státní lékařská č. 11. května 1861 na volném místě č. 117.

Obrázek č. 4: Zápis z opisu matrik zemřelých farnosti Bělské (1861), SOKA Pardubice

Kniha
narodzených Sv. Pís. Mat. d. 1860-1861. strana 21.

Meno dítě 1860	Meno otce	Meno matky	stav	Meno	stav	Bába	
						číslo	číslo
Anna Karelka	Jan Václav	Anna Karelka	svobodná	Anna Karelka	svobodná	1	1
...
...
...

Obrázek č. 5: Zápis z matriky narozených (Horní Kasalice 1860–1861), SOA Zámřsk

107 K n i h a													
Číslo pokřtěného	Jméno křtícího	Rok 1872		M i s t o			Křestní jméno				Pohlaví		Poznámání
		měsíc, den narození	den křtu	zrození	státní domku	pokřtění	muži	žen	svatě	světice	muži	žen	
17.	Josef Dobřil	2. 16		Bohdaneč	Bohdaneč	Blanka			Emilie			1	
	Josef Dobřil a Marie Bukovka, 1874	2. 16		Bohdaneč	Bohdaneč	Blanka			Emilie			1	
<p>Josef Dobřil a Marie Bukovka 1874</p> <p>Josef Dobřil a Marie Bukovka 1874</p>													
18.	Josef Dobřil	7. 16		Bohdaneč	Bohdaneč	Josef						1	
	Josef Dobřil a Marie Bukovka, 1874	7. 16		Bohdaneč	Bohdaneč	Josef						1	
<p>Josef Dobřil a Marie Bukovka 1874</p>													

Obrázek č. 6: Zápis z matriky narozených farnosti Bukovka (1874), SOA Zámorsk

108 K n i h a													
N ^o I. Kniha Oddaných.													
Rok	Měsíc	dne	Ž e n i c h a				M u ž i				mnoho	stav	Poznámání
			jméno	státní domku	profesionální	světice	jméno	státní domku	profesionální	světice			
1872	2.	12.	Sigmund Melcher		1	Josef Dobřil		1					
<p>Sigmund Melcher a Josefa Dobřilová</p> <p>Josef Dobřil a Sigmund Melcher</p>													
<p>2. 12. 1872. Sigmund Melcher a Josefa Dobřilová</p>													

Obrázek č. 7: Zápis z matriky oddaných farnosti Bukovka (1872), SOA Zámorsk

204

Krag Chrudimský.

N^o. III. Kniha Vmrlých.

205

Cas smrti Měsíc 1862 m i s t e c.	Nro. dom.	O m ě n a.	Věk			Dobrot Měs. rok.	Primo a způsob smrti.
			let dět.	let stáří	let věku.		
1. 5. srpna 1862 pochoval Josef Dobřák křesť. evangelický, roční 2. srpna 1862 na Bukovce vých. hřbitově	35. Zim. nic	Radejma Tephle, zbráček z Kost'alovic		1	1	60 roků Vádná celková vř. zánětlivá žilná st. v arch. Bukovce 1862	
2. 18. srpna 1862 pochoval Josef Dobřák křesť. evangelický v Praze na táme na jímě hřbitově 17. srpna 1862	48. Lepo	František Daněš, manželka Daniely, vděka. Lp. 48 f. v. p. 22 na Pělavicích		1	1	1 měsíc „Společ. vř. zánětlivá žilná st. 2 v arch. Bukovce 1862	
3. 20. srpna 1862 pochoval Josef Dobřák křesť. evangelický na Pělavicích, vých. hřbitově 20. srpna 1862.	20. Pře.	Ana Nohýl manželka Nohýl obzvalka Pělavic, č. 20		1	1	11 roků „Lingvální zánětlivá vř. zánětlivá žilná st. 3 v arch. Bukovce 1862	
4. 2. října 1862 pochoval Josef Dobřák křesť. evangelický, roční 2. srpna 1862 na Bukovce vých. hřbitově 2. října 1862	28. Lp. nic	Václav Šimáček, manželka Věra, zbráčka z Vídně, roční 28. srpna, na Pělavicích		1	1	22 roků „Krátká vř. zánětlivá žilná st. 4 v arch. Bukovce 1864	
5. 12. srpna 1862 pochoval Josef Dobřák křesť. evangelický, roční 2. srpna 1862 na Bukovce vých. hřbitově	32. Lp. nic	Josef Klouček Chalupník v Měln. č. 3 p. 6. 22 na Pělavicích		1	1	60 roků „Lingvální zánětlivá vř. zánětlivá žilná st. 4 v arch. Bukovce 1864	

Obrázek č. 8: Zápis z matriky zemřelých farnosti Bukovka (1862), SOA Zámorsk

DR. FRD. KORBEC

Listek na ohledání mrtvoly.

Křestní jméno a příjmení *František Olena*

Stav *vojáckého syna*

Rodiště a vlast *Habřina olši*

Náboženství *evangelického v. v.*

Stáří *1 1/2 roku*

Bydliště číslo pop. *Habřina č. 60*

Poslední nemoc *neštovice*

Ošetřující lékař neb hojič —

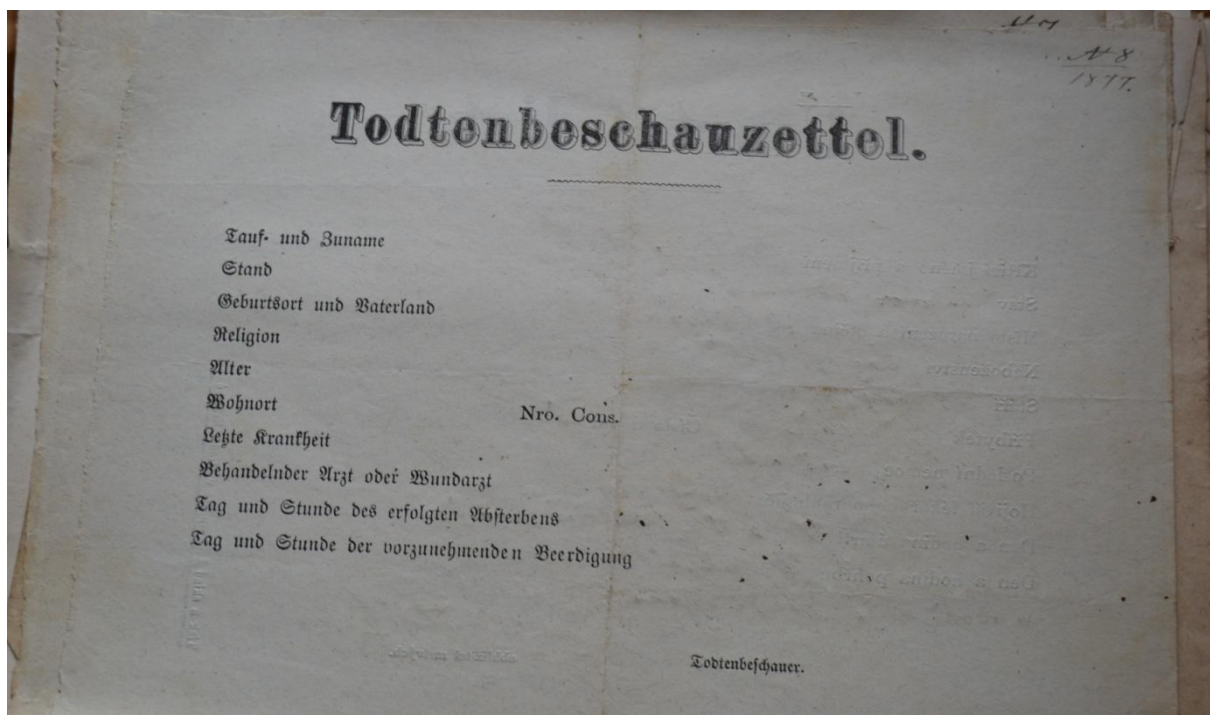
Den a hodina úmrtí *dne 28. října o 10 hodině odpolední*

Den a hodina určeného pohřbu *dne 30. října dopoledne*

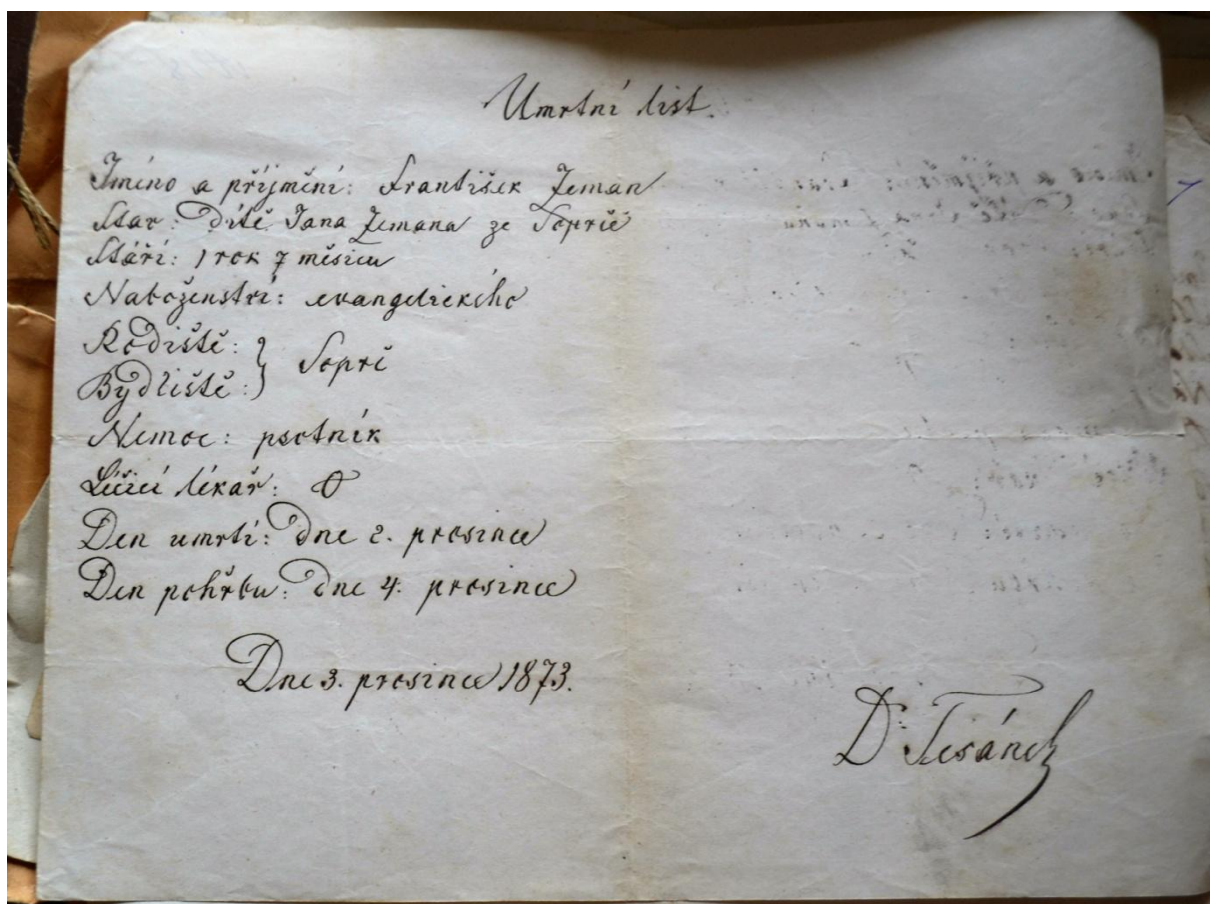
V *Písečném* dne *29. října* 187*2*

K. Korbec
ohledavač zemřelých

Obrázek č. 9: Lístek na ohledání mrtvoly (1872), archiv farnosti Bukovka



Obrázek č. 10: Předtištěný Todtenbeschauzettel (ohledací úmrtní list), archiv farnosti Bukovka



Obrázek č. 11: Úmrtní list (1873), archiv farnosti Bukovka

Ex. Nro. 193.
 Kniha Circeus Pardubický Okres Pílsoučty

Úmrtí list.

Testimonium obitus.

Vytah z knihy zemřelých při duchovním úřadě v ... od roku 1845 str. 100
 Extractus e libro defunctorum in Officio anni 18 pag.

Den, měsíc a rok Dies, mensis et annus		Jméno, místo, číslo domu, bývalé panství	Jméno a stav zemřelého Nomen et conditio defuncti	Náboženství Religio	Věk Aetas	Místo pohřbu Locus depositionis/sepulchri	Nemoc a způsob smrti Morbis et ratio mortis	Jméno pohřbívačského kněze Nomen sepelientis sacerdotis	Kdy a od koho byl zemřelý svátostmi zaspatřen Quando et a quo defunctus praesens est
úmrtí obitus	pohřbu depositionis	Nomen, domus, N. C. domi, prius dominium							
Dne 30. března 1873.	Dne 1. dubna	C. k. hřst. nic u sv. Václava v Praze	Pířko Samuel, výminkář z Bilce v Čechách, náležel do Pířovic, členem představenstva. Byl 3. září 1870 odsouzen k vězení na tři leta pro spáchanou vraždu. Jinak zabo. valy.)	evang. a. v.	54 let	Všeběžný hřbitov ve Větránské ulici Praze	Jyčanie	D. Boh. Molnar, senior a duch. správce v Praze. Řeší vy. Řešal se pouze v o. k. hřstnic.	Dne 12 únoru 1873. poslu. křivano mu v nemocnici v Praze. Vězení. Víceji. J. k.

Na potvrzení toho můj vlastnoruční podpis a přitisknutá kostelní pečet.
 In cuius fidem propria manus meae subscripserit et sigilli unicelesiae appressum.

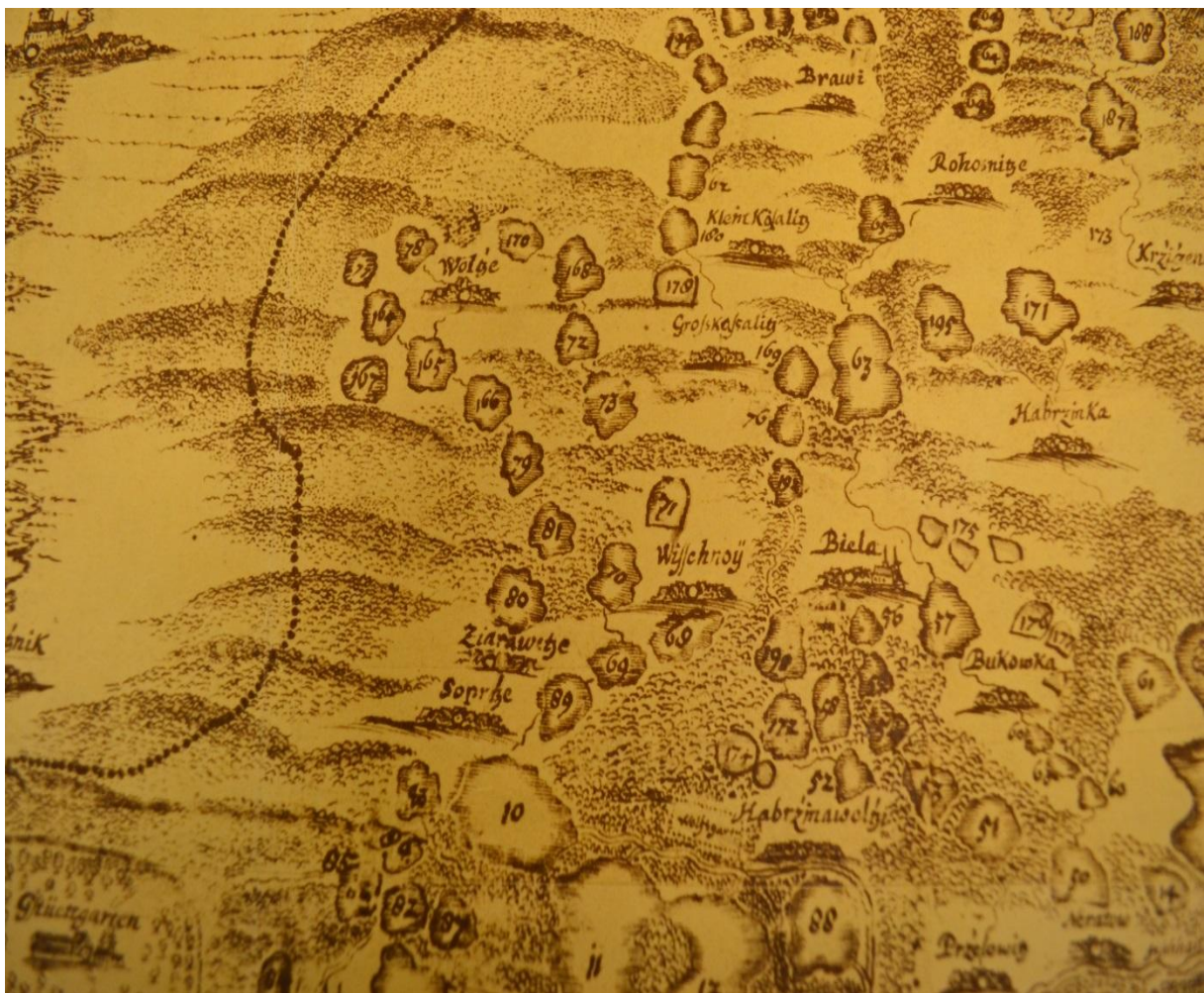
Dáno od duchovního úřadu evang. a. v. sv. Salvátora v Praze, dne 31. března 1873.
 Datum in officio



Molnar
 senior a farář a. v.
 ev. duch. správce v. l. Trostici
 v Praze.

Tiskem v nakladárně kniž. arcib. knihovny v Praze

Obrázek č. 12: Úmrtí list - Testimonium obitus (1873), archiv farnosti Bukovka



Obrázek č. 14: Výsek obvodu farnosti bělské + zobrazena obec Bukovka (Visherova mapa pardubického panství z roku 1688), SOkA Pardubice



Obrázek č. 15: Fotografie evangelického kostela v Bukovce (2015)



Obrázek č. 16: Fotografie nápisu nade dveřmi evangelického kostela v Bukovce (2015)



Obrázek č. 17: Fotografie evangelického hřbitova v Bukovce (2015)



Obrázek č. 18: Kresba Římskokatolického kostela ve Bělé. Ukázka z *Pamětní knihy Rohovládova Bělá, díl II.*, s. 293, autor Josef Šícha



Obrázek č. 19: Fotografie z *Pamětní knihy Rohovládova Bělá, díl II.*, s. 342 (v pozadí Římskokatolický kostel v Rohovládově Bělé, v popředí stará fara) *Fotografie musela být pořízena před rokem 1878, jelikož v roce 1878 místo fary v popředí byla postavena nová škola (*Pamětní kniha Rohovládova Bělá, díl I.*, s. 313). Dnes bývalá školní budova slouží jako Obecní úřad.



Obrázek č. 20: Fotografie katolického hřbitova v Rohovládově Bělé (2015)



Josef Dobiáš

Podobizna z posledních let života, podpis z let mladších.
Na rubu: facsimile z rukopisu Českých dějin (str. 83).

Archiv H. F.

Jaroslav Dobiáš.

Obrázek č. 21: Fotografie evangelického faráře Josefa Dobiáše Bukovského (*1831–†1908)